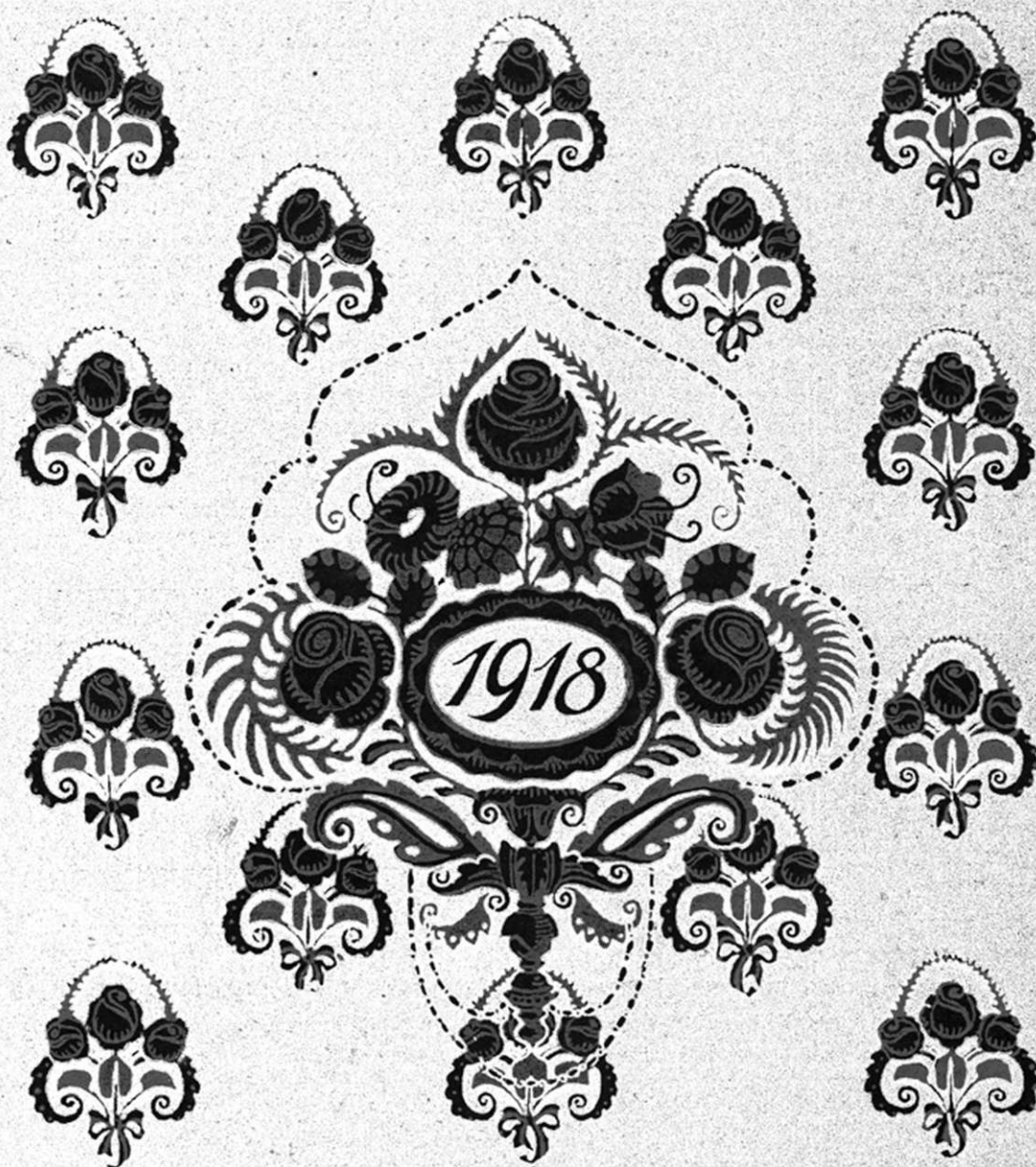

LUBLJANSKI ZVON

JANUAR

LETNIK: 38
TISK ZADRUGA LUBLJANI

ŠTEV. 1.

Vsebina januarskega zvezka.

1. Anton Debeljak: <i>Narodu</i>	1
2. Ivan Albrecht: <i>Odnev iz groba. — Čar</i>	2
3. Alojz Kraigher: <i>Mlada ljubezen. (Dalje.)</i>	3
4. Abditus: <i>Nekaj spominov na drja Janeza Ev. Kreka</i>	14
5. Janko Samec: <i>Lelji</i>	21
6. Albin Prepeluh: <i>Za solncem</i>	22
7. Oton Župančič: <i>Podoba</i>	33
8. Marija Kmetova: <i>Pismo</i>	34
9. Anton Debeljak: <i>Zimsko solnce</i>	35
10. Juš Kozak: <i>In če se zgodi</i>	36
11. „ <i>Padlemu drugu</i>	38
12. Ivan Lah: <i>Otokar Theer</i>	40
13. Janko Glaser: <i>Oktober</i>	42
14. Marija Kmetova: <i>Mati</i>	44
15. Anton Loboda: <i>Misli o slovanskih narodnostnih problemih</i>	64

16. Književnost in umetnost:

A. Debeljak: *Fran Albrecht: Mysteria dolorosa. — Fran Erjavec: Josip Ribičič: Razvaline. — A. Debeljak: Vladimir Nazor. Stoimena. — A. Debeljak: Marin Bego: Novele. — Dr. Jož. A. Glonar: Zbornik [za narodni život i običaje južnih Slovena. — Dr. Ramovš: Dr. R. Nachtigall, Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache.*

17. Listek.

J. Š.: *† Anton Trstenjak. — J. A. G.: Juriš na naš jezik. — Cato iz utice: Phonetica ad Mysteria dolorosa. — Dr. I. Lah: Fr. X. Šalda. — Kulturno-politični pregled.*

Upravništvo „Ljub. zvona“. Ker se je „Ljub. zvon“ znatno povečal in so s tem stroški zelo narasli, smo bili primorani naročnino zvišati letno na 20 K. Kdor je že plačal manjšo naročnino, naj jo čim prej doplača. Kdor obdrži prvo številko, ga smatramo za naročnika. Pri ljubljanskih naročnikih, ki naročnine še niso plačali, jo bomo pobrali tekom meseca februarja.

Upravništvo „Ljub. zvona“ kupi 1, 5, 6 številko „Ljub. zvona“ letnika 1917 po 1 K. Številke naj se pošiljajo na upravništvo „Ljub. zvona“, Ljubljana Sodna ulica 6.

Redakcija tega zvezka se je zaključila 15. januarja 1918.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Sourednika: Anton Loboda in Milan Pugelj.

Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruga“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“.

Anton Debeljak :

Narodu.

Ali ti véliki Čas je prešnil
srce in razum,
ali stoletni tvoj strah je izginil,
prevzel te pogum?
Narod, o narod, sodba zdaj tvoja se piše,
zapiši jo sam.

Bode li volja ti jaka, jeklena,
pa jasen pogled,
ali pa stro te ko vrata steklena
in vržejo v smet?
Narod, o narod, sodba zdaj naša se piše.
zapiši jo sam.

Bratje, vsi eno, vsi strašna veriga,
vsak člen plemenit;
ogenj in ôtrov sovrág naj le riga,
naš zid — kremenit.
Narod, o narod, sodba pratvoja se piše,
zapiši jo sam.

Vere, še vere! V pestí zdaj desnice,
noht orje naj dlan,
skupaj čeljusti, ne spusti resnice
na véliki dan.
Narod, o narod sodba pranaša se piše,
zapiši jo sam.

Ivan Albreht:

Odmev iz groba.

O, ljubljeni, ne kliči me nazaj!
Ker okrog mene je nebo razpeto
in v srcu mojem vse je razodeto,
kar je bilo doslej le zvit vprašaj . . .

Kak naj bom tvoja, ko je moja zdaj
vesoljstva širnega vsa veličina,
ko se odpira večnosti daljina,
krasota njena mi in njen sijaj —

Vendar še iz naročja zemlje
poljublja te atomov mojih dih,
pozdravlja in iz dalje te objemlje.

Dih mraka, misel, senca, ki lahnà
je zdajle mimo tebe nema šla —
to vse je le ljubezni moje vzdih.

Čar.

Na desno štela mi ciganka srečo:
Visokorastlo, belo in rdečo
privede čas mi ljubico nasproti.
Zdaj čakam, iščem z dušo koprnečo,
poslušam, gledam na vsakteri poti,
kje čaka draga me z deviško srečo —
A ona, ki me ljubi, ni več mlada,
je trda, krepka in — s koso blestečo —
Nič se ne boj me, ljuba moja zvesta,
rad dam življenja rožo ti venečo!
Saj sem iskal te na vsakteri poti,
odkar mi je ciganka štela srečo . . .

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

IX.

„Če grem na veselico, se hočem tudi res naveseliti in nadiivjati.“ Ali nimam prav, Tomo?“

„Kaj pa narodna požrtvovalnost?“

„Fiii . . . taka požrtvovalnost je preveč poceni!“

„Ti si misliš, Mira: — Naj rajše druge meni strežejo!“

„Hahaha — saj se tepo za sodelovanje! Zato sem pa še posebe ostala do zadnjega dne na Bledu, da me nebi zapeljalo. Na-ak! Saj bo zabava tudi v paviljonih; ampak — jaz hočem biti prosta, brez nadzorstva, brez teh imenitnih pastiric za hrbtom!“

„Ti imaš lumparije na sporedu, Mira?“

„Lumparije?“ — se namrdne ona s kiselkastim nasmehom in zmiglje s pleči. „Kajpada, nalumpati se hočem! In ti, Tomažek?“ — Z bleščočimi, porednimi očmi se nagne k njemu: — „Ti boš le omedleval? Ali ti jo je za ves večer prevzel?“

„Kdo?“

„No, Stanislavček! Ženin! Amerikanec!“

Mira stoji pri oknu. Roke ima na hrbtu prekrižane, ziblje se v bokih in se skloni tuintam skozi okno, ozirajoč se po trgu gori in dol. Za veselico je že popolnoma odpravljena. Tenko, svetlorumeno oblačilce ji ovija život in ude. Živordeči makovi cveti ji žare na prsih, v laseh in na klobuku. Tomo občuduje njen vrat, njen tilnik in njeno krasno oprsje, njene bujne predivastorumene lase. Zdi se mu, da je malo manj živahna nego je bila pred nekaj tedni. Ali ji ne utriplje skrita trpkost na ustnicah? Kaj ji govori v očeh? Odločnost? Pričakovanje? Razočaranje? Obup? . . . Nenadoma se nagne zopet k njemu s široko odprtimi očmi:

„Jaz poznam drugačno narodno požrtvovalnost, Tomo!“

„No?“

„Če se na veselici kaj srečava, pa me malo pospremi, — morda ti povem!“

„Zdaj sem radoveden!“

Hipoma jo resnost zopet mine:

„Hahaha — danes se mi smiliš, Tomo! Ali se ti posreči, da jo ukradeš ženinu za kakšno urico?“ — Pa ne čaka odgovora in se obrne v sobo: — „Kaj pa oklevaš, Mara? Ti moraš vendar v Zvezdo! Ali naj tvoje visoke dame same vse opravijo?“

Mara sedi na zofi, belo oblečena, v pogovoru s suplentom Pavlom Kresnikom, elegantnim mladim gospodom s plavimi lasmi in plavimi brčicami, s podolgovatim, gladkim obrazom z orlovim nosom in z naivnimi pogledi. Pri klavirju stoji Nuša z Zgončkom. Ona ga ljubko pogledava; on pa je neroden, zmigava s pleči, kakor bi ga kaj tiščalo, in diha malo težko skozi nos. Na fotelju sedi Kolarjeva Magda, v živordeči obleki, v živordečih nogavicah in živordečih čevljicah, z živordečim klobukom na kostanjastih laseh. „Kot hudičev jezik — tako si rdeča!“ jo je bila pozdravila Mira.

Za mizo sedita Andrej Praznik in Mirina prijateljica z Bleda, Goričnikova Katra, hči premožnega posestnika. Oblečena je sinjemodro z nekoliko kmetiško eleganco, malo preveč stisnjena čez pas, z velikim rožastim klobukom na temnorjavih kodrih. Koščato petindvajsetletno dekle z mesnatimi, širokimi ustnicami, ohlapnimi, temnopoltimi lici in s premajhnim nosom. Zobje so ji beli, gosti, brez napak; oči so ji črne, pametne, nekoliko osorne. Videti je neskončno odločna ženska, a precej zagrizena in trpka. Profesor Pavel Kresnik je njen zaročenec. Ona pa je v zadnjem času zagazila v ljubezensko razmerje s preprostim blejskim mizarским pomočnikom Janezom Štembalom, zalim mišičastim fantom z zavihanimi brki in prekanjenimi očmi. Zaročenca ne more več trpeti, je neprijazna in zadirčna z njim, pa je kljub temu trdno odločena, da se z njim poroči.

Katra ošine Maro in Kresnika s porogljivim nasmehljajem:

„Gospodična Mara sodeluje pri srečolovu, kaj ne?“

Mara jo pogleda in prikima; ona pa nadaljuje:

„Morda se zgodi, da gospodična že pred začetkom veselice — vlovi kaj sreče!“

Mara se zašobi; Kresnik pa hitro vstane in stopi h Katri:

„Ali je Katra ljubosumna? To me veseli!“

„Veseli se, da ti ne moreš biti ljubosumen!“

Mira plane z razposajenim smehom k nji:

„O ti moja nedosežna Katra! Imenitno!“

„Kaj je imenitno? Ali more biti ljubosumen name, ki sem grda kakor prhla repa?“

Kresnik jo potreplje po ramih in se pritisne z licem k nji:

„Nikar se ne razburjaj, ljubica, zame si najlepša!“

Ona pa ga odpahne in vstane od mize:

„Zate sem najlepša! Objektivno sem torej tudi po tvojem mnenju grda!“

Kresnik razprostre roke in hoče govoriti, Katra pa mu položi roko na usta:

„Je že dobro, Pavel! Pojdimo, gospôda! Ali ne?“

Mira skoči k oknu in se ozre na obe strani:

„Kod hodi danes Milan?“

„Saj ga najdeš v Zvezdi!“ — vzklikne Katra. „Boga zahvali, da se te ne drži tvoj ženin venomer za krilo!“

Mira prasne iznova v smeh in stopi na prste pred Pavlom Kresnikom:

„Hahaha — ali razumete, gospod Pavček? Glejte, da ne boste zmirom poleg Katre! Ali veste, kaj ji napravite? Napijte se, da vas bo morala na hrbtu odnesti!“

„Aha!“ — se zmrдне Katra z resigniranim nasmehom. Naenkrat zapazi Nušo in Zgončka pri klavirju in obraz se ji razlekne od razigranosti: — „Ecco naših otrok! Tu jih pogledjte! To je naraščaj!“

Zgonček se je bil zagledal v Magdo, ki je ležala v svoji živordeči obleki na fotelju — izzivajoče in zapeljivo in omamljivo — kakor plamen greha. In Nuša se je iztegnila k njemu, mu pošepnila v uho:

„Ali je lep — hudičev jezik?“

Ob Katrinem vzkliku se Nuša zdrzne in prestraši, zardi in skloni sramežljivo svojo glavičico ter zbeži iz sobe. Zgonček pa se zasrdi:

„Ali ste res že toliko stari, da bi bil jaz lahko vaš otrok?“

Katra se zasmee in vsi drugi se zasmeejo; Zgonček udari z ного ob tla in odide z bliskajočimi očmi in škrtajoč z zobmi . . .

— Od vseh strani spo in vro Ljubljani v slavnostno okičeno in prirejeno Zvezdo. Na tisoče ljudi je prihitelo iz slovenskih pokrajin in lepo število slovanskih gostov se je pripeljalo od severa in od jugovzhoda. Veselica se vrši na korist Prešernovemu spomeniku. Sredi divjih domačih borb za politično nadvlado in za „korita“ — kratek dan premirja, da se morda skupijo enkrat nekulturni bojevalci ob čaši vina in v Prešernovem imenu za kulturno idejo. — Po vsi Zvezdi in po Kongresnem trgu so postavljeni okusno opaženi in lepo opleteni paviljoni: — za pivo in za vino in za buteljke in za šampanjec; za jestvine in za slaščice in za sadje; za kavo in za čaj in za likerje, celo za bovine, omamljive in zavratne; za srečelov in za cvetke in za razglednice in za svečanostne kolajne in za narodni kolek in za tobak. Vrtiljak stoji na kongresnem trgu, da vzbudi življenje, bučno in kričavo kakor v „Wurstelpratu“. Šaljivi muzej pretkano vabi, da „potegne“ obiskovalce. „Šmira“ je zgrajena za petje in za predstave in za varieté. In sredi Zvezde, okrog očeta Radeckega, je velik oder za plesišče in za dvoje godeb.

Tomo in Dreja sta zgrešila svojo družbo in šetata sama po drevo-redih, med paviljoni in med mizami. Tuintam se ustavita pred paviljonom, da zaužijeta kaj dobrega, da si potolažita s pivom žejo, da se posladkata s slaščičarskimi umotvori, da si vlijeta ognja v žile s kipečo vinsko kapljico. Predvsem pa opazujeta ženski svet in uživata njega čare, pijeta dražest in lepoto prelestnih mladih udov, razkošno in zamamno odetih v svilo in batist, opojno vonjajočih, naslado izhlapevajočih; tuintam

ju ustavi mlada prodajalka, da ji odkupita cvetlic, razglednic, srečk; pa se pošalita in poigrata z njo, prijazno in poredno ali objestno in predrzno, kakor ravno pride . . .

Andrej Praznik je dobre volje. Trenotkoma je stari Drejče s pristrčnim, otroško-naivnim nasmehljajem na licih in v očeh. Notranji nemir vsled ponesrečene snubitve se mu je polegel; obup se je umaknil tihi resignaciji. Dosegel je zopet ravnovesje v sebi; nepričakovano razočaranje ga je navidezno celo ustalilo in pomožatilo. In vendar je neka napetost v njem; pričakovanje nečesa novega, kar mora priti; celo začudenje, da še ne pride; neomajen sklep za odločilen čin. Površna lahkomiselnost, iskrenost in brezskrbnost, ki mu sijejo navadno iz oči, se mu tuintam nenadno izgube; pozornost — preiskujoča in prežeča, skoraj detektivska, se mu mahoma pojavi na obrazu, da je videti kakor človek, ki ne hodi tod samo po zabavi, temveč z gotovo, resno in važno nalogo . . . Po razkolu z Blejcem in Javornikom se je bil umaknil družbi in ni več prišel blizu; a Mira sama ga je poiskala in ga prisilila, da se je zopet vrnil. Morda je imela slabo vest pred njim; morda ga je potrebovala kot zaščitnika pred bližajočo se nevarnostjo, ki jo je samo ona videla, — kot odvajalca za lastno grešno slo, za lastna nizka nagnjenja. On ji je sledil, čeprav mu je v njeni družbi srčna rana vedno iznova krvavela, čeprav ga je bolelo, da je ostal njegov razžaljeni ponos nemaščevanin neopran. Niti mislil ni na to, da so njegova lepa upanja na Mirino ljubezen najbrže za zmirom pokopana. Čutil je, da si Mira sama v tem oziru ni na jasnem. Vedel je, da ji Milan Javornik s svojo krasno moško osebnostjo imponira, da jo njegova don-juanska atmosfera in zloglasna slava neskončno mika; a resnične ljubezni tudi zanj ni videl v nji; če je brstela in poganjala, potem je bila za enkrat pač šele v nastajanju. Skrbele pa so ga drugačne slutnje. Izvedel je zanesljivo, da je bil iztaknil Javornik v svoji prejšnji garniziji — spolno kugo in da je bil prišel v Ljubljano še bolan. Ali more biti danes — komaj po štirih mesecih — že popolnoma zdrav? Razun tega se je Javor sukal tudi okrog drugih ljubljanskih lepotic; zlasti vztrajno in trdovratno je zasledoval ženo doktorja Breznika. Ker pa bržčas še nikjer ni dosegel uspehov, je redno občeval — tudi to je Dreja zanesljivo vedel — s kupljivim ženskim blāgom. In čeprav si Praznik ni bil popolnoma na jasnem, kako je z Javorjevo boleznijo in kako je s to boleznijo sploh, se ga je vendar krčevito držala slutnja, da Miri ravno od te strani preti nevarnost in nesreča. — Končno je Dreja slišal, da Blejčeve besede o konkurzu niso čisto brez podlage. Njegov denarni položaj je baje zelo dvomljiv in negotov. Blejec je bil zmirom slab trgovec, ki je rajši veseljačil nego delal; v zadnjem času pa je celo doživel par občutnih špekulacijskih porazov. Če se torej pripeti, da pride pri njem resnično do trgovskega poloma in postane Mira nenadoma nevesta — siromašna in brez dote . . . ali ostane Milan Javornik njen zaročenec? — Ali ima Javor sploh resnično voljo,

da se poroči? Ali ni že tolikrat z roganjem in smešenjem razkladal svojih nazorov o zakonu, svojih pomilovanj nesrečnim zakonskim ujetnikom in podjarmljencem, ki so baje samo za firmo svojim zakonolomnim, sladostrastnim ženam? — Ali ni ta zaročitev z Miro samo strategična poteza, da bi si jo lažje in hitreje zavojeval? . . . Praznik je prepričan, da sme pričakovati od Javornika samo najslabše; zato se čuti skoraj dolžnega, vztrajati poleg Mire kot njen prijatelj in zaščitnik.

Tomo in Dreja se ustavita pred paviljonom za pivo, pred katerim se gnete in tare množica ljudi. Dame pridno strežejo in natakajo kipečo pijačo. Poglavarica v lopi je žena doktorja Breznika, visoka in vitka krasotica z nekoliko premajhnim, a bajno lepim obrazkom, s prevelikimi skrivnostnimi očmi do kraja razširjenih punčic in baršunasto zamolkle beline. Njena polt je za spoznanje zatemnela in ves njen čar bi bil skoraj orientalski, ko bi ne nosila prebogate nakodrane frizure. V gneči pred njo stoji Milan Javornik, z vrčkom piva v roki, sklanjajoč se z životom daleč preko mize, intenzivno vanjo govoreč, požirajoč jo s svojimi požljivimi pogledi.

Dreja stisne Žitnika nad komolcem in se zagleda z zagrizenim sovraštvom v nadporočnika. Tomo bere njegove misli: — Zverina ima tu svoj plen in tam svoj plen; moral bi ga ustreliti, kakor tigra v afrikansko divjem lovu!

V tem trenutku priteče Blejčev Bogdan mimo. Mudi se mu, z iščočimi očmi se ozira okoli sebe. Ko zagleda Milana, iztegne roko in ga potegne za rokav:

„Pozdrav od Jolante, Javor!“

Oni se z razsrjenim pogledom obrne in mu pokaže stisnjene zobe. Bogdan zazija, pozdravi Breznikovo gospo in odhiti naprej. Prefrigan, malo porogljiv nasmešek mu igra krog ust, in oči mu zopet iščejo med občinstvom.

„Kdo je to — Jolanta?“ — vpraša Tomo. „Lepo ime, eksotično kakor greh.“

„Ali je greh eksotičen?“ — odgovori Dreja; s pogledom je še vedno pri nadporočniku in pri Breznici, glava mu razumevajoče kima. „Greh je toliko eksotičen kolikor Jolanta. Zdi se mi, da lahko oboje — v štacuni kupiš!“

Pri bližnji mizi sedita doktor Breznik in doktor Juvan, z narezano svinjsko gnjatjo in pivom pred seboj. Juvanu se sveti zaliti in obriti obraz z velikanskimi, črno obrobljenimi naočniki, sapa mu je težka, trebuh mu komaj diše na tesnem prostoru za primitivno zbito mizo. Praznik si češe brado in resno pogledava k Javorniku in svoji ženi.

„Ali še niste začeli žreti?“ — zakliče Juvan Prazniku. „Danes je treba žreti, gospod poročnik, to je naša narodna dolžnost! Tu prisédite! Čim več požremo, tem prej bo plačan spomenik!“

Breznik pozdravi samo z očmi. S Praznikom se spogledata in si stisneta roke, ko da je med njima tajno in pristrčno sporazumljenje. Obema naenkrat uideta pogleda k flirtujočemu paru v paviljonu.

Žitniku je malo nerodno; zopet enkrat se zaveda, kako malo šteje mlad dijaček — in še posebno slab dijaček, Tomo! — v primeri s poročnikom, ki vendar ni nič starejši od njega . . . Nenadoma se mu zazdi, da je videl Miro v množici. Makov cvet je bil zažarel in njeno sinje-modro, ostro risano oko je gledalo v smeri proti Milanu in lepi gospe Elviri. Hitro se odloči, da stopi za njo.

„Saj se zopet srečava, Dreja! Klanjam se, gospoda!“

A Mire ni med množico, pač pa stoji naenkrat pred — Drnovškovo Tončko. Skoraj klecnila je pred njim in strašno ljubezniv in sladek je njen obraz. Lica so ji nekoliko zabuhla, koža bleda in zrnata . . . Tomo se spomni, da je slišal od Stanislava, kako sta bila ležala s Tončko istočasno bolna za kozami. In nehote mu pride na misel: — Kako sta vendar kakor ustvarjena drugi za drugega!

„Ali ni prekrasno danes, gospod Žitnik? Čudovito! Tolika množica! Gospod in kmet! Koliko gospode imamo že Slovenci! In to navdušenje! Čudovito! Na vseh koncih že pojo! Narodne in umetne! In naše himne, gospod Žitnik! Ali slišite? ‚Naprej zastava Slave‘, ‚Lepa naša domovina‘, ‚Hej Slovani!‘ Tam sem čula: ‚Onam, onamo‘ in ‚Šumi Marica, okrvavljena‘ . . .“ — Klobuk na glavi se ji ritmično potrese, noga ji udari takt . . . Lep glas ima, če poje, — si mora priznati Tomo. „Ali ste srečni, gospod Tomo Žitnik?“

„Mnogo dobrega sem že poskusil, gospodična Tončka! Klobasice tam pri kratkokriklah . . . prima! Priporočam, gospodična! Pivo je imenitno! Sveže, mrzlo, pena kakor smetana! In tudi vino . . . za narodno veselico — naravnost bajno vino! Do buteljki in do šampanjca se še nisem povzpел. Ampak torte, gospodična Tončka! Tja-le morate iti! Ne v ono drugo slaščičarno! Tam-le vam postrežejo! Mmm . . . Indijanski bobi! Narezki s kremo! Tista krema! Še čez teden dni si ustnice obližete, gospodična, ko se spomnite! Potem zavitki s snegom! Mandljevi polžki!“

Tončkin obraz je malo kisel:

„Prozaičnost! Kako ste gospodje prozaični! Jaz vidim samo narodno navdušenje, vi se pa navdušujete za torte!“

„Za narodne torte, gospodična! Danes je vse narodno! Vsako navdušenje je danes narodno, tudi navdušenje za klobasice! Narodna požrtvovalnost! Človek mora žrtvovati za svoj narod! Saj — če vam odkritosrčno priznam — tista krema tamle je bila malo žaltava; — ampak — za narod! . . .“

„O prozaičnost! Vj ne slutite vse te poezije!“

Ob Tončki stojita nenadoma obadva stara Drnovškova. Očetov obraz je dostojanstven, strog, njegov pogled sovražen in zaničljiv. V dolgi bradi mu trepečejo sivkaste kocine, ki se na črnem telovniku lepo odražajo

od zatega bleska debele verižice. Njegova žena je okrogla in obširna, roke ima sklenjene na trebuhu, ohlapni obraz je bled in prisiljeno ljubezniv.

Tončka se nekoliko preplašena ozre in si popraska s prstom po frizuri; njen pogled je zdajci siten in skrbán:

„Ali niste videli našega Stanka, gospod Žitnik? Zmenjeni smo z njim, pa . . .“

Stara se namršči:

„Če niste videli njega, ste pa videli morda njo, njegovo Vêrico! Saj se menda tudi vi zanimate zanjo?! Glejta, da je ne stareta, če jo dobita medse! — danes je kot iz porcelana!“

Stari pokaže z glavo na drugi konec Zvezde:

„Tam sedé pred bufetom! Stanislav je za natakara.“ — Odločno porine ženo in Tončko v stran: „Zbogom, gospod študent! Mnogo zabave!“ —

Tomo si oddahne: — Saj to je bil cel napad! Prišli so mu povedat, kje je Vêra, — in zdaj gotovo pričakujejo, da izbruhne boj med njim in Stanislavom. Ob današnjem veseličnem razpoloženju je skoraj nezogibno, da bo eden ali drugi malo vinjen. Drnovškovi računijo, da pride do škandala, da Tomo Stanislava pri Vêri izpodrine in mu tako odvzame vzrok in cilj načrta za beg v Ameriko. — In Tomo? Ali mu je res na tem, da si Vêro pribori? Ali ni vedel, da je za danes zmenjena z Drnovškom? In vendar se niti zmislil ni, da bi lahko preprečil ta dogovor; niti za hip si ni zaželel, da bi si jo vsaj za ta večer osvojil. Namenjen je bil sicer, da se o priliki vrine v družbo in poskusi slepomišiti za Stanislavovim hrbtom; upal je celo, da se mu posreči, ukrasti Vêro za kakšno urico; — a z dejstvom njene skorajšnje poroke se je vsaj navidezno popolnoma sprijaznil. Sklenil je bil že vendar sam, da vzame Vêro; sklenil je bil, da postane učitelj in da pojde pionirit z njo na slovensko-nemško mejo; — v resnici pa še ni besedice izpregovoril zoper njene načrte s Stanislavom. — Ali mu je res kaj zanjo? Ali je res ljubezen v njem? Ali bi mogel resno misliti na zakon z njo? — Ali ga nimajo morda le skomine za sladkostmi, ki se jim je v duši pravzaprav že davno odrekel? — — V tem trenutku prevladuje v njem čustvo onemogle jeze, ker ga je smel stari Drnovšek razžaliti — s „študentom“. Čustvo zapostavljenosti, manjvrednosti, omalovažanja še odmeva v njem od sestanka z Breznikom in Juvanom pred desetimi minutami. Ali je mlad častnik družabno nad visokošolcem? Duševno gotovo ni zrelejši, umstveno gotovo ni močnejši, — zakaj razlikovanje, zakaj prednjačenje? — Dijak je pač šele vajenec življenja, on se šele pripravlja, da vstopi v javnost, — zatorej še ne more veljati v nji kot ravnopraven bojevalec; medtem ko je poročnik že dolgo sredi življenja, ne samo družabnega, temveč tudi javnega, vsakdanjega, delavnega življenja. In če se začenja Tomo svoje brezpomembnosti zavedati, je to morda znamenje, da se je svojega brezplodnega dijakovanja naveličal, da se ga kesa in da se mogoče vendar že enkrat resneje poprime dela in ga z odločnostjo tudi

dokonča. In če se mu je ravno v zadnjem času porodila ta zavest s posebno silo, je iskati vzroka morda vseeno le v njegovem razmerju do Vêre, v njegovi — ljubezni do Vêre!? — A ko bi imel ljubezen v sebi, bi ne trpel Drnovška poleg nje, bi ne prenašal misli, da mu jo odvede preko morja. — Preveč se pač zaveda svoje nedokončanosti, svoje nezmožatosti, svoje nedozorelosti za zakonskega moža, za preživljevalca žene in družine. Preveč se zaveda svojega študentovstva in sram ga je svoje zaostalosti, zato se ne more odločiti za moški boj zoper tekmeča v ljubezni. — A ko bi bila ljubezen v njem, ko bi bila — vélika ljubezen v njem, bi mu morala vzbuditi tudi — véliko moč in véliko voljo! Ko bi bila ljubezen v njem, bi ne poznal ovir, bi se lotil dela in ga dovršil, — bi prisilil ljubico, da ga počaka! — — Stvar ima še drugo lice: — Vprašanje je, ali je tudi v Vêri ljubezen zanj? Če ne zaupa na ljubezen v sebi, more zaupati še manj na ljubezen v nji, ki se pogaja s Stanislavom in snuje z njim načrte, ki si pripravlja bodočnost s Stanislavom, bodočnost onkraj morja, za zmirom ločena od njega . . . Življenje obeh je na prevéjšji. Ali se prevegne tja ali se prevegne sèm? — Možna je poštena ljubezen, — zakon z Vêro! Možna je poštena odreka, stalna ločitev! A možno je še tretje: — zakon Vêre s Stanislavom, — ljubimkanje z omoženo Vêro za hrbtom varanega moža! Treba bi bilo samo preprečiti — načrt z Ameriko. A ko bi Vêra hotela, bi Drnovšek tudi ta pogoj brez dvoma izpolnil . . . Toma prešine mraz po hrbtu in stud ga obide: — to bi bilo res ugodno; a to bi bila Javorjeva zmaga; če že ne štacuna, to bi bila — špecialna trgovina! — — — Ženska je pasivna, Tomo. Ženska čaka, da jo zasnuješ in da jo vzameš. Vzeti bi jo moral, Tomo! Ne samo za trenotek vzeti, ne samo kot ljubico, — za to je treba lahkomiselnosti, ki je Vêra nima! —; vzeti bi jo moral, kot jo jemlje Drnovšek! Ženska je na stališču praktične povprečnosti, ki ne vidi poštenosti in upravičenosti v ljubezni sami, temveč v poroki; ne v notranjosti, v motivu, temveč v zunanosti, v obliki. Poroka je poštena in upravičena, če je tudi brez ljubezni; ljubezen brez poroke je nepoštena. Da, ko bi bila vélika ljubezen v Vêri, bi najbrže premagala to stališče in bi se mu vdala brez obzirov in brez pogojev in brez ovir . . . Pa je-li v njem ta vélika ljubezen? — Ko bi bila v tebi, Tomo, bi ti poročitev ne bila žrtev, ovir bi sploh ne bilo . . . Vélika ljubezen menda — mora biti medsebojna; zakaj le tako gre neovirano in brez pomiselkov svojo lepo ravno pot! A ta pot, prijatelj, — ali ne vodi nazadnje zmirom — v zakon? Vélika ljubezen je samo ena, samo ena — za življenje! —

Tomo je sredi množice, sredi vrveža in vrišča, sredi kričéčega in kipečega življenja — tih, osamljen. Po navadi mu je nekako tuje ob enakih prireditvah, nekako prazno in dolgočasno v duši. Preveč se nadeja velikih doživetij, preveč je pričakovanja v njem; bližnjega ne vidi, ker mu je duh preveč zaposlen z daljnjim, ki šele prihaja in ki je glavno. Vse bi rad pregledal in spoznal, ničesar bi ne hotel zamuditi, povsod bi

bil rad navzoč; — povsod samo napol, išoč važnejšega med malovažnim. Zato ne ve, kje bi začel in kje bi se pridružil, da bi našel več zanimivosti, več zabave, da bi mu ne ušlo najboljšo in najlepšo, da bi odkril resnično in živo bistvo tega ogromnega, razbohotanega in razdivjanega veseličnega življenja. Vse bi hotel videti in užiti, vse naenkrat, z isto žejno radovednostjo, ki ga vodi sploh v življenju za iskanjem jedra vsega stvarstva, vse resnice ... In jedro vsega stvarstva je nazadnje — v vinu! — se nasmehne Tomo sam pri sebi. Ob enakih prilikah je po navadi zanj in za stotere druge cilj in konec, vsa resnica — v pijanosti, v omamljenosti. — A danes se je odločil, da ostane trezen; hotel si je ohraniti pozornost in preudarnost; imel je slutnjo, da doživi kaj važnega, kaj odločilnega, — da bo potreboval prisotnosti vsega svojega duha, vse čilosti in vsega razmaha svoje pričakujoče in hrepeneče duše ...

Iz središča Zvezde je slišati igranje godbe. Vsled šuma in druma prihajajo posamezni akordi kakor iz daljave in se časoma popolnoma potapljaajo v vrišču in trušču na okrog. Od vseh strani je čuti petje. Tu prepeva veselo omizje narodno pesem, tam poje tesna gruča navdušenjakov umetno pesem. Tomo se ustavi pri takem zboru in pripjeva poluglasno: — „Buči, buči, morje adrijansko!“ ... In ista sladka ginjenost ga navdaja, kot ga je prevzemala prvič, ko je pel to pesem; po hrbtnici čuti isto izpreletavanje in gomazenje povzdigujočega narodnega navdušenja, ki mu iztiskava skoraj solze iz oči ...

Z veselim vzklikom ga pozdravita nenadoma ambulantni prodajalki veseličnega odbora, Zorkovi hčeri Dana in Nada, ki se ustavita tik pred njim. Dana mu zatakne cvetko v gumbnico, Nada mu ponudi sadja. Tomo je vesel srčkanih dekletec v lahkih oblačilcih s kipečo radostjo na razgretih licih, s srečo in ponosom v očeh. Primeta ga pod pazduho in ga odvedeta s seboj do očeta in do Albina, ki sedita pri šampanjskem paviljonu v družbi starega Kolarja in Jazbinška. Zadnji teden Tomo že ni bil več v notarjevi pisarni. Jazbinšek je zopet tu, z izpitom v žepu in z novoporočeno ženo ob desnici. Njegova Felicita je impozantna lepotica, ki se pa drži tako visoko in dostojanstveno, da nekoliko odbija. Jazbinšek je imel že nekaj let razmerje z njo. Časi se je pritoževal nad žensko mrzlobo in nepristopnostjo, vendar mu je nevesta že lansko leto — porodila otroka. Žitniku se zdi, da mu je nenadoma precej tuj. Z isto gorečnostjo in z isto veliko kretnjo, s katero je preje vanj govoril, se obrača danes v Zorka in Kolarja. Videti mu je, da se čuti moža med možmi, ki kaj štejejo v življenju in ki računijo z najširšo javnostjo. — Tudi Zorko je hladen proti Tomu. In ta sam ima malo slabo vest pred njim. Zadnjič mu je bil zagotovil, da nima ničesar z Vêro; zdaj pa se vseeno suče okoli nje, in motovili, da mnogokrat sam ne ve, ali mu je res kaj zanjo ali nič. Zorko pa ga ima najbrž celo na sumu, da tudi on ni popolnoma nedolžen pri Vêrinem begu iz njegove hiše. — Trgovec Kolar je siv in zanemarjen dedec z debelo, visečo spodnjo ustnico in z velikimi, štrlečimi

očmi. Kadar ga vidi, mora Tomo misliti na prizor, ki mu ga je bila nekdanj Mira opisala; in gnus ga obhaja ob spominu, da mu je sedela na kolenih, ko ji je kazal one ostudne slike in jo poljubljaj na uho . . . Nehote ga obide gnus pred Miro samo in nekak skrivnosten strah pred njo . . .

Albin stopi k Tomu. Nezadovoljen je z veselico. Vse je preveč se-manje, prekričavo in surovo, — pratersko. To nam ljudstvo poneumni in poplitvi, nikar da bi ga dvignilo. Največjega slovenskega duha proslavljamo z vrtljakom in s šmiro, z žretjem in s pijanostjo. Vsaj nekaj prave umetnosti naj bi nudili ljudem! Resno dramatično predstavo, morda dramatizacijo „Krsta pri Savici“! Umetniške deklamacije njegovih poezij! Zbirko njegovih uglasbenih pesmi! — Tomo se mu smeje. Za enkrat da je vendar glavno — denar za spomenik! Sicer pa da je bilo predavanje o Prešernu! Občinstvo je zadovoljno in veselo, vprav — prešerno razigrano! In Prešeren da je bil tudi sam rad prav tako — prešeren! . . .

V bližini sede vsi trije trabantje gospe Mile Juvanove. Glasni so in razposajeni, da vzbujajo vsenaokrog pozornost. Veseljačiti so začeli kar s šampanjcem in bahajo se, da se ves večer ne ločijo od njega. V päviljonti streže Mila, lepa in veličastna. Trabantje prihajajo povrsti k nji in ji napivajo. Nobeden ne pije, dokler ni ona pokusila iz čaše. Namen imajo, ves večer napajati jo s šampanjcem, da jo že vendar enkrat nekoliko — ugrijejo, če le mogoče tudi — užgo. Ona, ponosna in domišljjava, je zadovoljna z njimi, ker jih smatra za svojo živo reklamo. A Senica ima devet hudičkov v svojih očeh; poželjenje mu plameni iz njih in na čelu mu je zapisana odločnost in neomajna volja . . .

Tomo je zopet v gneči in se preriva do vinarne, kjer sodeluje njegova mati. Nenadoma zapazi Maro pred seboj. Ona je prodajalka lističev s številkami za srečelov. Gotovo si je to izbrala, da se lahko svobodno kreta po prostoru, da so ji odprte vse možnosti srečavanja in seznanjanja, dogodivščin, morda tudi pustolovščin. Prodajalka sreček — sama srečelovka. Najrajša ustavi kakega gospoda. Njeni pogledi se potaplajo v njegovih, tistni se mu smejeta z razgaljenimi zobmi, njen izraz je preiskujoč in vprašujoč. Kupca zmede njeno ponašanje, da izgubi sigurnost in ono prostodušno razigranost, ki je potrebna, da se razvije tudi med neznanci zabava, smeh in flirt. Ona pa je po vsakem razgovorčku zopet resna, razočarana, zagrizena. — Mara je izmed ljudi, ki ostajajo precej samotni sredi burnega življenja; ker si ne znajo najti pravih stikov z njim, ker iščejo nestrpno zmirom novega in jim je doseženo premalo in preslabo. Tomo komaj ve, kako se Mara piše; njena družina mu je tuja, ker živi docela skrito. Za družbo je Mara pravzaprav samo prijateljica in družica Mirina; če ni poleg nje, se komaj kdo pobriga zanjo, ker jo komaj kdo spozna. Saj ni grda ženska; telesce ji je ustvarjeno v idealnih proporcijah, nožica ji je zapeljiva; — a lepota njene tovarišice je presvetla, preblesteča in zatemnjuje njeno . . .

Tomo je Maro zgrešil in gre pozdravljat svojo mater. — Vkljub svojim štiriinštiridesetim letom je gospa Helena sveža in lepa, njeno telo je čvrsto in vitko, mladostno prožno v elegantnem in vonjivem odelu. Na licih ji žari rdečica, oči so ji povešene kakor sramežljivi devi; zdi se, ko da je v zadregi, ko da se skriva pred občudujočimi in razgaljujočimi pogledi . . . Tomo se ozre: — ob vhodu sloni plavolas gospod srednjih let, z lepo in gosto, svetlo-rjavo brado, ki je zelo natančno in enakomerno obstrižena; brki so mu košati in navzgor nasršeni. Glava je ponosno nagnjena v zatilnik, pogled je vroč in žejen. — Tomo se mahoma spomni, kedaj je videl ta obraz in te oči; njegov pogled sledi pogledu plavolasca k materi . . . Ta je še bolj zardela; kakor da se zaveda krivde, stopi hitro k njemu, mu stisne roko in ga spomni:

„Zares mi pazi, Tomo, da ne pozabiš name! Ob eni pridi vprašat! Spremiš me domov!“

Lepi gospod pristopi:

„Pozdravljen, mladi gospod Žitnik! Vi me ne poznate?“

Mati ga predstavi:

„Gospod profesor Klančar, moj nekdanji prijatelj!“

„Kaj nekdanji? Kaj nekdanji? Prijatelj sploh, tako povej! Če se nismo že toliko časa videli — jaz sem živel ves čas v Trstu — prijateljstva si nismo odpovedali; in sin gospe Helene je tudi moj prijatelj, ali — vsaj jaz sem njegov prijatelj, mladi gospod Žitnik! Ali se malo pošetava, Tomo? Gospa mama ima polne roke dela!“

V pogovoru se Tomo profesorju Klančarju izpove o svojih slabih študijah. Oni ga bodri, naj ne izgubi poguma; dobri dijaki da niso zmirom najboljši strokovnjaki in še manj — najboljši delavci v življenski praksi. Tomo pa mu začne nepričakovano razkladati svoj načrt o učiteljevanju. Razgreje in navduši se ob opisovanju narodnega dela v obmejnem kraju; Vere in zakona seveda ne omeni. Klančar mu nasprotuje in izpodbija njegova dokazovanja. Saj je že s profesuro težka reč. Počitnice, to je edino; a zanje je premalo denarja. V šoli zgolj nervoznost. Današnje šole da so sejmišča, ne učilnice; profesorji branjevci. Ko so vsi razredi prenapolnjeni. In v ljudskih šolah je še slabše. Učitelj je berač. Za mežnarja, za organista je bolje preskrbljeno. In mežnarja tudi narod rajši sprejme v svojo sredo. — Najlepše je ledino orati. — Niti ledine nimate; skalnato puščavo najdete. In pluga nimate. Sicer pa: — na kméte se odpravlja samo oženjen človek. Ali imate tudi v tem oziru že kaj v načrtu? — Ne, ne, ne, ne, ugovarja Tomo. Saj to je le ideja, vse skupaj je le tako — ideja!

„Tam vas nekdo kliče,“ — se ustavi Klančar. „Pogum, pogum, prijatelj Tomo! Mladi ste, vse še lahko dosežete! Zdaj pa na zabavo, Tomo! Do svidenja!“ —

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj spominov na drja Janeza Ev. Kreka.

Leta 1896. ali 1897. menda sem prvič videl drja Janeza Ev. Kreka, na nekem delavskem shodu, sredi množice, ki se je pripravljala na medsebojni pretep. Med teisti in ateisti, med „rdečimi“ in „belimi“ socialisti-delavci se je sukalo nekdo v črni duhovniški obleki. Ko je stopil na oder, so mu nekateri zaploskali, drugi so piskali — množica je vreščala. Kmalu po njegovih prvih besedah je nastal mir, z močnim, komaj za spoznanje jecljajočim glasom je krepko oblikoval svoje misli, na medklice je odgovarjal s pikrim humorjem: — mož je obvladal razburjene, na pretep pripravljene ljudi. Srednjevelik, širokopleč, nekoliko usločen, pod visokim čelom z blesketajočimi naočniki v zlatem okviru, je živahno gestikuliral z rokami, grobo je grešil nad pisanimi demostenskimi etiketami. Kakor da vleče misli z roko na dolgi nitki iz glavé — tako se mi je zdelo. To je bil dr. Krek, tedaj še malo znano, malo upoštevano bojno ime. Pobijal je materializem, slikal ga je kot grob produkt človeškega razuma, ki je zmoten že zato, ker je v nasprotju s srcem in čustvom; polemiziral je z revolucionarnim socializmom, kakor so ga zamislili Marx, Engels, Lassalle, razlagal je svoja načela, ki so jih ugotovili v svojih spisih baron Vogelsang, škof Ketteller in drugi krščanski filozofi novejše, socialne dobe. Pobijal je revolucijske nauke francoskih blankistov, ruskih bakunincev, Marxovo materialistično razlago zgodovine, Lassallove „židovske“ domislice; — vse je šlo pod kritični nož, rezal je in razkosaval, primerjal, hvalil, grajal, obsojal — zdravje je kipelo iz njega. Ne vem, je-li bil tisti lepi večer pridobil kaj pristašev, to pa vem, da je množica onemela pod pomirljivim vtiskom njegovega mnogostranskega znanja. Njegov načelni nasprotnik, Etbin Kristan, je bil nadarjen in nagel debater, izveden v socialnih teorijah, in debata se je zavlekla pozno v noč. Množica je mirno vztrajala, in se naslajala ob umskem boju. To ni bil več navaden politični shod, to je bila kulturna vzgoja načelno nejasne množice. Prenaglo so ji hitele ure v noč. Nepobotana, razprta na dva tabora, fanatična, in vendar zadovoljna, se je naposled razšla, v zavesti, da to,

kar je slišala od obeh strani, ni bilo glotno žito, kakršno se ji je navadno podajalo. Zunaj v črni noči, v temi hišnih senc, pa je bila pripravljena policija, da bi čuvala lastnino dostojnih, spečih meščanov grabežljivih rok — „petrolérjev“!

Krek se je rodil na Božič leta 1865. pri Sv. Gregorju nad Sodražico na Kranjskem. Po čudovito lepih šumah, lasti rodbine Koslerjeve, iznad katerih kipi razvalina nekdanje graščine Orteneka, te vodi vabljiva pot na vršiček pogorja, v farno vas. Ondukaj imaš prelep razgled po dolenjskih holmih in kotlinah. Krekov oče je bil proletarski selilec, ljudski učitelj. Krek je prišel pozneje na Gorenjsko, nazadnje v zagatno, toda romantično selsko dolino. Te kraje je Krek vzljubil, navezali so ga nase, tu in tam je gledal pomlad z zelene gore. Če gledaš svet od Sv. Gregorja, daleč naokoli, kamor nese oko, povsod se ti belijo med zelenjem kmetiški domovi, na holmih cerkve, po valovitem brdju so spomladi travniki in slemena en sam prešeren vrt pisanega cvetja. Nobeno tovarniško poslopje ne kazi deviške pokrajine, na kateri se poznajo še stopinje fevdalca, nobeden plavžarski dimnik, bljujoč črno sajaste proge dima, ne kali zračne sinjine. Če gledaš iz patrijarhaličnih Dražgoš ali iz romantične višine Prtovča, kamor je hodil Krek sleherno leto na odpočitek — „med molčee krave in voličke“ — opaziš med njivami, košenicami in gozdovi zgolj kmetiška domovanja — bogata in ošabna, borna in ponižna. Samo doli v čeburu, v kotlini Železnikov, te spominjajo ostanki nekdanje domače industrijske obrti na žebljarsko pesem. Na vse strani breg, po njem se muči trudni, znojni poljedelec. Jesen je ondukaj rdeča od bukev, ožganih v hladnih nočeh, zima je težka, zavita v debel sneg. Samo pomlad je vesela, godčevska, ko ozeleni bukev v gori in se oglasi kukavica. Ljudstvo, ki tod živi, je konservativno od težkega dela, poplašeno od mučnih vsakdanjih skrbi; s pokajočimi srci se pripravlja na daljno težko pot čez ocean. To pomladno veselo in zimsko težko pokrajino je nosil Krek vse življenje s seboj, čul je pokajoča srca izseljencev, videl žalostne ostanke davno cvetoče obrti, osamela nakla, popuščena kladiva. Znanost mu je dala vid, da je spoznaval davna in bodoča pota tega težko obremenjenega ljudstva. Vsa njegova mnogotna svojstva so se zgostila v njem; realistična misel se je poglobila, pesniška duša je zapela, vse pa se je zlilo v najčistejši altruizem. Kot duhovnik krščanstva je stremel, da najde v njem tisto živo idejno krepkost, ki bi mogla objeti in jasno predočiti duševna in gmotna protislovja moderne družbe in jih medsebojno harmonično pobotati; zakaj duhovidec je videl v bodočnosti kolosalen boj, ki se pripravlja med revolucionarno demokracijo in gmotno socialno avtokracijo, in hotel je pojmiti bodočo evolucijo.

Ko je stopil v javnost, je bil filozofsko že gotov sam s seboj. Njegov svetovni nazor je temeljil v krščanstvu, umstveno in čustveno doživljenem, po svojih idejnih nagibih je nekoliko nalikoval abéju Fromentu, ki ga popisuje Zola v svoji triologiji Pariz — Rim — Lurd. Krščanstvo mu je

bilo izhodišče vsega, nánj je naslonil svoja socialna, politična in moralna načela. V verstvu je spoznaval socialno dobrino človeške družbe, filozofsko razloženo in porabljeno po vélikih mislecih krščanstva. Človek je po naturi veren in dober — s to devizo se je bojeval tudi v vsakdanjem življenju. Ostal ji je zvest, čeprav je imel hude izkušnje; ljudje so namreč ostali zvesti svoji pohlepni, gospodstvaželjni, sebični naravi. On pa je nosil svoje misli in srce na odkritem pladnju med njimi. Umstveno in čustveno se je vživil v novo vero človeštva, v socializem, ki je zanj istotako izhajal iz krščanstva. V njem je videl element, ki krščanstvo pomladi, mu nakloni njegovo prvotno svežost in tako pomore bednemu in zmotnemu človeštvu. Tej svoji filozofski podstavi je ostal zvest vse svoje življenje. Iz tega naziranja se dadó razložiti vsa mnogotera navidezna protislovja njegovih dejanj.

Zato je bil ob svojem nastopu nekako osamel, malo jih je bilo, ki so ga razumeli, ne veliko več, ki so mu sledili. Stranka, ki jo je poklical v življenje, je bila majhna in revna. Reveži so se ga oklenili; bil je njih up, plen njih človeške goltnosti in sebičnosti. On je dajal, če je imel; kadar ni imel, je prosil drugod za druge. Konservativci, zvesti čuvarji spečega ljudstva, ga niso razumeli, bil jim je preveč radodaren, demokratičen, samosvoj. Pod črno suktnjo rdeče srce — tako se je glasila njih razsodba. Dogodki pa so jih prehiteli. Država je bila primorana ugoditi zahtevi politiško brezpravnih mas, ki so umstveno začele soglašati z utopističnim, blankističnim in bakunističnim socializmom. Dala jim je volilno pravo — takoimenovano peto kurijo v stanovskem parlamentu. Leta 1897. je poslala Kranjska kot zastopnika teh politiških zapostavljenecv v dunajski parlament Kreka. Volilni boj je bil le v mestih in trgih ljut, kjer se je bila že razpredla ideja revolucionarnega socializma med delavstvom. Vélika masa po kmetih je bila še lena, nesamostojna, brez brige za svoj pravni in politični položaj. V Ljubljani je bil zmagal Krek šelé v ožji volitvi z rdečim socialistom, kmetski volilci so mu naklonili sijajno večino. Boj med revolucionarnim in krščanskim socializmom je ob tej priliki vzplamenel z vso silo, in Krek je v parlamentu krenil na desno, kjer je našel njegov svetovni nazor večjo oporo in silo. Vsled svojega globokega sociološkega znanja je postal glava konservativne desnice. V parlamentu je s poudarkom izrekel besede, ki so osupnile demokrate v domovini. Tedaj je namreč avstrijska vlada razpustila véliko stanovsko organizacijo železničarjev, zaplenila ji premoženje in obtožila nje vodnike, češ, pripravljate politično-socialno revolucijo. Krek je to reakcionarno vladno dejanje odobril, potrdil, da je bivša organizacija stremela po revoluciji na načelih brezverstva. To njegovo dejanje je edini madež na njegovem demokratičnem mišljenju in čustvu, zdelo se je vsakomur, ki je poznal njegovo liberalnost, nerazumljivo, politiško plehko. Najbrže ga je zavedla tedaj po vsej Avstriji razpaljena politična strast proti širečemu se/ revolucionarnemu socializmu, mogoče pa je tudi, da

se je zbal osamelosti, ki mu je grozeče pretila, ako se samovoljno odruši od konservativne zvečine tedanje slovenske delegacije. Torej politični oportunistem. Pozneje je to svojo načelno zmoto popravil s svojim močnim sodelovanjem pri socialni zakonodaji, ki nosi krepke odtiske njegovega socialnega znanja. Zadnja leta pred svetovno vojno je posvetil vse svoje socialno znanje in duševno moč načrtu splošnega socialnega zavarovanja, v katerem je videl našo narodno-socialno potrebo. Z njim je hotel podpreti trudnega majhnega poljedelca in onemoglega delavca rešiti mučne skrbi za starostno preskrbo. Kadar je šlo za socialne reforme ali njih izpopolnitve, za demokratizacijo državne ali deželne uprave, je bil Krek na mestu, z vso svojo izredno zgovornostjo se je vrgel v metež, razbistril je pojme, miselno in znanstveno-sociološko je podprl zahteve po formah.

Obogatil je slovensko literaturo, predvsem socialno literaturo. Podal nam je prvo teoretično knjigo o socializmu. Kot delo močne individualitete ni povsem objektivna, vendar je s svojimi bogatimi viri služila somišljeniku in nasprotniku. Ogromno gradivo je obdelal pregledno, posamezni odstavki so pisani naravnost literarno estetično, srčna ljubezen do predmeta greje vsako stran. Tudi drugi njegovi znanstveni, poljudno znanstveni in propagandni spisi so začrtali v našem kulturnem razvoju globoko brazdo, ker so vsled svoje vzgojne tendence in poudarjanja osnovnih nauk uplivali predvsem na učeco se mladino. Bil je zgleden kulturni orač. Ljubil je tudi lepo knjigo in časih je zahrepenel, da se udejestvi tudi v tej smeri; pisal je ljudstvu igrokaze, zamašil je vrzel v naši dramski literaturi. Videl je namreč, da preprosto ljudstvo hrepeni po estetičnem užitku ob praznih nedeljskih popoldnevih. Sam je bil silno izbirčen, naslajal se je le ob velikih delih svetovne slave. Nekoč je položil knjigo predmé: „V njo sem zaljubljen kot fant v dekleta!“ — Bila je „Mati“ Gorkega. Večkrat sem ga zalotil pri Šekspiru. — „Njegove reči so neumrljive, sveža, prikupna modra starost. Kakšne otročarije nam pišejo danes.“ — Povesod, v življenju, vedi in literaturi se je bojeval le za realne reči, nikoli za fantazme. Bil je empirik, v svojem duševnem gibanju je nalikoval ognjišču. Značilna zanj je sledeča epizoda: Sredi med številkami ga najdem nekoč. — „Poglejte“, pravi „zadnjič je nekdo v deželnem zboru trdil, da naš kmet žito dokupuje. To sem bil hud! Le pogledajte številke!“ — „Koruzo že!“ pravim, ko pregledam tabelo. „Res, glede koruze bi se dal pogovoriti, če je številka resnična. — „Tudi nekaj žita kupuje naš kmet, se mi zdi.“ — „Ne bo držalo!“ se je uprl. Statistika je govorila zanj, ostal je pri svojem. — „Toda v Avstriji smo se prekopicnili, z 52 odstotki smo industrijska država; to je za nas važno. Dejstvo nas bo polagoma potisnilo na nova pota“, je dejal in se zamislil nad številkami.

V tihem zatišju se je rad razgovoril s svojimi načelnimi nasprotniki, zakaj bil je izredno občljiv. Kadar je zamislil kakšno novost, je skušal spoznati možne ugovore. Vsako novo započetje je temeljito pretehtal,

predno ga je izročil javni presoji. Pogovor z njim o javnih zadevah je bil res užitek. Odtod pa tudi njegovi uspehi. Nasilstva je obsojal, njegovi naravi so bila zoprna in težko jih je prenašal. V koliko je bil osebno odgovoren za to, da je imel domači politični boj, tudi kadar je šlo za sicer simpatične zahteve demokratizacije, zoprne oblike, to vprašanje mora ostati danes še odprto. Mislim pa, da se je marsikaj vpisalo v njegov račun po krivici. Versko je bil liberalen in toleranten, spoštoval je individualni način verskega uživanja veličine božanstva. Krščanstvo mu je bila živa, večno klijočna ideja, ne zgolj mrtva dogma. Razumljivo je tedaj, da ga je dialektično mišljenje privedlo do spoznanja, da verstvo, ki živi v človeški naturi, tudi kot element socialnega žitja ne potrebuje varuštva materialne državne sile. Načelno je bil torej za to, da se loči cerkev od države.

V gospodarskem pogledu nam je očrtal nova pota, socialno zamišljena. Sociolog je zapopadel proletarsko bistvo našega narodnega gospodarstva. Videl je, da nas kapitalizem ne le socialno, temveč tudi narodno tišči k tlom. Zato je kapitalistični tendenci izkoriščanja in izsesavanja delavnega ljudstva postavil nasproti načelo socialno-humanega zmisla dela za delavski sloj. Praktično je to načelo uveljavil z organizacijo zadružništva, ki mu ni bilo le posojilništvo, temveč nova gospodarska zvezna oblika med konsumentom in producentom. Prvi njegovi poskusi, organizovati konsumna in nakupovalna društva, so se ponesrečili, glavno vsled nezmožnosti njegovih praktičnih sodelavcev. To je bil hud udarec zanj, ki so ga delali odgovornega za vso škodo, ki je nastala iz polomov. Neuspeh ga je duševno sicer potrl, ni pa omajal njegovega upanja na končno zmago. Zadružna misel je vkljub gmotnemu polomu klila dalje in je končno ostala zmagovita. Ves dosednji razvoj zadružništva med Slovenci nosi pečat njegovega smotrenega dela za umevanje in razširjanje socialnega zadružništva. „Krekov nastop pomenja inkarnacijo zadružne misli, ki je Arhimedova točka slovenstva“ — pravi dr. Drag. Lončar.

* * *

Kreka je vojna pomladila, vrnila ga je nekdanjim vzorom; hudo je bilo skušano njegovo ideološko naziranje o svetu in ljudeh. Tudi on je bil poveden na goro, tam so mu pokazali kraljestvo; odklonil ga je. — Spoznal je, da ga je politična oportunistična zavedla, da je grešil proti načelom, s katerimi je nekdanji mlad kaplan stopil med reveže. Bil je cel mož: odkrito je priznaval tudi svoje zmete. Njegova osebna poštenost, njegov globoki moralni čut nista mogla mirovati, ko je videl, da iščejo ljudje pri javnem delu osobne koristi. Njegov notranji imperativ je pobijal take nagibe, zakaj bil je tipičen slovenski kulturni delavec. Politično delo je delo v korist ljudstva, nihče ne sme pri tem obogateti! — tako se je glasilo njegovo veliko moralno geslo, ki naj pomladi in prenovi naše

javne razmere. — 3. marca 1917. mi je pisal: „Dragi, vse — godci v prsih in zraku, mladenstvo v duši in pomlad po gričih me vleče za praznike ven. — Rad bi vas že videl.“ Čutil je pomlad v svoji duši in gnalo ga je na grič k ozelenelim bukvam. — Menda nekako tri tedne potem sva se videla. Na glavi rdeč fes, v ustih pipo — nekako mladeniško-prazničen je bil.

Tistikrat sva govorila dolgo. Razjasnil mi je mnogo aktualnih vprašanj; govoril je o svojih načrtih za bodočnost.

„Kaj ste postali revolucionar?“ sem se pošalil z rdečim fesom.

„Tudi mak rdečo glavo ima . . . Ker pa sem še v hlačah, sem še vedno za evolucijo.“

Takoj pa se je pogovor zasukal, prešla sva na našo narodno bodočnost.

„Doma, mislim, bo šlo gladko“ je dejal. „Meni, upam, ne bo treba niti agitirati, ljudstvo bo samo zapodilo vojne hujskače . . .“

Razložil mi je psihične momente ljudskega življenja, ki govore zanj. Pripovedoval je tudi, kakšno razpoloženje je našel na Dunaju, kaj mislijo po državnih pisarnah o nekaterih naših vodilnih možeh. Podkrepil je svoje misli s pismi, ki jih je prejel tiste dni od raznih osebnosti, med katerimi je bilo zlasti eno zanimivo.

Govoreč o kranjskih razmerah je bil seveda takoj pri združništvu. Pri tem pa se je razvnel.

„Združništvo ni za utilariste, za nje se nisem pehal. Upam, da ga rešim nesreče . . .“

„Ne vem, če se vam posreči,“ sem podvomil in mu navedel nekaj presenetljivih dejstev.

„Za dve tretjini bi skoro glavo položil . . . Združništvo je ljudsko, je narodno premoženje.“

Bil je tako vznemirjen, da so vsi živci zatrepotali v njem. Njegove geste so bile odločne, nobene cmihavosti ni bilo v njem. Nato je govoril o združni banki, na katere ustanovitev je mislil, in o njenem narodno-gospodarskem pomenu za razbito Goriško . . .

O svojih zadnjih strankarsko-političnih doživljajih je menil: „Že leta 1895., najpozneje 1896. bi bil moral prelomiti s to stranko. Vidim, da ima premočno obiležje enega samega stanu. Zato sem vabil vanjo mlade, pametne posveinjake; saj veste, tudi marksiste sem javno pozval, naj pridejo k nam. — Za bodoče čase je stranka premalo demokratična, stanovske predpravice se bodo razsule ob svoji notranji nevzdržnosti.“

Prešel je na razmere v južni Nemčiji, govorila sva še o nekaterih skupnih dunajskih znancih, od njih je zavil pogovor na naše domače gospodarske, socialne in kulturne probleme.

„Če pride do ujedinjenja Jugoslovanov, brez Bolgarov, ali bomo mogli živeti?“

„Tako kakor je šlo doslej, ne more iti v bodoče!“

„Res!“

„Tudi mislim, da je ujedinenje naravna tvorba naše preteklosti in sociološka razvojna potreba; sama nas potiska v to smer.“

„Ljudstvo ljubi oboje, kruh in svobodo, pa svobodo še nekoliko bolj ko kruh,“ je rekel. „Treba pa je vseeno vedeti, kaj imamo, kaj potrebujemo, od česa bomo živeli. Važno je tudi naše sosedstvo. Predvsem, kaj je z Romuni? Z njimi, mislim, se bo dalo pametno govoriti; tudi z Ogri se mogoče še sprijaznimo. Nekam se bomo morali nasloniti, pomisliti bomo morali, kdo nam more več dati.“

In obral je vse naše geografske sosesde, preštel je, kaj imajo, česa nimajo — o, koliko je vedel ta silni mož.

„Za nas, Slovence, se ne bojim. Naše združništvo bo imelo veliko dela po Hrvaškem. Če oživimo naše staro obrt, bo imela na našem jugu prostoren trg.“

Tudi glede teritorialne oddelitve je govoril prav nazorno. Ljubil je plastične zemljevide, zaradi katerih je Angleže še prav posebno čislal kot praktične ljudi.

„Če odtrgamo današnji del slovenske Koroške, nima to zmisla. Poglejte, naše koroško ljudstvo grativira v ponemčena središča. Vidite, naravnost v Celovec in v Beljak tekó vsa pota. Brez teh gospodarskih središč se koroški Slovenci, kolikor so nam jih še pustili, ne morejo gibati. Karavank tudi ne moremo prestaviti. Kaj torej?“

„Prirodno pravo!“ sem odvrnil.

„Toliko zraka smemo zahtevati, da se bo dalo dihati.“

Končno je razpravljaval o mnogih „majhnih“ vprašanjih, ki nam jih bo razrešiti. O občini in njenih reformah, o naših vojnih ujetnikih, o goriških izgnancih, o naših „Amerikancih“, pri čemer je pripomnil:

„Premišljal sem tudi o tem, če bi se izplačalo, da grem po vojni v Ameriko po naše ljudi. Njih prihranki bi nam prišli prav pri vzpostavitvi našega narodnega gospodarstva. Te misli še nisem opustil.“

Ob slovesu mi je dejal.

„Zdi se mi potrebno, reči vam: delajte na to, da bi se enkrat sešli pametni, res demokratino čuteči ljudje vseh struj na razgovor o vseh teh silno važnih rečeh. Jaz bom poleg. Če najdemo miselno edinost in skupnost vsaj v nekaterih poglavitnih točkah, po mojem mnenju je to mogoče, ustvarimo tako zelo potrebni blok slovenske umstvene, realistične demokracije. Kdor se bo čustveno pripravil na bodočnost — njegova bo!“

To Krekovo misel izročam s tem tisti naši javnosti, ki ji je namenjena.

Krek sam se je pripravil za veliko delo v bodočnosti. Politično ujedinenje Jugoslovanov — to delo je čakalo njega, edini on je bil med nami, ki je mogel pripraviti naše realistično duševno prerojenje v tej smeri. Jugoslavijo, kakor si jo je bil zamislil, je skušal duševno objeti v vseh njenih konkretnih oblikah, ne zgolj pesniško idealno, temveč tudi sociološko realno. Ko jo je umstveno zapopadel in se je duševno vživil vanjo, je stopil na plan. Misel je zorna — včlovečila se bo. In povedal

nam je bistvo svojega duševnega ploda z besedami pesnika, ki z njimi prežene temo. Zato smo ga razumeli vsi, vsa jugoslovanska ljudstva.

Korakojoč v bodočnost, ki je bila njemu že jasna, je budil še speče duše. Njegov zadnji agitatorični razmah se dá vzporediti agitacijski sili in sijajni zgovornosti Lassalla, ki mu je bil vedno vzgled agitatorja. Sejal je besede bodočnosti, novo oznanilo je vzbudilo hrepenenje v ljudskih dušah. Sredi dela, ki so mu ga kopičile vedno nove in mnogotne misli, pa je nenadno zatulil njegov grob . . .

Jugoslavijo je zadela prva nesreča; njena britkost bo potrdila našo skupno voljo.

Janko Samec:

Lelji.

† 13. 4. 1907.

Dva angela na grobu kot čuvaja
stoječa dan in noč nam vsem na poti,
da spanja sladkega nihče ne zmoti
pokoja hrepenečim tega kraja.

Tu konec se z začetkom v eno spaja,
ki verno plava večnosti nasproti,
odkoder zopet po prečudni poti
k življenju novemu se vse preraja.

Po tebi moja duša več ne toži!
Le v trdni veri težko nate čaka
in je podobna hrepeneči roži,

ki od jutranje zore pa do mraka
nad njo nebroj oblakov črnih kroži . . .
a večnost dolga ji — minuta vsaka . . .

Za solncem.

I.

Po vročem dnevu je zahajajoče solnce krvavo pordečilo obzorje. Po dolini se prikazujejo mrakovite sence. Zapadno pogorje je povlekel somrak; goljadni kameniti gorski obronki rišejo bele lise po njem. Na nasprotnih vzhodnih bregovih trepečejo zadnji solnčni žarki na bukovih gozdovih. Po dolini, koder se vije bela cesta in podi lahen vetrič oblak prahu, leže razvlečene njive kakor rožnopisani dekliški prti. Rastline klonejo utrujene, vele; njih zelenina je obleдела v dolgih vedrih dneh. Žitni klas se je povesil, zeleno perotje koruze je omahnilo, po izsušeni zemlji se vijó razpoke vse križem. Po cesti se pomika počasi in trudoma kolona kmetiških voz, naloženih s sodi, polnimi sveže pitne vode. Vprežena živina je lena in nerodna, z glavami rine k tlom, umikajoča se nadležnim mušjim rojem. Škrtajoče hlipajo osi preobloženih voz. Poleg njih stopajoči vozniki priganjajo počasno živino z biči; zevajo iz dolgočasja ali pa se motreč ozirajo po velem polju, po žitu in koruzi, po krompirju in zelju. V njih hrbte je uprlo solnce svoje zadnje, pojemajoče žarke; zagoreli obrazi tonejo v sencah, ki se podaljšujejo pred njimi. Dve, tri ure daleč se je napotila dolga kolona k studencu; sedaj pa se vrača domov, v Suho krajino, kjer v grivem občutku hrepeni vse, ljudje, živina, rastline, po vodi, dežju, nalivu . . .

Zadnja dva voza sta nekoliko zaostala za drugimi. Ob prvem stopa Stružančev Jakob, nizek, širokopleč fant, ki se je letos vrnil od vojakov. Njegovega vola obletuje brenčeči mušji roj; črni kolobar muh ga pika okoli oči. Jakob udari s palico po širokem, mesnatem hrbtu, z vejo tolče po mušjih rojih; potem pa postoji, da ga doide Cilka, dekla soseda Burca, ki obzirno priganja svojega črnega volička. Jakob je vesel, razposajen. Z mišičasto roko objame Cilko okoli pasu in jo pritisne s tako močjo k sebi, da dekle obvisi na njem. Toda tudi Cilka je močna, odrine ga od sebe in premeri s hudim pogledom. Najprej ga okara, nato pa začne z njim prijateljski pomenek. Čebljata o vremenu, suši, žitu, ki lepo kaže, o njenem gospodarju, starem Burcu, ki je dober človek, in o starših. Cilki se ob spominu na dobro in skrbno mater omehta srce. Jakob, ki mu je visokostaša in ponosna Cilka zaradi lepih bokov in svoje spodobnosti všeč, se pritiska k njej in lovi njeno roko v svojo usnjato dlan.

„Svoje matere že dolgo nisem videla“ — reče ona in se zamisli. „Rada bi bila zopet enkrat z njo!“

Modre oči ji zablodijo v daljo, preko pogorja, bukovih gozdov, na katerih leže široki zeleni prameni solčnih žarkov. Oba sta zamišljena; ona se spomni svoje nesrečne preteklosti, on misli na njo, ki je tako ponosita in nedosegljiva.

Deklica jare mladosti je bila pred leti prišla s hribov v dolino. Njen rojstni dom stoji na višini, v goličavi, sredi razbohotanega leščevja in robidovja. Oče ji je umrl pred davnimi leti v tujini; na peščenem, malo rodovitnem posestvecu je ostala zapuščena postarna vdova z dvema hčerkama. Starejša, Cilka, je morala zgodaj v službo k tujim ljudem; udinjala se je pri ovdovelem Burcu za dekle. Neznansko pridna je delala za dve, vsa prevzeta zvestobne skrbi za tuji dom. Varčevala je s kruhom, razsvetljava in zrnem, ki so ga posipali perutnini; s krmo za živino, ki so jo doslej razmetavali. Z gospodarjevim denarjem je skoparila kot s svojim. Pazila je, da so domače potrebščine ceno nakupovali, pridelke pa dobro prodajali. Vse domače in poljsko delo je bilo pod njenim skrbnim nadzorstvom. Zadnja je hodila k počitku, prva je vstajala; bila je tako skrbna, da si je Burčeva domačija znatno opomogla. Daleč naokoli so govorili ljudje o „Burčevi gospodinji“, njen gospodar pa je o nji rekel: „Ta deklina je zlata vredna!“ Ko se je njegov prvi sin, Lojze, vrnil od vojakov, se je zaljubil v Cilko; molče je bil stari odobril sinovo ljubezen. Toda nesreča je hotela drugače. Lojze se je bil v gozdu, pripravljajoč drva za zimo, prehladil in ob prvem zelenju so ga pokopali. Njej pa je ostal otrok, ki se je rodil kmalu po njegovi smrti. Ta nesreča jo je zelo potrla, veseli in brezskrbni smeh je izginil z njenih lic. Četudi se je čutila pri Burčevih kot domača, jo je vendarle skrbelo, kaj bo, ko se oženi gospodarjev sin. Britkost jo je prevladala, kadar se je zmisli na svojega sinka in na mater, ki jo je podpirala s svojimi prihranki. —

Jakob se poželjivo ozira po njej, ki visokostasa, močna, kipeča od silnega zdravja stopa poleg svojega volička. Znova ga premaga sladko koprnenje; zopet jo objame okoli pasu, poskušajoč pritisniti jo k sebi. Toda ona ga s tako močjo odrine, da se opoteče po vijugasti cesti.

Smejoč se tiho sikne: „Plašna si ko srna!“ — Gleda jo kot nekakšno čudo. Doslej jo je spoštoval, sedaj pa čuti, da ga podjarmlja ljubav do nepristopne deklice. Ljubezen prihaja vanj ko vihra.

„Ni lepo od tebe, Jakob, da me ne spoštuješ!“

On ji ugovarja. Ne samo spoštuje, tudi ljubi jo. Sam da ne ve, odkdaj in zakaj. Gotovo vsled njene poštenosti, razumnosti in lepote. Njen otrok da ga ne moti, saj ve, da je bila poštena tudi takrat . . .

Njo oblijo solze. Tiho vzdihne: „Jaz ne bom nikdar več srečna!“ Jakob molče premišljuje, kaj bi ji povedal v tolažbo. Vola sta vedno počasnejša, nepotrpežljivo ju obletuje Jakobova breja psica Rjavka.

„Cilka,“ povzame on po daljšem premišljanju „bodi moja, če moreš. Najin dom bo srečen, ako se bova ljubila.“

Dekle pobleđi, odgovoriti mu ne more. On pa nadaljuje:

„Ti si tako dobra in razumna, da boš možu v srečo.“

Ona molči, z očmi objema sinje obzorje. Saj mu ne more verjeti.

Misli se ji zmedejo, kakor bi ji pretila velika nevarnost. Lica so ji pordela, polne prsi se ji pri hoji lahko tresejo, na golem vratu se ji blišče znojni biseri. Jakob se nagne k nji in zašepče:

„Jaz te hočem oženiti!“

Vsa zmedena in nevedoča, kaj naj mu reče, mu ne brani, da ji stiska roko. Okoli usten ji pleše smehljaj, oči blodijo po nebesni sinjini. Kolona se bliža vasi. Jakob še vedno hodi poleg nje, strdène besede ji šepeta v uho; ona premišlja, ali ji govori iz srca, ali mu sme verjeti ali ne. Pred vasjo pohiti Jakob k svojemu volu, prime ojnico in zavije z vozom na domače dvorišče. Njen črni voliček pa mora sam najti pot k svojemu domu.

S tem dnevom se je za oba začelo novo življenje, prožeto z lepoto koprneče ljubezni, ki ju je osrečevala. Povsod sta bila skupaj, povsod sta se našla. Sešla sta se pri poljskem delu, v mesečini za domačimi vrtovi. Kmalu so si šepetali radovedni sosedi važno vaško novico.

II.

Posestvo starega Stružanca ni veliko, dasi ga prištevajo med boljše kmete v Suhi krajini. Poleg njega in njegove žene ter sina Jakoba živi na tej kmetiji le še ena dekla, ki krmi in molze dve kravi, skrbi za perotnino, stepa presno maslo in je sploh pomočnica postarni gospodinji. Četudi je Jakob dober in vztrajen delavec, živi majhna družinica vendarle precej borno, zakaj pri hiši je polja in živine komaj toliko, da se pridela raje premalo kot preveč.

Vsled bolehnosti gospodar ne more veliko pomagati pri težkem delu na polju in v gozdu. Postarno telo mu je upognil zavratni protin; vrhu tega je bil zadnja leta tudi precej oglušel. Po polju hodeč se opira na drenovko, gladko obriti obraz pa mu pačijo bolečine, ki mu jih povzroča hoja. Z nezaupnimi pogledi motri ljudi in živino. Časih presedi na klopi pred hišo, na solncu, dolge ure, premišljujoč o rečeh, ki so mu vse življenje mučile glavo: o cenah jajec in žita in lesa; o solncu, suši in dežju; o žetvi in suhem vodnjaku.

Zvečer se priziblje v hišo in sede na klop ob tulasti peči. Vse večere predremlje na tej klopi, bodisi da je zunaj suša ali pa škripajoči mraz. Kadar mu prineso večerjo, objame vročo skledo z rokami, da si jih ogreje, da se nič ne izgubi od dragocenega kuhinjskega ognja, da nič ne prejde mimo njega brez koristi. Jé počasi in oprezno; ko konča, je skleda kakor pomita, na mizi ni ostala najmanjša krušna drobtinica.

Njegova žena Miča, molčeča, trdna in koščena ženica, je neznansko pridna, nekoliko samosvoja. S svojim možem se razgovori malokdaj; dela od zore do mraka, delo ji ne poide nikoli. Možu streže s tiho požrtvovalnostjo, brez tožbâ in joka. Odkar se je njen edinec, Jakob, vrnil od vojakov, si je nekoliko odpočila, ima več časa za cerkvene obrede in pobožne mo-

litve. Tudi oče in sin se razgovorita malokdaj, neko plašno nezaupanje, neka tujost je med njima. Vendar vpraša časih oče sina za mnenje, kadar je treba odprodati del žetve, postaviti vola na semenj ali pa kupiti telička. Stari sinovemu mnenju nikoli ne oporeka, stori pa vedno po svoje.

Neki večer sede tudi Jakob na klop ob peči, poleg očeta. Na vsa pljuča mu kriči v uho svojo namero, oženiti se s Cilko. Spočetka ga stari ne razume, potem pa izbulji oči in se hudo razsrdi. Pridnost in druge kreposti revnega dekleta na kmetih nimajo izjemne cene, kadar gre za njeno možitev, ker je samoobsebi umljivo, da so ji potrebne. Ponosni in skopi Stružanec ne more doumeti, da mu hoče sin privedi v hišo nevesto praznih rok s tujim otrokom. Kot bi mignil, tako hitro izračuni, koliko mleka in kruha in kave in obleke bi porabil tuji otrok, predno bi bil poraben vsaj za pastirja. Sinova lahkomiselnost ga tako razkači, da mu plane kri v glavo in mu zmanjka besedi.

„Kaj si se zmedel?“ se zadere po dolgem oddihu nad sinom z ne- navadno močnim glasom. Davi ga kašelj, na zariplem obrazu drgeče huda notranja razburjenost in jeza.

Ko se nekoliko pomiri, mu začne Jakob kriče razkladati vzroke svoje namere. Z njimi hoče pred očetom opravičiti svojo ljubezen. Hvali lepe Cilkinе lastnosti, njeno pridnost, ki je vredna več od vsake dote. Glede otroka je mnenja, da mu bo stari Burec izgovoril primerno od- pravnilno, ko bo izročal svoje gospodarstvo.

Stari o vsem dvomi, on nič ne zaupa ljudem. — „Dokler jaz živim, se s to deklino ne boš oženil!“ ponavlja neprestano in se noče spustiti v daljši razgovor. Končno se Jakob upeha; s prikrito jezo v srcih se ločita.

Dva meseca sta že potekla, razmerje med očetom in sinom je ostalo napeto. Oba sta trmoglavca. Vsak teden enkrat razlaga Jakob očetu svoje vzroke, hvali Cilkinо pridnost in skopost, vedno z istimi besedami in gestami; na vse grlo mu kriči v uho — v gluho uho. Stari noče od- nehati, sin tudi ne, vsak dan sta si bolj tuja.

Na praznik Malega šmarna po kosilu obsedita oče in sin za mizo sama; mati je odšla s posodo v kuhinjo, dekla pa v svojo kamrico, da se preobleče za popoldansko službo božjo. Na mizi med njima stoji ste- klenica sadjevca in kozarci. Stari molči, s prstom pobira krušne drobtinice po mizi in jih nosi v usta. Skozi majhna okna, na katerih zeleni rožmarin in povešajo nageljni svoje razcvetele rdeče glavice, gleda solnce v sobo. Svetli žarki belijo raskavi pod in se odbijajo od pestrobarvnih, na steklo slikanih svetih podob, ki vise po stenah, ena tik druge. Jakob po- gleduje očeta, ki se noče ozreti vanj, si podpira glavo zdaj z des- nico, zdaj z levico, pokašljeje in štorolja z nogami po lesenem podu. Končno ga premaga boleštna notranja, srčna želja in znova začne kričati očetu v uho svojo namero pa njene vzroke. Hvali in povzdiguje Ciko, njeno pridnost in skopost in razumost v deveta nebesa. Stari lovi molče drobtinice in drži sivo glavo v desni dlani.

„Dokler bom živ, ne boš mesil kruha iz te moke!“ reče naposled z odločnim poudarkom gluha. Očetova trma ujezi sina, ki je obupal, da doseže zlepa svoj namen.

„Kaj bom vedno pri hiši samo za hlapca?“ kriči očetu v uho. Stari zmigne z rameni, kakor bi hotel reči: Stori, kakor veš in znaš, sedaj sem še jaz gospodar!

„Čez mi dajte!“ zahteva Jakob z zariplim obrazom, s tresočimi se rokami in utripajočim srcem.

Sinova predrznost starega Stružanca hudo zbode. Zdi se mu, da ga je nehvaležnost sama. Vstane, kri mu zavre in plane v glavo, bodeče oči pa se mu zablisle. S pestjo udari po mizi in kriči:

„Dokler bom živel, bom tudi gospodaril in ukazoval. Ti mi ne boš odmerjal kruha! Ako ti ni všeč, pa pojdi, kamor veš in znaš; vrata so ti odprta nastezaj!“

Tudi Jakob se visoko vzravna, preobdan od hude jeze, bliska s pogledi in stopi bliže k očetu tako, da čuti njegov gorki dih.

„Nikoli!“ ponavlja stari in udarja s peto ob tla, da se stresa pod. S togimi, bodečimi pogledi se merita razjarjena nasprotnika. Sinova upornost Stružanca razhudi še bolj. Dvigne drenovko in zamahne po sinu. Jakob udarec prestreže, ročno vjame palico in jo obdrži v roki.

Trenotek je mučen. Nenadno pa se odpro vrata, mati vstopi in obstoji sredi sobe.

„Po kosilu še nismo molili,“ reče, se prekriža in začne s svojim mehkim, skoro prosečim glasom: „Oče naš, ki si v nebesih . . .“

Jakob se zgane in izpusti palico. Prekriža se in tihotno mrmraje odgovarja materi: „Daj nam danes naš vsakdanji kruh . . .“

Tudi stari sklene roke in se ponosno vzravna, palica pa zdrkne na tla.

„Molimo še za verne duše v vicah,“ nadaljuje mati po prvem očenašu. Jakob ji odgovarja prvi, zakaj gluhi starec je vedno po en stavek na dolgu. Po vsakem očenašu se prekriža, misleč, da je molitev že končana.

„Še en očenaš za srečno zadnjo uro,“ nadaljuje mati. Starec se znova prekriža, moli po svoje. Kadar odmoli Jakob: „ . . . ter nas ne vpelji v skušnjava,“ stari začne šele: „Daj nam naš vsakdanji kruh!“ — Končno se zmeša tudi mati in kriči možu v uho: „Še en očenaš za naše sovražnike: Češena si Marija . . .“

Molitev je končana. Oče in mati se križata, sin pa pograbi klobuk. Nem in medlušen odide s sklonjeno glavo iz sobe.

III.

Ob poletnih nedeljskih popoldnevih se zbero po nauku pri tej hiši možje, pri oni gospodinje, pri tretji dekleta. Pred hišo posedejo po dolgi klopi, premlevajo dogodke preteklega tedna, hvalijo in obsojajo, se šalijo in zbadajo. Fantje se zbirajo na napol razpadlem kegljišču vaške krčme, ki ima le ob nedeljah in praznikih nekaj gostov.

Cilki se zdi, da ne spada niti med dekleta niti med žene; zato se izogiba nedeljski družini. S svojim otrokom hodi po domačem vrtu ali po polju, časih se vzpne na bližnji brežuljek za hišo. Rebri so porasli z grmičjem; najbolj razbohotano je leščevje, s katerim se pajdaši češmin, črno in rdeče trnje pa dren. Tu in tam kipi iz pritlikavega grmičja hrast ali pa šumeča breza. Po brežuljku se pase drobnica, med njo kozetratarice, ki so na paši izbirčne, nekako gosposke. Cilka si poišče kraj, kjer je trava visoka in gosta; tam sede in položi otroka poleg sebe. Volnolasi otrok je nemiren, kobaca sem in tja, se razgalja, puli travne bilke in si jih tlači v usta; z rokami praska po zemlji in liže prst; končno sili k ovci, ki je bila prišla gledat mlado in zalo mater. Cilka se razgleduje po dolini; po njej se belijo hišice vasi, ki so razpotegnjene ob cestah. Na polju je žito že požeto, svojega sadu oropana koruznica je podobna pogorišču. Vmes kipe skupine dreves, po beli cesti pa se pomika človek, ki je videti zelo majhen. Pred njim drdra koleselj, za katerim se vali kolobar prahu. Vpreženi belec je kot otroška igrača, mož na vozu nič večji od prsta. Cilka se vleže, počasi zapira oči in v sladki zadovoljnosti skoro zadremlje. Predrami jo šum v travi, zazdi se ji, da je nekdo tik nje globoko zasopel. Prestrašena se vzravna: iz travne gošče je gledajo temne pasje oči. Jakobova Rjavka globoko sope in miga z repom. Psica je imela mladiče; sesci so se ji napeli, vsled česar je videti še nižja kot sicer, podobna jazbečarju. Komajda se Cilka ogleda, že stopi Jakob izza grma.

„Pozdravljena bodi!“

„Kako pa ti semkaj?“

„Na kegljišče nisem maral zaradi zlobnih besedi in radovednežev. Šel sem v hrib, pogledat naše mejnike, potem pa po grebenu, odkoder sem zagledal vašo drobnico. Pod vrhom leži v senci pastir in lovi mušice v usta. Povedal mi je, da te je videl ondukaj.“

Med tem je bil Jakob že sedel poleg Cilke in ji krepko stisnil desnico. Otrok se poprime psice, objame jo okoli vratu in ji maši travne bilke v gobec. Psica je potrpežljiva z otrokom, zvesto ga gleda in se mu izmika.

„Mislil sem, da pojdeš danes domov po slovo k materi,“ reče Jakob in se zagleda v njene oči, ki se mu zde kot sinja jezerca.

Cilka molči in si v zadregi grize ustnice. Njen pogled je začuden in plah, — kakor bi hotela uteči nenadni nevarnosti. Po kratkem odmoru jo vpraša Jakob znova:

„Zakaj molčiš? Pa si nisi morda premislila?“

„Kaj?“ odvrne ona s topim glasom, kakor da ga ni razumela.

„Ali si se premislila iti z menoj?“

Cilka vstane, zagleda se preko polja, doline, pogorja, potem pa sede kakor v pasu prelomljena nazaj v travo, kjer ostane nema in nepremična, zadeta od velike, nenadne nesreče.

„Kaj ti je vendar?“ tišči vanjo nepotrpežljivi Jakob.

Ona ga brezmiselno gleda, oči se ji zasolze in glasno hlipajoča mu mu potoži:

„Meni je tako težko; — meni je tako težko!“

„Ne bodi otročja!“ jo tolaži, gladeč ji roko. — „Ne bova ne prva in ne zadnja. Goste trume so šle pred nama in bodo šle za nama.“

Po zadnjem prepiru z očetom ni Jakob več premišljeval, kako bi zlepa dosegel svoj namen. Spoznal je, da ne bo mogel v domačem trenju živeti. Zato se je odločil, stopiti na véliko cesto, kakor je bil storil že marsikateri njegov znanec. Pojde v Ameriko in si tam prisluži toliko, da bo mogel kdaj pozneje postaviti v domovini lep in prostoren dom. Skrbela pa ga je Cilka, ki si jo je bil izbral za svojo družico. Razodel ji je namero; sprva je molčala, ni rekla ne tako ne drugače. Pozneje nekoč mu je odločno pritrnila. Zmenila sta se, da se odpravita na pot takoj po končani žetvi.

„Vedel sem, da ti bo slovo težko!“ reče Jakob po kratkem presledku in pristavi: „Tudi meni ne bo lahko. Toda ne bom se poslavljaj od vsega, kar mi je doma ljubo; iz veže bom stopil naravnost na cesto . . .“

Zopet se pogrezneta v mučni molk. Med njima se pleto skupne misli. Solnce zahaja, kakor velika ognjena krogla stoji na grebenu zapadnega pogorja, po katerem se večajo turobne senčne proge. Na nju pa pada zlati prah žarnih solnčnih pramenov. Jakob vstane in se ozre v čudezno pordele oblake blešččega zapada. — Redkolistnate breze se belo blešče, češmin je zardel kakor baker, krivenčasto trnje je popikano z rdečimi jagodami, trava pa je kakor pestrobarvno cvetlično polje. Cilko ozarjajo trepetljikajoči pozlačeni lasje. O deželah, v katere gre zahajajoče solnce, govori Jakob z vzhičenimi besedami. Tam so velika mesta; vsi narodi, vsa ljudstva se zbirajo na tistem blagoslavljenem delu sveta. Zemljo napajajo široke reke, z gorã bobne mogočni slapovi. Na morju rastejo gozdovi jamborov, velikanski brodovi prevažajo ljudi in blago od mesta do mesta. Skozi noč v dan gre življenje po šumnih cestah. Kdor je priden si tam nabere zakladov, kolikor si jih poželi srce. Zgolj lenuhi in ničvredneži poginjajo v obcestnih grapah. Vzhičen in razigran od koprnenja poveča in olepša Jakob vse, kar je že bral v knjigah o čudežnih deželah. Cilka ga posluša molče, s togim pogledom srepi vanj, v glavi pa ji gomaze pestre slike, ki jih odgrinja Jakobova domišljija.

Prevzet sladke utrujenosti Jakob umolkne in sede nazaj v travo.

„Lepo mora biti tam, v tistih bogatih in čudežnih deželah!“ reče Cilka po daljšem premisleku, vsa zardela v obraz.

„Lepo!“ ji on pritrni šepetaje. — „Tam je svet nov, brez pogrđ in nesnažne stare navlake, preroben v svobodi . . . To sem bral v knjigah.“

Zopet se molče pogrezneta v težke, vznemirljive misli.

„Ko bo žetev končana, delo opravljeno, pojdeva odtod!“ povzame Jakob prvi.

Ona si z roko podpira glavo, brezmiselno srepi v sinje nebo. Njena molčečnost ga vznemiri.

„Reci: Pojdeva!“ sili vanjo.

„Meni je tako težko, — težko, — težko mi je, Jakob!“

Njena malodušnost ga vznejevolji.

„Ostani tu; — vedno boš delala za druge, nikoli za sebe!“

Cilka topo strmi v zrak in pomišlja.

„Pojdem pa sam. Nikoli več me ne bo videl dom,“ nadaljuje Jakob v slabi volji. Njo oblije vroč pot, na licih se ji zaiskre solze.

„Čemu se cmeriš? Nisem mislil, da si tako malodušna in malo razumna, Cilka!“ — Jakob je sam že skoro razdvojen, toda trma ga drži pokonci. Njej pa teko vroče solze iz oči. Globoki vzdih se ji vijejo iz prsi. On jo prosi, roti, zahteva, da mu razkrije svojo skrivno bol.

„Kam naj grem z njim, s svojim malčkom? Srce mi ne dá, da bi ga pustila pri tujih ljudeh!“

Sedaj jo razume. Ozre se za otrokom, ki se še vedno igra s psico. Prekopicnil se je preko nje in se ji zavalil pod trebuh. Radovedne otroške oči se smejo, z ustmi se ujame za močni sesec. Psica se ogleda, nato naglo odskoči. Jakob dvigne otroka, si ga posadi v naročje in reče:

„Tudi ti, poniglavček in nagajivček, pojdeš za solncem.“ Obrnivši se k Cilki pa nadaljuje: „Najine roke so močne dovolj . . . Vsi trije pojdemo!“

Cilkin obraz se hipoma razvedri. Še vsa mokra od solz se smehljajo njena polna lica. Vstane, se približa Jakobu, stisne njegov zagoreli obraz z rokami in ga poljubi na ustnice.

„Za solncem!“ vzklikne.

„Za solncem!“ ponovi srečni Jakob.

IV.

Žetveno delo je končano, ozimina položena v preorano zemljo. Polje se je pomrtvičilo; slečeno, obrano svojih plodov, je prazno in porjavelo. V gozdu so pokosili praprot, v hladnih nočeh so pordeli bukovi gozdovi. V zornih urah se vlačí bela meglica po dolini.

Jutri navsezgodaj odide Jakob na dolgo pot. Z njim pojde Cilka pa njen otrok.

Dnevi so jasni, ceste prašne, noči bele. Na bledih ploskvah mesečine leže črne, v ostrih konturah risane sence hiš in dreves. Cilka sedi v svoji nizki kamrici na posteljni stranici in srepi v utripajoči plamenček svetilke na mizi. Pod mizo leži velika cula, povezana podolž in počez, — njena potna prtljaga. Na postelji, ob zidu, spi njen otrok, odet in zavarovan z blazinami. Njej se ne dá spati, neznansko težko ji je srce; čuti se slabo. Niti toliko moči nima, da bi se izjokala do kraja. Sedi nepremično ko duh; misli so ji odbežale, kakor bi bile izskrabane iz glave. Trudoma zbira njih ostanke, hoče se vmisliti v ono, kar ima priti: —

v slovo, dolgo železniško vožnjo, plovbo po samotnem oceanu . . . kaj jo čaka onstran morja?

Njene skrbi so težke, mučne. Vsakokrat, kadar odbije ura-nihalnica svoje dolgočasne udarce v nočno tišino, se ji zoži in zatrepeče srce, hladán pot ji stopi na čelo. Razum ji prihaja vedno bolj reven, pritisk v glavi vedno bolj neznosen. Domišlja si zle dogodljaje kakor človek, zasledovan po neprestanih nesrečah. Obide jo blazno koprnjenje, da bi ušla neznosnemu pritisku v glavi. Najrajša bi odpotovala takoj . . .

Nekje na cesti zalaja pes. Dvigne se, z rokami si potegne preko lic, od senc do brade, se potiplje po laseh, nato po vsem životu — kot noričica. Tiho in oprezno, da ne vzbudi suma v tihi noči, stopi v vežo, odtod pa na dvorišče. Mesec je pobelil vse, vso samotno in izumrlo pokrajino. Tiho stopa preko dvorišča do sadovnjaka, tam se premisli in zavije na njivo s sklonjeno glavo in bežečimi koraki. Njena črna senca se vleče za njo tiho kot strah. Preplašen ptič zafrfota v zraku in se preleti nad njeno glavo. Na vasi nekje se oglasi čuječi pes in laja tako dolgo, da zbudi tudi svoje tovariše, ki začno tuliti v tiho, svetlo noč. Zahajajoči mesec je povlekel svojo silno povečano senco po njivi; po njej beži napol razpravljena ženska, podobna pravljčni prikazni.

Koncem njive sede Cilka na porobek odvodnega jarka. Njiva se kadi, tenka bela meglica puhti iz preorane zemlje. Pšenično zrno je bilo položeno vanjo; prihodnje poletje se bo ondukaj zibal težki klas. Glej! — ta košček zemlje je ona sama; osvežila ga je s svojim znojem. Na njem ni grude, ki bi se je ne bili dotaknili njeni prsti; vkopano vanjo jo je žgalo solnce dolgih poletnih dni.

Cilka se z rokami nasloni na vlažno prst in se ozre v sinjebelkasto nebo. Mesec ji pobeli obraz, vrat in roke. Nočni hlad ji hladi razbeljeno glavo. Mesec, viseč na robu obzorja, nalikuje veliki žareči obločnici; zvezde ugašajo kot lučke na oltarju po končani pobožnosti. Samotna tihota bele noči jo umiri, mraz jo stresa in poživi. V gošči se že oglašča čivkanje posamnega ptička; — kmalu bo zazoril dan. —

Jakob je to noč trdno prespal. Ko se prebudi in ozre skozi okno, valuje po dolini bela meglica. Mati je že pri ognjišču, pripravljajoča zajtrk. Solze ji močijo zgubana lica. Ko zasliši v veži sinove korake, se obrne k zidu in si s predpasnikom obriše solze s pordelih oči. Kmalu za sinom stopi tudi stari Stružanec iz sobe, opiraje se ob palico. Poteze njegovega obraza so danes še trše kot sicer, kakor v kamen izklesane. Stopi na hišni prag in se ozira po prazni cesti gori in doli; naposled se zagleda v kadeči se kup gnoja pred hlevom. Iz hleva stopi Jakob, kamor je bil stopil gledat k živini, in postoji pred očetom.

„Pojdeš vseeno?“ vpraša oče, ne da bi se ozrl v sina; pozna se mu zadrega.

„Pojdem!“ mu odvrne sin z jeklenim glasom. V njegovem srcu so besede, ki jim jezik ne zna izreka.

„Nisem te gonil od doma! Če hočeš, pa ostani!“ Stari se ozre v sina, roke mu trepečejo. Hudo mu je za edinca.

„Vem, oče! Pojdem vseeno, — saj za nekaj let se vrnem!“

Oče na to molči, sin pa čaka, kaj mu bo še povedal. Obema je hudo, vendar ne znata izraziti, kar živi v njunih srcih. Stari se ozira po vasi, kjer medle iz tenke meglice vogali hiš; potem se obrne proč in vpraša počasi, kakor bi govoril s tretjim, skritim v megli.

„Pojde tudi ona?“

„Pojde!“ mu jekne Jakob v uho.

Zopet molčita. Sin gleda v tla, z nogo drsa po pesku premišljujoč, kako bi poprosil očeta za odpuščanje.

„Lepo jesen imamo!“ reče naposled.

„Lepo!“ mu pritrди oče. Po kratkem presledku pa vpraša:

„Kdo bo vaju zapeljal do kolodvora?“

„Čemu bi se razkazovala po vsi dolini? Peš pojdeva čez goro!“ — Jakob kriči, da ga oče razume.

Pred leti je bil na široki parceli v gori gozd posekan do tal. Tam, kjer so nekoč rasle ponosne hoje, se danes solnči kraški kamen, ki ga prepreza trnje in robidovje, zavetišče kačjim zalegam. Po tej pušči se vleče v hrib pešpot. Onstran pogorja leži široka ravan, sredi nje trg s kolodvorom.

„No, tudi prav!“ pravi oče in zmigne z rameni. Potem pa se opraviči:

„Tale meglica mi gre do kosti, zato moram nazaj v sobo, kjer bom počakal solnca. Jakob, srečen bodi!“

Oče in sin si krepko stisneta roke, se bistro pogledata in si tako povesta, da je vse odpuščeno.

„Ostanite zdravi, oče!“

„Če boš pameten, Jakob, te bo sreča našla!“

Med tem je skuhala mati koruzne žgance in jih postavila dobro začinjene v veliki skledi na mizo.

„Ali še ni prišla?“ vpraša mati.

„Kdo?“ se Jakob dela nevednega in v zadregi povesi oči.

„Cilka vendar! Kako si pa čuden!“

„Menda je že tu!“

Res se prikaže na pragu Cilka; na glavi nosi svojo veliko culo, v naročju pa spečega, v težko zimsko ruto povitega otroka. Upali obraz ji blede, na trudnih očeh se ji pozna prečuta noč.

Po zajtrku pripravi mati še čaj, da jima ne bo mraz na potu. Posušenemu lipovemu cvetu prida še dva stepca bezgovih jagod in en stepec posušenih borovnic, da čaj malce kisne.

Jakob si je bil že naprtil na hrbet svoj težki kovčeg z vrvjo tako, kakor je nosil časih vojaški nahrbtnik, Cilkino culo pa vzame v roko. Cilka znova previje otroka in si ga položi trdno v naročje. Zaporedoma stisneta desnico staremu Stružancu, kateremu se zablešče mokre oči, potem

pa odideta skozi zadnje duri iz hiše, spremljevana od matere. Na dvorišču postoje; mati se vzhane k sinu in ga poljubi na ustne, Cilko na lice, oba pa pobožno prekriza na čelu. Ko si sežejo še enkrat v roke, se Jakob in Cilka namerita težko stopaje vzdolž trzne njive proti gori. Mati gleda za njima, dokler ne izgineta za belo megleno steno. Tedaj zdrkne na kolena, solze ji zalijo oči.

Dobre pol ure pozneje si napravijo ognjeni solnčni žarki pot skozi belo megleno morje. Z roso posrebreni travniki so posuti z brezštevlnimi, pestrobarvnimi, bleščočimi se biseri. Počasi se popenjata mlada popotnika na goro. Na vrhu pušče, pod gozdom, se ustavita in ozreta. Solnce ju ožari, prah njegovih pramenov ju pozlati. Jakob maha s klobukom, Cilka z roko, mati z obema tako dolgo, dokler ne izgineta za pordelimi debli visokih smrek.

*

Lepa jesen se je končala z nalivi; za njimi je prišel sneg, z njim mraz. Kamen je pokal od mraza, sneg pa je obležal do Velike noči. Stara Stružanca je zmlela huda zima; pokopali so ga, ko se je oglasila lahkomiselna kukavica. Burčev drugi sin se je vrnil od vojakov in se oženil še tisto leto. Ko je stari Burec izročal posestvo sinu, je izgovoril tudi svojemu nezakonskemu nečaku — „Amerikancu“ — doto. Jakob in Cilka sta se v Ameriki poročila. Spočetka se jima je slabo godilo, zakaj več mesecev sta bila brez dela. Sedaj oba zaslužita in hranita; poslala sta domov že nekaj denarja.

Stara Stružanka živi na kmetiji sama z dvema deklama; težko delo jo je sključilo in ji postaralo obraz. Sedaj je še molčečnejša, kot je bila nekdanj. Kakor bi neprestano česa iskala, hodi pogosto iz kuhinje v sobo, iz sobe v kamrico, odtod v hlev in na senjak. Večkrat stopi na cesto pred hišo, se ozira gori in doli, potem pa se nečesa domisli in gre na dvorišče ter gleda v goro. Išče in čaka.

Dom se je izpraznil. Ko mine leto in dan, je hišni zid okrušen, porušena slama na strehi preluknjana, hlev pa skoro zapuščen. Vežna vrata so povešena in reže. Na njivah, na teh nekoč kadečih se njivah, pa raste trava.

Podoba.

O, da mi je priti do svoje podobe!
Da bi jo zagledal jasno pred seboj!

Mračna je znotraj v meni mračnem,
vsega prešinja me, vsega prebada,
razprezajoča se v svojo rast ...
In navznoter jo tipljem,
z vsem bitjem, slepec, tipaje,
in rastem ž njeno rastjó,
ž njo vred tavaje,
kam, sam ne vem ...

O, da mi je priti do svoje podobe!
Da bi jo zagledal pred seboj!

Glej: Ali ni človek kakor drevo,
ki bi raslo iz svojega sémena,
iz svoje srede na štiri strani ...
pa ga bije vihar
in mu veje kodrá in krivenči,
da izgreši svoje štiri smeri
in ne more do svoje podobe? ...

O, da mi je priti do svoje podobe!
Da bi jo zagledal pred seboj!

Je: Kdor je šel od konca s smerjó,
kdor sméri ostál je do kraja zvest,
in ves se pognál je v samo rast:
tak, kadar nazadnje razpnè roké,
kot mož, ki se pretegne v dan,
merèč tkanino večnih sanj,
pokaže nam svojo podobo: križ ...

O, da nam je priti do svoje podobe,
i meni i tebi, narod moj!

Prehajin stovno -

Marija Kmetova :

Pismo.

Poglej, dragi, kaj je več: ti ali priroda? Vse te dneve so take misli in vsa duša je v njih. To so zlati dnevi in to so dnevi nebes. Gledam in gledam: toliko lepote, toliko lepote!

— Tam je modra cesta.

Saj ni cesta, preproga je, mehka tenčica je in v tenčici so zvezde; zvezde rumene in bele. In zvezde se zibljejo in se smehljajo, in zvezde drhtijo v modri omami.

Nad cesto je streha.

Saj ni streha, mehki baršun je in v baršunu so lučke. Trepetaje se božajo s solničnimi bratci in se leskečejo kakor opali.

In veje in vejice so črne bolj od črnih misli.

Kam bi s to lepoto?

Noga zastane in v duši je vélika maša. In še nekaj, nekaj, kar stiska srce. In to nekaj, to je tako silno in grozno; to nekaj, saj ne vem, kam bi z njim. Prijela bi — lepoto — in bi jo dvignila daleč v svet.

In tam travnik.

Trave, trave, same trave: mehke, nežne, boječe, šegave, ponosne. In vmes so cvetke, cvetke: bele in rumene in rdeče in modričaste. In vse se ziblje in živi in šepeče. Solnce je v rožah in travah, in v solncu so zlate nitke, ki vežejo rože in trave v eno samo véliko morje lepot.

Zakaj je tako lepo?

In breze so kakor čudeži. Tako lahke so in tenke; in veje so kakor svila in še listje kakor svila.

In v vsem je duša hrepenenja.

In topoli se smehljajo v vrhovih. Ves dan se smehljajo.

In tisto véliko solnce!

Saj ni ničesar, saj ni, kar bi bilo višje in lepše od vsega tega. Saj je vse to toliko, toliko.

Pa na večere, ko ima vsak kamenček svojo senco, in so ceste vse pisane samih drobnih, drobnih senc.

In luč je kakor duša: daljna, tajna, neskončno globoka.

Spet je tisto nekaj, ki teži človeka, da bi, da bi, joj, da bi padel na zemljo in jo poljubil na sveto čelo.

In rože: astre in krizanteme in rdeča, goreča ljubezen. Vijoličaste so astre in kakor zvezde so. In belo-rdeče in čisto bele kakor sneg. V solncu žarijo in krešejo iskre toplote in lepote. Metulji sanjajo nad njimi, beli metulji, po dva in po trije in po štirje, kakor cveti se zibljejo, kakor beli oblčki zlata in srebra.

Vidiš, dragi, kaj je več, ti ali природа?

Ah, saj te slišim, saj te vidim, kako se smehljaš in praviš:

„Draga, saj bi ne bilo vsega tega, če bi ne bilo mene v tebi.“

Anton Debeljak:

Zimsko solnce.

Doline kelih širne zvrhan je z meglami,
a reka, ribnik sopeta iz polnih pljuč,
zastonj vse večno jutro čakamo na luč,
le redko solnce-hostija vzbledí nad nami.

Potem pa megleni zastòr se preporje:
zavriska, zabliska lazurni se lošč,
tle biseri v tleh in lestenci od gošč,
dragulje, demante razstavlja pogorje

Tak misel mlada kdaj v možganih se splodí,
temnečih dvomov mrak se lačno v njo podi,
ko trudna mota v dan iz motnih se povese.

Tedaj iz pleníc se poslednjih rodi:
ozarjen, ožarjen svobode se stresem
in v duši ponosni zapolje mi pesem.

Srečen - kedor pomeva.

Juš Kozak:

In če se zgodi . . .

In če se zgodi, da padem, pustite me tam, kjer izdahnem.

Ne nosite, ne nosite me domov, kakor ste mojega prijatelja, da je oče njegov zblaznel od žalosti in brat grohotaje preklel svet in njega usodo. Zabili so ga v krsto, ter ga tam pokopali, kjer druge.

Ne, mene pustite v loki, sredi poljan, namočenih s krvjo.

Ko na večer potihne boj, tedaj vstanem pod nebo, vstanem, zakaj preveč koprnjenja je v meni po življenju, da bi mogel na veke zatisniti oči.

Tako me žeja po življenju, kakor popotnika, ki mu je zgorel jezik, ker ni našel studenca.

Pustite me torej pri studencu.

V hladnem blesku lesketajočih se zvezd bom plul od mrliča do mrliča, ter jih obujal v večno življenje. Svojo večno živo žejo jim udahnem. Prisluškovali bomo šepetu rož, tožbam vodâ, razbeljenim prošnjam pečin. Sovražili, ljubili bomo s krožečimi svetovi in solnci.

Zjutraj se okopljemo v brezbrežnih valovih svetlobe, ki se razlije nad bojnimi polji.

Čuli bomo ritem grmečih topov, sopečih ljudi, ki v njih srcih hrope ostro sovraštvo.

Na večer pa se postoterimo. Z luninim svitom se preselijo vsi, ki jim ni mogoče umreti.

Videti hočejo, kdo bo svojo dušo z laborom venčal; čuti hočejo vriskanje, pozdravljanje vračajočih se.

Da, jaz bi hotel občutiti krepki stisk roke, ko se bratu povrne brat.

Na prsih očeta bi rad slonel v utripanju vseh njegovih žilic, ko objame sina.

Da bi mogel biti atom njenega utripajočega srca, ko bo gledala in štela vrste vračajočih se, pa ne uzre med njimi njegovih oči.

Da utolažim neizbriso žalost, stkem pajčolan sanj o večnosti, o vračajočih se dušah krog nje. Oslabim ji um. Sladka, tolažilna bo njena blaznost, ko ga bo čula, gledala vsepovsod, zakaj brez njega ji ni bilo dano živeti.

V sinu in bratu pa ugasnem vsak spomin na smrt, na trpljenje, na vse, kar sta videla mojega trpljenja, da bo njuno pripovedovanje večno

živo življenje, postoterjeno, potisočerjeno, kakor da ni smrti. Pozabi nanjo sivi oče, mali brat pa postane apostol življenja.

Pustite me zato pri studencu.

Da bom videl, kako bodo delili zemlje med seboj, da bom vodil njih roke ter osrečil svojo domovino. Če mi večnost ne izbriše spomina, bom tisti hip mislil, da se na zemlji nisem za njeno slavo boril.

Zadovoljiti hočem med narodi narod, da bo od radosti in ljubezni do življenja pijan.

V tisti molitvi svojega naroda hočem k bogu hiteti, ko bo narod molil za one, kojih smrt ga je osrečila.

Videti hočem, kako se bo razvijal, gledati njegove iznajdbe po tisočletjih. Te misli bi hotel roditi.

Stvarnik novih svetov bom, ko se ta zemlja razdrobi in iz njenih drobcev postanejo novi svetovi.

Pustite me zato pri studencu.

Toda, ko se v poletnih nočeh s tišino razprede dih božji med nebom in zemljo, pojdem na samotna pota gozdna, koder hodi s tako ljubeznijo moj brat, in pridružim se mu. Še enkrat se pogovorim z njim, se divim njegovim mislim, gradim z njim vred, mu pomagam, ga podžigam. Ko pa se me domisli, obstane v koraku, se mu v bolesti skrči srce, tedaj hitro odplujem . . . le na čelo, na tisto mramornato čelo ga še poljubim.

Vem, kod hodi ona najrajša; ona, ki je bila moje drugo oko. Zvečer bo hodila z njim iz mesta. Slediti jima hočem med polji, valujočim žitom, ob srebrnih rožnatih vodah, med gosto, zeleno travo. Morda se spomnita name, morda zaživim celo v spominu njih otrok.

In k svojem najmlajšemu bratcu pridem zvečer, ko zaspi, in bom vso noč pri njem. Tako ga bom ljubil, ko nekdaj: igrala se bova, nosil ga bom na ramenih, vzel na kolena, da se nauči jahanja, pripovedal mu storijske, da se bodo iskriale tiste biserno svetle oči.

Vso noč bom pri njem do zore; samo da čujem, ko si v jutro pomanje oči, se skloni čez posteljo k očetu ter mu pove, da se mu je vso noč o meni sanjalo.

Tako bom hodil po zemlji.

Storim, da bo oče lahko umrl, v visoki starosti, pozdravil smrt ter je ne bo čutil. Sinovi bodo preskrbljeni.

Ko zapre oči, ga popeljem s seboj.

Skupaj bova hodila po zemlji, se vračala k obema, da jima ne bo hudo brez naju.

Tudi midva bi jih pogrešala.

Zato me pustite v loki, pri studencu.

Padlemu drugu.

Mirno dihajo tvoje grudi, zemlja moja.

Tvoje vode, gore, vasice po razposajenih gričih, polja, vinogradi so obdani z nebeško glorio.

1.

Gledal sem tisoče, ki so s sklonjenimi glavami hodili tesno drugi ob drugim — njih široka pleča so se bočila kakor pobočja gora. Hodili so dni, tedne, brez prestanka. Kadar je čul kdo glas, takoj se je odpravil na pot: ženi je zastal utrip srca, njene kalne oči niso potočile solze na deco smehljajočo se okrog in okrog nje. V njegovo smer se je zagledala, ko je nakratko, brez slovesa postavil živino v hlev; prišel je pravkar s polja domov. Krepki so bili boki cvetočih deklet, hrepenečih po materinstvu. Zdaj pa je od žalosti umrla v njih telesih še nerojena deca. Za vasjo so vriskali fantje.

Starkam in starcem pa je obup za tri rodove zarezal čudne gube v obraz . . .

Vinogradniku krvavi srce, ko po viharni noči gleda brstike trt, kako s svojimi drobnimi ročicami iščejo opor, ki jih je izruval ponoči vihar. Tako sem gledal na deco.

Vse to je neizbrisno.

2.

Že stoletja hodijo tvoji sinovi, mati moja. Vedno v tisočih, ravno tedaj, kadar postane pleme najjačje.

Redki se vračajo: posamič prihajajo za vasmi, da jih ne vidijo, kako hodijo brez rok, brez nog, z upadlimi lici, z okrvavljenimi očmi. Pred kočami posedajo, na solncu se solnčijo, razgledujejo, dokler jim ne da pokoja mati gruda.

O rane, vedno sveže rane čez in počez.

Kdo bo zacelil rane naših duš, ki verujemo v tisto božjo besedo, ki se je v tebi včlovečila? In za njo še ni nihče pal, na tvojih prsih v silnem vzgonu in uporu ni izkrvavel.

Da bi bil osebni bog izven tebe, kot so nas učili, preklel bi ga tisočkrat iz obličja v obličje. Rval bi se z njim, boril na žive in mrtve, da te iztržem njegovim krvoločnim rokam, te ponesem daleč proč, te skrijem varno pred njim. Da ne umreš brez sadu.

Ali pa bi tebi ustvaril drugega boga, bolj mogočnega, kakor je bil Jehova in še manj usmiljenega do drugih narodov. Le tebe bi ljubil z ljubeznijo, ki je še niso občutila božja prsa.

Zaman! Spoznanje je jasno: Izven tebe ni bogov! Nihče ne bo ustvaril drugega! V tebi je; je pisal in piše svoje večne žive zakone v vseh živih in za naše oči vseh mrtvih stvarih. Večno krivičen tebi?

Zopet je zazijala rana, v mislih pa kljuje blazni upor.

3.

Zalesketalo je v dalji.

V žgoči radosti je duša vztrepetala.

Tam se je sklonil človek nad zemljo; pojemale so njegove moči, pleča so se stresala, roke šibile. Z vsem naporom se je sklonil k tebi. Ker ne more govoriti prestreljeno grlo, pada s poljubom nate, črna, črna prst. Izdihnil je. Do neba je žarela okrvavljena gruda.

Pal je zate.

On izmed tisočerih.

Da bi bil mogel govoriti, bi bil molil tisto veroizpoved, ki je kakor mogočna himna vstala v moji duši, tlela v vseh onih tisočih, ki so hodili stoletja. Pa naj bi hodili še stoletja, dihala bi v njih kot ogenj pod pepelom.

4.

V moji duši poje zdaj radost, ki ji ni mejâ.

Eden je pal za vse, da nas je odrešil, dal naši veri obliko življenja.

Tam leskeče črna prst okrvavljena. Poljub svetosti, ki je dihnila vate večno življenje, plava nad teboj.

Zdaj vem, zemlja, zakaj si morala roditi in oddajati? Vem, zakaj si morala odpirati grobove pohabljenim, polblaznim, strtim sadovom . . . Da je padel on. Grehe nas vseh si nosila, in on te je odrešil.

Moja duša pa poje bronasto pesem:

Blagoslovljena radost! Si več ko veselje, v tebi je hrepenenje, trpljenje, solze vse, ki so rosile na grudo, ljubezen, ki je z njo svetu plačevala.

Blagoslovljena radost! Vse misli krožijo v tebi, ki jih je rodilo ponižanje in življenje. Ti si rojstvo božjih misli, ki so živele v sleherni duši in jih bodo čule prostrane zemlje.

Blagoslovljena radost! V tebi je vsa neskončna slast odrešenja matere zemlje, ki bo svetu razodela svojega boga, pravičnega kakor blesk zvezda, usmiljenega kakor pokoj neba.

Bronasto pesem pa bodo čuli na vzhodu, na severu in jugu in v njej bo poveljučana moja mati.

On ki je padel, nam je ustvaril to pesem. Slehernemu klasu žitnega polja je dal vero za bodočnost. Vsakj kamen jo poje ob cesti.

Nad vso zemljo se je razmajal veliki zvon, ki bije trdo in poje bronasto pesem zemlje:

Večna sem! Večni so moji živeči, umrli, bodoči rodovi!

Otokar Theer.

Moj tovariš, ki me je obiskoval zadnje dni, je vstopil včeraj z žalostnim, bledim obrazom v mojo sobo.

„Ali ste že slišali?“

„Kaj?“ — Mislil sem, da je zopet kaj novega v političnem in diplomatičnem svetu, ki polni z zanimanjem sedanje prazne dneve.

„Theer je umrl.“

„Včeraj je bila tu gospa Preissova in smo govorili o njem: mislili smo, da ni nevarno.“

„Umrli je.“

Gledala sva se nekaj časa, kakor da ne najdeva ne misli, ne besede.

Moj tovariš je vojak, ki se zdravi v oddelku poleg mene: v sosednem oddelku je ležal Theer. Nihče ni mislil, da bi se moglo zgoditi kaj takega.

„Včeraj sem ga hotel obiskati,“ pripoveduje moj tovariš, „toda bil sem tako slab in brez volje. To so strašni časi. Ne morem delati; niti pisma ne morem napisati.“

Moj tovariš je urednik „Žatve“, dobra, idealna duša.

„Škoda, škoda . . .“, govori na pol šepetaje, kakor da bi rad s to besedo povedal vse.

Theerovo ime mi je bilo znano že poprej: čitalo se je o njem večkrat v listih, posebno ob priliki, ko se je igral njegov „Faethon“. Toda zadnja leta je bilo težko imeti pregled čez vso novejšo produkcijo. Videli smo, da raste nova generacija, toda natančne slike nismo mogli dobiti in tako so se v množici novih imen izgubila tista, ki zaslužijo biti med prvimi: in med njimi je bil Otokar Theer.

Bilo mu je komaj sedemtrideset let. Rojen je bil v Črnovicah (16. febr. 1880), kjer je bil njegov oče ritmojster. Mati je bila Čehinja iz Nymburka. Gimnazijo je študiral v Pragi in je kot gimnazijec nastopil v literarnem svetu pod pseudonimom Otto Gulon. Vpisal se je na univerzo, študiral pravo, prestopil je na filozofijo in absolviral študije z doktoratom. Leta 1902. je bil v Parizu, kjer se je poglobil v sočasno francosko umetnost: postal je Officier d' Académie. Leta 1910. je bil na jugu v tirolskih Alpah, leta 1912. je bil na Severnem morju in na Danskem, leta 1913. v Rusiji in na Krimu. Dobil je mesto v vseučiliški knjižnici v Pragi. Preteklo pomlad je začel bolehati. Na jesen se je preselil v vinogradsko bolnico.

Zdravniki so konstatirali zastrupljenje hrbtenice, toda nihče ni mislil na smrt. Theer sam je bil čil in živahen, čital in pisal je še dan pred smrtjo, dne 20. dec. je ob polosmih zjutraj izdihnil.

Ljudje, ki jih usoda zanese v isto bolnico, čutijo med seboj nekako solidarnost. Druži jih nekaka tajna vez in čutijo nehote med seboj izgubo, kadar zapoje zvonček nad kapelo. Ali je to ljubezen do življenja, ali strah pred smrtjo? Ali je to sočutje k človeku, ali opomin na lastno usodo?

Tiho sva sedela s tovarišem in sva mislila na Theera. Ali je mogoče v tem trenutku reči, kaj je bil, in kaj bi bil, ko bi se to ne bilo zgodilo. Ali si moremo misliti vso tragiko človeka, ki se je dvignil na lastnih krilih iz vsakdanjosti v solnčne višave, in je tik pred ciljem padel?

Otokar Theer je nastopil kot sedemnajstleten študent v javnosti z zbirko „Haje, kde se ^{stanči}“ (Gaji, kjer se pleše). Kritika je videla po tej zbirki v njem mlado silo iz krogov „Češke moderne“, ki stoji pod francoskim vplivom. Pridružil se je moderni skupini, ki se je takrat zbirala okoli prenovljenega „Lumira“ pod vodstvom V. Hladika in F. X. Šalde. Tako je Theer že leta 1900. izdal drugo knjigo „Vypavy k Ja“, ki je leta 1914. doživela drugo izdajo. Dvajsetletni pesnik je v tej knjigi pokazal nove velike skrivnosti svoje duše, nepremagljivo hrepenenje po večnih tajnostih in boj za čarobni svet krasote in ljubezni. Njegova oblika je kazala mladega mojstra, ki se bori za novo svobodo besede in pesmi. Naslov sam je nekaj nenavadnega. Ne da se niti popolnoma prevesti. Vyprava je to, kar po slovensko imenujemo s tujo besedo: ekspedicija. Reklo bi se nekako: Priprave na pot k Jazu. Po tej knjigi je nastala v pesniku kriza, ki je trajala celih deset let. Pesnik se je poglobil, kakor da se je res odpravil na pot k „Jazu“. Toda ta „jaz“ je veliko obširno kraljestvo in dolga so pota do njega. Pesnik je iskal sebe, poslušal je svojo notranjost in je iskal izraza temu, kar je plalo v duši. Ne onega vsakdanjega navadnega izraza, ki ga imenujemo pesem, ampak onega pravega izraza, ki bi bil pesem njegove duše. Ne pesem besedi in rim, ampak pesem čustva in notranjega ritma, ne pesem, vezana na metrum in formo, nego pesem prosta, svobodna in resnična, kakor jo je čutil v duši. Sicer nastopa Theer tudi v tem kritičnem desetletju, toda ne s pesmimi; pisal je povesti: „Pod stromem lasky“ (Pod drevesom ljubezni) (1903), „Prihod žene“ (roman v „Lumiru“), a pred vsem se je posvetil kritiki. V „Lumiru“, „Rozhledih“, „Česki Revuji“ in v „Přehledu“ najdemo polno njegovih kritik in esejev iz češke in francoske literature. Tu vidimo Theera umetnika in filozofa, ki išče vrednote življenja v velikih delih človeškega duha in odkriva zmagujočo silo volje, ki premaga kaos in notranji razdor ter daje misli jasen izraz v delu, ki ga ustvarja duh stvarnik in vladar snovi.

To desetletje pomenja sploh krizo v češki moderni. Prvi nje bojevniki: Machar, Březina, Dyk, Karásek so že obvladali polje; starina je živela samo še v odmevih. Toda življenje pomeni večer razvoj, vsak ob-

stoj je zastarelost in zaostalost. Treba je bilo iskati novih poti. Najti so jih mogli samo oni, ki so premišljali o njih. Med temi je bil Theer.

Leta 1910. nastopi Theer zopet kot lirik. Leto na to (1911.) imamo novo knjigo pesmi „Uzkosti a naděje“. Tudi ta naslov je težko prevesti. „Tesnobe in nade“ ne zveni dobro. Vendar nam predstavlja zbirko po vsebini: boj med dvomom in nadami, boj za spoznanje velikih skrivnosti, Boga in sveta, hrepenenje po resnici nejasnih sfer, ki jo zasluti srce in jo hoče izreči. Vsaka pesem je resničen odmev lastnega boja, ki ga je prebojeval pesnik od slutnje do besede. A ne le boj za resnico, tudi boj za resničnost besede je hotel izbojevati Theer: bil je mojster sloga in jezika in je hotel doseči v tem vrhunec popolnosti. Leta 1912. je nastopil med mladim naraščajem s svojim predavanjem o prostem verzu. Njegov boj za pravi izraz ga je vodil k prepričanju, da more le prosti verz izražati valovanje duše, ritem pesmi, harmonijo misli: vse drugo je samo ovira. Tako je Theer združil v „Almanachu za leto 1914.“ okoli sebe mlado generacijo verslibristov in je stopil v ospredje nove generacije. Tu je njegovo mesto. Bil je nasprotnik vsake površnosti in praznega rimovanja. Sam globok in premišljen duh, je zahteval v pesmi dovršene forme prostega verza, ki v pravih besedah in izrazih daje zunanjo stavbo notranji misli. Prostost mu ni pomenila površnost, nasprotno: jasnost v slogu in strogost v obliki.

Leta 1915. je izdal Theer, ki je došel tako do vrhunca v svojem boju za svobodno pesem, novo zbirko: „Všemu na vzdory“ (Vkljub vsemu). Kljubovanje proti starim tradicijam in konvencionalnosti v obliki, pa tudi odpor proti vsakdanjosti in plitkosti v umetnosti sta dajala sile bojevniku za visoke svetove. Bil je Prometej, ki je ključoval svetu in bogovom in je hotel nebeških darov za človeški svet. O tem boju nam govori tudi njegova lirična drama „Faethon“, ki se je z velikim uspehom igrala v Nar. divadlu dne 13. aprila 1917. (V tisku izide te dni.) Tudi „Faethon“, sin Helijeve, se je dvignil do zvezd in je padel, kajti: „Še nekaj višjega je od življenja, za velikost, krasoto smrt . . .“

„Otokar Theer je bil pesnik,“ je pisal drugi dan po smrti Miroslav Rutte v „Nar. Listih“, „bil je pesnik ne le po delu, ampak z vsem ritmom svoje duše in z vso svojo usodo. Njegov duh se je gibal vedno med titansko samozavestjo in nezmožno skepso. Ker ni bil kompromisar niti napram sebi niti napram drugim, ni iskal nikoli v svoji umetnosti zunanega uspeha. Čutil je za vsak stavek in za vsako besedo v sebi polno odgovornosti in strogosti: tako da je bilo v tem nekaj nemško trdega. Njegovo življenje, razburjeno in razočarano, probijajoče se vedno znova k veri, se je zapiralo vedno v ožji krog samote . . . Theer je bil izraziti tip češke duše: ne dobrotljive, mirne, udano ljubeče duše češko-bratovske, ki je preko Komenskega prešla v Březinove pesmi: bil je tip taboritske duše, duše božjega bojevnika, trde v ljubezni, ki je vedno pripravljena za pravo bojevati se in pasti. „Vkljub vsemu“ se je glasilo zadnje geslo

njegove lirike. Mnogi niso razumeli in niso zaupali. Toda mi, ki smo ga poznali kot prijatelji, mi, ki smo vedeli, kako muči njegovo pravično dušo negotova in kruta usoda našega naroda, mi smo razumeli in se čudili: njegova volja je hotela kljubovati tudi v najtežji in najbolestnejši skušnji, hotela je ostati neupognjena in silna tudi v smrtnem dihu, ki je zavel v obraz prebujenemu narodu. Vzkliknil je za nas proti vsem: živeti vkljub vsem, tvoriti in živeti . . .“ Enako je pisal Arne Novak v Venkovu: „Umetnik je bil Theeru nerazdružljivo spojen s človekom. Theer je vedno zahteval, ne le, da stoj za svojim delom pesnik z vsem svojim značajem, ampak da mu žrtvuj tudi svojo osebno srečo, komodnost in življenjske ugodnosti . . . Theer je bil vedno pripravljen postaviti se za svoje prijatelje, za svoje delo in predvsem za svoj narod. Pesnik „Povratka“ in „Moje Češke (zemlje)“ je bil iz naših mladih umetnikov menda najbolj ponosen Čeh . . .“ Pri nas bo morebiti koga to motilo — a v tem je bil Theer enak onim našim jugoslovanskim pesnikom, ki so našli pesem svoje zemlje. Theer je dobojeval težek boj in je pred smrtjo videl zmago, za katero se bojujemo.

Theerova mati je ob smrti svojega sina položila ustanovo 20.000 K v podporo mladim češkim umetnikom. Pot je pokazal Ther jasno in točno. Ni dvoma, da ga bo štelo bodoče pokolenje med svoje prve in največje bojevnike.

Theer je tretji iz mlajše generacije, ki je umrl v tej vojni: 1. Taufer, 2. Miloš Marten, 3. Theer. Toda Theer ni mislil umreti. Prva dva sta bila vojaka — ampak on Faethon.

Ali Faethoni umirajo?

Oni umro zato, da žive.

Janko Glaser:

Oktober.

Z vsakega hriba klopotec v dan
zlate pesmi kuje,
kakor zveneče, suho zlato
jih z gričevja suje.

In pozlačena že v solncu blešči
vsa se zemlja okoli:
vsa ta pobočja, obronki po njih,
vsi ti tihi doli . . .

In to se pravi?

Marija Kmetova:

Mati.

(Dvodejanka.)

OSEBE:

Pavle Traven, profesor.

Brigita, njegova žena.

Vida Bronova.

Matja Matjan, pisatelj.

Zdravnik.

Služkinja.

Godi se v mestu v sedanjosti. Drugo dejanje dve leti pozneje.

Prvo poglavje.

Prvi prizor.

Brigita, Matjan.

Salon srednje velikosti z balkonom, ki je zagrnjen z zaveso. Dve okni, sredi med njima rumeno-baržunasta zofa z istobarvnimi fotelji. Sredi sobe majhna mizica z nekaj knjigami in vazo z rdečimi rožami.

Omara za knjige, klavir, umetniške slike po stenah.

Pozno deževno poletno popoldne. Sliši se, kako udarjajo deževne kaplje na šipe.

Brigita vstane z zofe in gre k oknu, kjer obstane. Časih bi bila sedela po ure in ure sama takole pri oknu in poslušala udarce deževnih kapelj. Zdaj pa mi je dolgočasno in rada bi s kom govorila. V tem pozvoni. Služkinja vstopi.

Služkinja. Gospod Matjan je tu, milostljiva.

Brigita se hitro okrene. Res? Naj pride! Služkinja odide. Brigita popravlja rože v vazah.

Matjan vstopi. Klanjam se, gospa Brigita!

Brigita. Pozdravljeni! Prav, da ste prišli; pusto vreme me je navdahnilo z dolgočasjem. In zaželela sem si nekoga.

Matjan. Jaz pa sem nekaj časa kolovratil po mestu, končno mi je bilo preveč blata in dežja in sem še mimogrede oglasil.

Brigita. In dobro ste pogodili. Pa sedite vendar! *Matjan sede na fotelj, Brigita na zofo.*

Matjan. Pavleta ni doma?

Brigita. Ima spet neko predavanje. Saj se kar trga samega dela. Tu ima šolo, tam šolo, pa društva, pa predavanja — ah — da je že nervozen do skrajnih mej!

Matjan. No da, pa ga spoštujejo ljudje zato. Delaven človek je, in delavnost spoštuje in uvaža ljudstvo.

Brigita. Zdajle ste se prav pošteno zmotili, gospod Matjan.

Matjan. Kako to, gospa Brigita?

Brigita. Da spoštuje ljudstvo delavnost? Nič ni res, nič je ne spoštuje in upošteva. Prav nasprotno je res. Čim udobnejši je kdo, tem večje lovorove vence dobiva na glavo.

Matjan. Res je, morda sem se zmotil... Ali pa tudi ne...

Brigita. Kako da ne?

Matjan. Recimo, da je to res, da je delavnost spoštovana, in sicer s tem, da jo ljudstvo tiho spoštuje, veste v tihem —

Brigita. sožalju! — Haha —

Matjan. Gospa Brigita! — No da, morda. (*Čez nekaj časa.*) Nečesa sem se spomnil pri tehle besedah „Tiho sožalje“. Sedim zadnjič pri mizi in pišem, pa me podrega prijatelj in mi pravi: „Obžalujem te, Matja, da si še vedno tako neumen in pišeš prazne marnje. Ali to kaj nese? Ničesar! — Službe si poišči in pusti to! Res, obžalujem te!“ — Vidite, gospa Brigita, tole je bilo nekako sožalje z delavnostjo. Morda je drugod tudi tako. Sicer vidijo in gledajo vse tisto delo človekovo, pa na tihem izrekajo sožalje, da se ne poprime česa boljšega, namreč dela zase in za svoj želodec — ne za druge.

Brigita. Torej je prišlo na moje besede! — Tisti pa, ki so slavljani in spoštovani, odpirajo usta in sejejo pleve med množico. Pleve so pa lažje od zrnja, in ljudstvo jih lažje prenaša. In zato je spoštovana nedelavnost. Pleve se razprše, nimajo jedra, delo pa ima jedro.

Matjan. Ah, gospa Brigita, in vendar je tudi toliko del, ki niso pleve, in vendar ne koristijo človeštvu!

Brigita. Na primer?

Matjan. Na primer? — Vzemimo tista učena raziskavanja vsemogočnih ved in brezkončnega materijala.

Zmračí se popolnoma. Služkinja prinese svetilko z rdečim senčnikom in jo postavi na podstavek tik klavirja.

Brigita. Kaj pa vi pravzaprav smatrate za pravo delo, ki je res delo?

Matjan. Veste, tako delo je delo matere.

Brigita. Delo matere?

Matjan. Da — delo matere, pa pravo delo!

Brigita. Mislite vzgojo otrokovo in posvetitev vseh materinih moči v blagor svojih otrok? Da, da — to je že znano, da je vendar največ vzgojiti človeka, in sicer svojega in pravega človeka... Seveda, vzgoja zato ne sme biti napačna, ne prestroga, ne premehka. To je veliko delo, da — imate prav, gospod Matja.

Matjan. In vendar v tem delu ni samo vzgoja. Rekel sem že, da mora biti delo matere pravo. In to ni le vzgoja.

Brigita. Kaj še?

Matjan. Gospa Brigita, stavili ste kratko, pa obširno vprašanje . . .
Ste že videli pohabljenca, otroke in odrasle, kaj ne?

Brigita. Da, da!

Matjan. In menite, da je prav, da so ti na svetu?

Brigita. Moj Bog! Nesreča je pač to za vsakega takega reveža in za človeštvo sploh.

Matjan. Da, nesreča, gospa Brigita, ki bi je ne bilo treba!

Brigita. Gotovo ne! Paziti bi morale matere. Večinoma je to njihova krivda. Vendar časih . . .

Matjan. Kaj ne, vendar časih ni to krivda mater. Nesreča je to, nezogibna nesreča. In še večja nesreča je to, da živijo taki reveži.

Brigita. Tudi pohabljenca so ljudje!

Matjan. Ne, gospa, to niso pravzaprav ljudje! Narava je enočrtna, ravnočrtna, ne zveržena in vijugasta. Človek je narava, torej tak človek ni cel človek. Kaj menite, da živijo ti nesrečneži naše življenje?

Brigita. Ah, vidite, gospod Matja, o tem sem že dosti premišljala. Tega ne bi smelo biti, pohabljenec ne!

Matjan. To so reveži, ki se vlačijo vse svoje življenje kakor mrtvaške prikazni, ki se dušijo in umirajo hip za hipom. Zavist do drugih zdravih ljudi jim razjeda dušo, grize srce. Stiskajo na skrivnem pesti in prisegajo maščevanje zdravim, maščevanje staršem, da so jih priklicali na svet . . ., priklicali in jih pustili na tako pot, popolnoma brez priprave, zakaj, gospa Brigita, zunanost človekova grozovito vpliva nanj — na njegovo dušo! In cela vrsta jih je, ki se vlačijo, vlačijo kakor golazen po tleh, srkajo prah in blato vase in se tresejo pred vsako mislijo, vsakim čustvom. Sami sebi so v nadlego in vsem drugim . . . To niso celi ljudje, verujte mi! „V zdravem telesu biva zdrava duša“ — vidite, gospa, to je že staro in oguljeno — in vendar tako resnično!

Brigita. Razne zavode ustanavljajo za take ljudi.

Matjan. Ali se vam zdi to prav?

Brigita. Govori se pač, da je to velike koristi, zakaj tudi gluhonemi in slepi in drugi pohabljenca imajo dušo, ki jo je treba negovati. Pa po mojih mislih se jim stori s tem še večja nesreča. Čemu kazati beraču zlatô v oknih, s steklom zaprtih? S pomočjo teh šol izpregledajo v oni svet, ki je zdravim tolike vrednosti — in v tem vidite — zdi se mi — da je še huje. Pa Bog varuj, da bi slišali to oni, ki se trkajo na prsa in kličejo: „Mi, mi smo! Delavni smo!“ In vendar —

Matjan. In vendar nimajo prav —

Brigita. Ne, ne — sami sebe in druge slepijo. Ali gorje vam, kakor sem že rekla, da bi se razlegel ta glas med svet. Pobili bi naju. In tudi — saj se vse tako vrti — vrti, na noge, na glavo, na glavo, na noge — vsevprek — vsevprek stopamo in legamo, in onega ni, ki bi dejal in tudi izpolnil besede: „Na noge vsi!“

Matjan. In vendar bi hotel reči ljudem besedo na ta način.

Brigita. Vi? — Pisatelj ste, to je res . . . Pa — to morate priznati sami, gospod Matja, — pisateljeva dela pač beremo, pomislimo, malo nas pošegečejo časih, navadno pa tudi ne. Zapiramo knjige, jih polagamo med druge v „večni mir in pokoj“ — in — pozabljamo na vse. To je pravzaprav grozno, če pomislite, da sčasoma vse pozabimo — vse, vse.

Matjan. Pa, gospa Brigita, če bi koga tako zaskolela rana, da bi je ne pozabil, temveč jo pričel celiti?

Brigita. Ali bi vi provzročili to rano? — Ha — 'obsodili bi vas in kamenali! Kaj bi imeli od tega? — Sicer pa — imate bržkone kako novo delo v mislih?

Matjan. Da.

Brigita. Ah, gospod Matja, govorite mi o tem delu, vsaj v glavnih potezah! — Hočete? Da? — Dajte, dajte!

Matjan. Sicer . . . No, pa bom, gospa Brigita!

Brigita se stisne v kot zofe, ponudi Matji cigarete, zre v Matjo. *Matja prižge cigareto, udobno sede in govori z mirnim, skoro tihim glasom. Zdajpazdaj zaropoe voz pod oknom. Od nekod blizu se slišijo glasovi klavirja, sentimentalne melodije.*

Matjan kadi in prične. Bila sta mož in žena, zdrava in mlada po duši in telesu. In živela sta srečno in udobno. Žena ni bila ena izmed tistih, katerim je zunanost in obleka vse, polagala je resnost tudi na dušo in je bila izobrazena in jako duhovita. Mož je bil zdravnik, mož dela in svojega poklica. Živel je le domu in delu. — Rodil se jima je otrok, deček, in v nesrečo — bil je — hrom. Izpočetka mati tega ni opazila. Oče, kot zdravnik, je sicer nekaj opazil, dozdevalo se mu je nekaj, pa ni hotel verovati sam sebi, ne svojim knjigam, ne vsi svoji zdravniški vedi. Prestrašno se mu je zdelo kaj takega. Opazoval je otroka, ga preiskaval, stikal po novih knjigah o tej bolezni — pa vse ni nič pomagalo. Otrok je rasel, pričel govoriti, izhodil pa ni. Oče je presedal naskrivoma po cele noči, se mučil in študiral, študiral . . . Skoro zmešalo bi se mu bilo . . . Mati pa ga je povpraševala, čemu otrok ne izhodi, kaj mu je . . . On jo je tolažil kolikor je mogel, češ, da se to dogaja dostikrat, da ne izhodijo otroci tako brž, časih celo šele po štirih letih. Na skrivnem pa je begal od zdravnika do zdravnika, dal v ženini odsotnosti preiskati otroka . . . In s strahom in grozo je zaznal, da je otrok hrom, hrom za vse življenje. Nobene pomoči ni bilo zanj; tudi vse klinike bi bile brezvspešne. Tedaj se je postaral za več let, in žena mu je čitala skrb in starost z obraza. — In nekoč ga je zasačila, ko je slonel sklonjen nad otrokom, ga preiskaval — nazadnje pa se je sesedel na stol, izbuljil oči in zaškrtal z zobmi. Topo je zrl v strop in hropel. Tedaj pa je ona skočila k njemu, objela ga okrog vratu in kriknila: „Ti si mi prikrival nekaj groznega, izvijal si se mi, nisem mogla do tebe — zdaj, zdaj te imam! — Govori, govori resnico, rotim te! Kaj je z najinim otrokom?“ Ni imel

moči, da bi bil skočil kvišku, zaječal je in molčal. Ona pa je divje zavpila: „Kaj je z otrokom?! Ne prikrivaj mi ničesar! Govori — ah — govori!“ In prišla ga je za roko in mu srepo pogledala v oči. On pa je mahnil z rokama in govoril blebetaje kakor norec: „Hrom — je — za — vse življenje — hrom — brez po — pomoči.“ In je naslonil glavo na mizo in brezglasno zaihtel. Ona pa je —

Brigita. Kaj je ona? (*Govori vsa zasopla in prestrašena.*)

Matjan mirno. Ona pa je odšla mirna in kakor steklena iz sobe, vzela otroka, se vrgla na zofo in ga poljubovala kakor v brezumni strasti in živem ognju. Potem pa je govorila sikaje in neizrečeno trpko in polna zastrtega gneva: „Ti moj dragi, ti moj ljubi — ti moj otrok! Na svet sem te priklicala — in kaj — kaj sem ti dala za na pot —? Ah, kaj sem ti dala?! Hromec si — hromec! — Ah!“ — In je padla in se stresla v brezsolznem joku — a otrok se je smehljaj . . .

Brigita se presede in zatisne oči z rokama. Kaj dalje, dalje?

Matjan podpre glavo. Živela sta mesec dni oba, oče in mati kakor v trdi okamenelosti, in besede so jima bile kakor ognjene puščice. Rezke in ostre gube so se jima zarezale v obraz. Naposled se je oče udal usodi, je hodil po svojih opravkih kakor preje, a ni si upal pogledati ljudem v oči. Kakor bi bil storil velik zločin človeštvu, se je zazdel sam sebi, kakor bi bil stokratni ropar in morilec. Ljudje so izvedeli o hromosti njegovega otroka, a nihče mu ni črhnil besedice, s pomilovanjem so zrlji nanj. On pa je tiho delal, tiho hodil — tiho govoril . . .

Brigita tiho in zamišljeno. Mati? —

Matjan. Mati je preždelala cele dneve in noči pri otroku, nosila mu je rož in ni pustila nikogar k njemu. Govorila mu je, pravila pravljice, a vsaka beseda je bila tiha, nema prošnja za oproščenje, da ga je priklicala na svet, ona — otroka, ki je bil hrom. Z vsako besedo, z vsako rožo, ki mu jo je prinesla ga je prosila odpuščenja. Otrok pa jo je nemo gledal in jo poljubljal na ustnice.

• Nekoč sta bila na vrtu. Belo cvetje se je razsipalo nad njima, metulji so letali krog njiju. Otroci so tekali za temi metulji in jih lovili. In tedaj je nekaj sladkega pripolzelo na obraz hromega otroka, raztegnil je ročici in je hotel ujeti metulja. Pa mu je odletel nad belo cvetje. Tedaj je milo pogledal mater in ji dejal: „Mamica — zakaj ne tekam kakor oni-le? Metulja bi rad!“ Ona je stisnila ustnice in se prišla za prsa. „Hočeš metulja?“ mu je rekla. — Ujamem ti ga.“ — „Ne, ne mamica,“ je del otrok, „sam ga hočem ujeti! Pusti me iz tega voza!“ In se je naenkrat vzel in — padel na tla.

Ona se je stresla, pobrala otroka, ga pritisnila k sebi in govorila: „Odpusti, dragi, mili!“ — Otrok pa jo je začuden gledal, ustnice so se mu pretegnile in debele solze so mu polzele izpod gostih trepalnic. „Mama, mamica — ne morem hoditi — ne morem . . .“ — „Odpusti!“ je kriknila ona in ga divje poljubila — in odhitela z njim z vrta.

Brigita preplašena zre s široko odprtimi očmi. In?

Matjan. In tisti večer je odšla za hip v mesto. In ko se je vrnila, je odšla v otrokovo sobo, kjer je otrok spal. Tiho in oprezno je pokleknila pred posteljo, se tresla in zvijala, kakor bi jo bili živo kosali in ji trgali kožo od mesa. Pridušeno je hropla in vmes šepetala: „Odpusti, odpusti — ne morem ah — ne morem!“ — Pa kar naenkrat, kakor bi jo bil pičil gad, je skočila kvišku, vzela izpod plašča stekleničico s strupom in ga vlila otroku v usta.

Brigita težko diha in vstane. Otroku — ah . . .

Matjan. Otroku v usta. Otrok se je nasmehnil, požrl pijačo, se zvil v dvegube in izdihnil . . .

Brigita sede. Ah . . .

Matjan. In mati je objela mrtvo telo svojega otroka in je omedlela.

Brigita. To je strašno — strašno — gospod Matjan! (*Vstane in hodi po sobi gor in dol. Tudi Matja vstane, se opre ob klavir in zre v Brigito. Ta se ustavi pred njim.*) In to boste spisali vi —?

Matjan z lahnim nasmehom. Da — jaz.

Brigita počasi, zamišljeno. Torej delo matere . . . Ona umori svojega otroka, pomislite, ona ga umori! Svojega otroka — moj Bog! (*Sede na fotelj in sklone glavo.*)

Matjan resno in poudarjaje vsako besedo. In — gospa Brigita, kaj bi storili vi v tem slučaju?

Brigita preplašena vstane. Jaz — jaz? Torej delo matere, najvišje delo — najvišja, najmočnejša ljubezen! — Ujeti smrt, živo smrt — oprostiti živega mrliča —! Da — jaz bi storila isto. (*Kakor vsa pobita sede na fotelj in podpre glavo.*)

Matjan. Gospa Brigita, razburjeni ste. Saj sem vam le pripovedoval —!

Brigita. Pa — pa meni se je zdelo, kakor bi bila jaz tista mati, da je to resnica — da.

Matjan. Ah, bežite, gospa Brigita! To so le moje misli — ne mislite več nanje! (*Stopi k njej in jo prime za roko.*) Obljubite? Da?

Brigita. Ne — vem. — Veste, to je bilo grozno — grozno. In če bo na vse tako učinkovalo — na vse — potem . . . Gospod Matjan, in to niso le naše misli, to bi bilo res lahko mogoče, da se zgodi kaj takega? In bi bili vi na tem mestu zmožni, kaj takega storiti?

Matjan. Da, gospa, — rekel sem že, da je to veliko in pravo delo. Pa — gospa Brigita — pustite te misli in govoriva o čem drugem.

Brigita vstane in gre proti klavirju. No da, — govoriva o čem drugem. Ali ljudje vas bodo . . . No pa torej o čem drugem. (*Z drugim glasom.*) Ostanete zdaj dalje časa v našem mestu?

Matjan. Ne vem, kako še bo. Saj veste in me poznate že od preje — ne da mi nekaj, da bi bil več kakor, recimo, en mesec tu. Pa pridem drugam, v večja mesta — in spet me vleče nekaj nazaj, tu sem v domovino.

Brigita. Ah vidite, to je nekaj tako skrivnostnega, kako človeka neko neznano, nevidno hrepenenje siloma tira iz kraja v kraj. In vendar, kakor je staro že to, doma pa je vendarle najbolje. Ali ne?

Matjan. No da. Tu mi je res še najbolje — pa vendarle ne za dolgo, kakor sem dejal. (*Potrka. Vida Bronova vstopi. Iste starosti kakor Brigita. Oba jo začudeno pogledata.*)

Drugi prizor.

Prejšnja. Vida Bronova.

Vida. Na zdravje, Brigita! O, Matja — ti še tu? Kaj te še ni pogegnilo preko gora?

Matjan. Ej, Vida — in ti — odkod prihajaš?

Brigita. Zakaj te ni bilo tako dolgo? (*Si segajo v roke, sedejo.*)

Vida. No lepa vprašanja! — Pri Pavletovem predavanju sem bila. No, da — lepo je govoril. (*Vstane, hodi semtertja po sobi in se živahno obrača. Polna razposajenosti je in otroške naivnosti. Nazadnje spet sede in prekriža noge.*) Pa zakaj vidva nista bila ondi — posebno ti, Brigita?! Torej mož, tvoj mož — gospod soprog — predava — in ti, Brigita, ti njegova mlada ženka, sediš doma? Ha-ha. Ko bi jaz imela takega moža, bi bila vedno pri njegovih predavanjih. Saj mora biti to vendar lepo, če stoji ondi na vzvišenem prostoru mož in ona, žena, ga posluša z vso vnemo. Imenitno! Pa tebi ni nič do tega?

Brigita smehljaje se. Eh Vida, ti si še vedno stara. Polna naivnih, veselih besed.

Vida. No, zakaj bi ne bila? Službo imam, zdravje — in —

Matjan. In fanta, kaj? (*Se okrene proti Brigiti.*) Saj to vam je morda že znano, da je Vida moja nevesta?

Brigita smehljaje. Preje sem vedela nego vi.

Vida. No, da — zakaj ne? Saj se z Matjem poznavam že izza otroških let.

Matjan. In sedaj pa naju že vse mesto pozna kot človeka, ki sta še zdaj eden in ena, ki pa bosta kmalu v celoti dva. Kaj ni tako, Vida?

Vida. Tako je. Pa pustimo to. Ti, Brigita, povej kaj lepega!

Brigita se vzdrami. Kaj? A tako — kaj lepega naj povem? — Zdajle se mi pa res ne ljubi.

Vida. Se ti ne ljubi. In tebi Matja?

Matjan. Jaz tudi ne bom govoril.

Vida. Ah, pusteža pusta! (*Vstane in se pretegne.*) Moj Bog, sam dolgčas vaju je. Človek bi kar zadremal pri vaju. (*Gre h klavirju, prebira nekaj not, jih spet odlaga, slednjič izbere nekaj, položi na pult, si pripravi stol in udari akord. Medtem pa pogleda Brigita z globokim pogledom Matjo in mu reče polglasno.*)

Brigita. In vendar ne morem pozabiti onega, kar ste mi pravili. Da mati umori. (*Vida se hitro okrene in pravi.*)

Vida. Kaj, umori? Zdaj se menita o umorih? Kdo umori?

Brigita vsa v mislih. Mati. —*Matja vznevoljen predene roke.*)

Vida pride k mizi in sede. Kaj pa govoriš? Katera mati, kje, koga?

Brigita kakor preje. Da mati umori otroka, če je pohabljen.

Vida se strese in nekaj časa kakor osupla gleda Brigito. Umori otroka, če je pohabljen! — Ti, ti si pa čudna (*naenkrat se nasloni vznak in zamahne z rokama.*) Ha, ha — skoro si me v resnici prestrašila s temi besedami. Brigita. Ti si pa prava, ti! — Saj bi tega ne zmogla, in pa — oh, saj bi te zaprli potem — in — in navsezadnje bi bila reva vse življenje. Ali pa bi izvršila samomor. Take misli so brez podlage in zelo bedaste.

Matjan. Bedaste? (*se začuden vstopi pred Vido.*)

Vida. No, no — ne glej me tako začudeno! — Bedaste, da. In ti, kaj jih imenuješ ti morda, no recimo, pametne ali duhovite, ali praktične morda? —

Matjan. Ne govori tako! — (*Se obrne, sede in kadi cigareto. Brigita sloni na mizi in zre v svetilko.*)

Vida. Moj Bog — vidva sta menda že spet v vajinem razpoloženju oblakov — ha, ha. — (*Kar na mah se zresni.*) Ti, čakaj, Brigita, veš, Pavle je pa pravkar predaval o materi, ki žrtvuje vse svoje življenje pohabljenemu otroku . . .

Brigita začudena. To, to je govoril Pavle?

Vida. Kaj nisi vedela? Lepo se brigaš za pota svojega moža. To je govoril, da. In kako so bili vsi navdušeni in so mu ploskali! Jaz še posebno. (*Vrata se odpro. Pavle vstopi. Hitro stopi k onim trem.*)

Tretji prizor.

Prejšnji. Pavle Traven.

Vida. Ej, glej ga, glej! Pravkar sem govorila, kako so vam ploskali — in —

Matjan. In kako si ti najbolj ploskala.

Pavle sega vsem v roke. Pozdravljeni, pozdravljeni! O meni ste govorili? — Torej je škoda, da sem že prišel, bi bili morda še nekaj vencev spletli meni na čast.

Vida. Ah, vi domišljavica! — Pa prav je, da ste prišli. Brigita in Matja sta tako slabe volje, in jaz bi rada le govorila, govorila in se smejala — ha, ha, ha.

Pavle. Prav, gospodična Vida. Pomagal vam bom. (*Sede.*)

Matjan. Ti Pavle, še vedno tako pridno in vneto deluješ v „prospeh izobrazbe in prosvete“. (*Se ironično nasmehne.*)

Pavle. Ah, malekost, malenkost! Moje moči so majhne, kaj bi! — Delam že, no — ne rečem — pa ni vredno — ni vredno govora — Matja, in ti, pišeš?

Matjan. Pišem, če so misli tu.

Vida. Ej, misli se že dobijo! Saj je toliko snovi, povsod, povsod. In jezik imaš lep — in talent!

Pavle. Da, vidiš, Matja, to je veliko res, da imaš tako krasen jezik; kakor melodije so tvoje besede. Četudi časih, no časih sicer ni kdovekaj faktov, faktov . . .

Brigita. Ti bi hotel faktov, Pavle, kaj?

Pavle. No, da, faktov; namreč naše ljudstvo se s samimi besedami le zastruplja. Ne, ne!

Vida. Ah, gospod profesor, kaj bi se zastrupljali! Lepo besedo bero — in dalje ne pomislijo.

Pavle. Ej, ne vem, če je vedno tako!

Matjan se zdrzne. Ti, Pavle, kako bi ti hotel pravzaprav, da bi pisali?

Brigita. Saj veš, Pavle, kaj misliš ti o tem?

Pavle. Kakor sem rekel: več dejanj in nič nenaravnega; to je.

Brigita gleda Matjo. Nič nenaravnega. In vendar —

Vida. Kaj je spet s teboj, Brigita? Tako čudna si danes, in te-le besede si govorila tako čudno . . .

Brigita se prime za čelo. Jaz — čudna? — Morda. Ali pa pravzaprav ni ničesar — nekaj me je razburilo in zdaj me boli glava.

Pavle. Brigita! Rekel sem ti že tolikrat, da ne misli toliko. (*Smehljaje.*) Vidiš, to ni za ženske — pa oprosti. Kaj imaš od tega? Glava te boli — pa nič drugega. Ali si že prišla do kakega zaključka?

Brigita ga pogleda in se nasmehne. Zaključkov je malo, in kdor pride do enega, je res pač večji človek, nego sem jaz.

Vida. Potem sem pa jaz velik človek — ha, ha!

Matjan. Kako to?

Vida smeje. Ker sem prišla do zaključka, da je najbolje vsako žalost politično s smehom. Ha, ha!

Brigita. To še ni zaključek, Vida. O tem bi se dalo še razpravljati. Zaključek pa stoji trdno, neomajno, brez nadaljnjih razpravljanj.

Pavle zamahne nevoljno z roko. Eh, pustimo zaključke in vsa razpravljanja! Gospodična Vida je prišla, da bi se smejala. Ali ne?

Vida. Ne vem, kako bo s smehom. Danes tako nekako zastajajo besede vsem in se spotikajo, da ni gladine za smeh . . . Ah (*se nastoni*), pomislite, Brigita niti ni vedela, o čem ste predavali. Lepo, kaj?

Pavle. Nič nenavadnega. Ne briga se za to.

Brigita. Pa res ne. Vida mi je šele povedala, da si predaval o požrtvovalni ljubezni matere, ki ima pohabljenega otroka.

Pavle. O tem je bil govor, da.

Matjan. Kako, da se ti zavzemaš za to?

Pavle. To se ti zdi čudno? Saj to je nekaj čisto navadnega, samo da je treba časih ljudi še malo bolj podrezati, da se zavedajo svojih lepih dolžnosti.

Brigita. Meni se zdi, da dolžnost ni lepa. Kar je dolžnost, je pač dolžnost — mora se izpolniti — a lepote ni v njej.

Pavle. Ah, Brigita, imaš že spet svoje muhe, svoje nazore!

Vida. Saj sem že večkrat rekla, da je Brigita muhasta. Ha, ha, ha!

Matjan. Da, gospa! To je lepo, kar človek stori iz lastnega nagiba, ne iz dolžnosti.

Pavle. Novotarije! Ha, ha! Za ljudstvo to ni! Dolžnosti naj bi izpolnjevali! Bog daj, da bi jih! To je glavno!

Brigita. Ti, Pavle, kaj pa, če bi kdo govoril, da tista materina požrtvovalnost ni požrtvovalnost, temveč le krivo tolmačenje naravnega zakona?

Pavle. Take misli in besede so neumne!

Matjan. Neumne? Tako.

Vida. Prej — pa čakajte — kako je bilo? — Ah, zdaj vem! (*Govori Pavletu.*) Prej je dejala Brigita, da umori mati svojega pohabljenega otroka.

Pavle začuden. Kaj — kako? Ali ga je katera umorila ali kako? Si kje brala o tem?

Brigita se nasmehne. Ah ne — ne; to je bila le misel.

Pavle. Take misli! — Tista mati nima nobenega pojma o materini ljubezni, nima nobene nežnosti ženskih čustev, ni takorekoč mati, ne ženska in končno tudi ne — človek! (*Se ves razgreje in razburi.*)

Matjan. Ne človek, temveč zver — kaj, Pavle?

Pavle trdo. Zver! Da, zver je!

Brigita. Kako napačno!

Pavle poln osuplosti. Ti — ti — zagovarjaš?

Brigita pogleda ga z resnim pogledom. Da, jaz.

Vida. Saj ima le muhe, gospod profesor, ne razburjajte se! (*Proti Brigiti.*) Ti — ti — ne bodi taka, Brigita! (*Jo boža po laseh.*)

Brigita se smehljaje okrene. Pavle, kaj — smisla za materine dolžnosti nimam — in ne požrtvovalnosti?

Matjan. Ah, gospa Brigita!

Pavle. Ne zamerim ti, ker gotovo ne misliš resno svojih besed.

Vida. Muhe — same muhe! Ha, ha!

Brigita. Kaj pa, če bi kdo spisal knjigo z vsebino o osvoboditvi takega reveža po materinih rokah in bi bil tudi sam zmožen tega?

Pavle. Torej, da bi mati umorila otroka?

Vida. To, da — to sta govorila preje.

Matjan. No?

Pavle. Tistega bi bilo vredno pahniti v ječo, zakaj pohujšal bi ljudstvo, človeštvo. In tisti bi bil človek brez vesti!

Vida. Tudi jaz tako pravim. Ah — nesmisel! (*Matja počasi vstane in se ironično smeklja.*)

Matjan. In, Pavle, jaz sem tisti človek „brez vesti“.

Pavle *plane kvišku.* Matja — ti?

Matjan. Jaz.

Vida *strmi vanj.* Ti, Matja?

Pavle. Tega ne boš storil — preganjan boš.

Matjan. Bom.

Brigita. Gospod Matja, čemu, čemu? Molčali bi bili —

Pavle *počasi.* Če to storiš — (*hitreje*) najina pota gredo vsaksebi.

Vida. In, jaz — ah — pa premislil si boš! (*Plane k njemu in ga objame.*) Premislil si boš, kajne? (*Ga poljubi.*)

Matjan *jo pogleda.* Ah — Vida . . .

Vida. Da, da! (*Mu stisne roko.*) Pozno je. Oditu moram. Lahko noč! (*Sega Pavletu in Brigiti v roko.*) In drugič se bomo smejali — pa da mi ostanete zvest družabnik pri smehu, gospod profesor!

Pavle. Gotovo, gotovo, gospodična! Klanjam se! (*Jo spremi do vrat.*)

Četrty prizor.

Prejšnji, brez Vide.

Brigita *sama zase.* Malenkostna si, Vida . . .

Pavle, Matja! Tvoja zadnja beseda o tem?

Matjan. Zadnja. Sicer pa je čas, da grem tudi jaz. Lahko noč!

Pavle *se obrne od njega.*

Brigita *tiho.* Pozdravljeni! (*Gleda zamišljena za njim.*)

Zastor pade.

Drugo dejanje.

(Dve leti pozneje.)

Salon I. dejanja. Solnčno poletno dopoldne. Solnce razžarja salon v rumeni, zlati luči, dolg pramen pada prav sredi salona in žari v mavričnih barvah na steni. Vrata na balkon so odprta; bele zavese se nalahno gibljejo. V vazah je polno belega in nalahno zardelega cvetja, vejica šipka leži preko mize. Na balkonu žvrgoli kanarček. Vse je nekako svečano.

Prvi prizor.

Matjan, Vida.

Nekaj trenutkov je salon prazen; vse tiho, le kanarček žvrgoli in zavese podhrtevajo. Zastlišjo se koraki in strežnica, ki govori: „Tukaj prosim, v salon. Gospoda ni še doma, mislim, da takoj pride, a gospa je slaba in še ni vstala. Prosim! Vrata se odpro in Vida in Matja vstopita. Vida v lahki, svetlomodri poletni obleki, Matja v beli obleki. Vida obstane ob Matju.

Vida. Vidiš Matja, vesela sem te, da si prišel!

Matjan. In tu je bilo, ko sva se zadnjikrat videla, oni večer pred dvema letoma. *(Stojita ob balkonu. Matjan naslonjen ob steno, Vida nasproti njemu.)*

Vida. In nič nisi pisal in povedal, kdaj in kam odhajaš . . .

Matjan. Odšel sem bil že drugi dan. Popreje si rekla, da sem bil v Moskvi, ne?

Vida. Da, da, poslal si mi bil karto. Ah, poglej; kako lepo sije danes sonce!

Matjan. Da, da, vsi zlati so žarki v ozračju. Pa Vida, nekako resnejša se mi zdiš — kako to?

Vida tišje. Tisto leto, ko si bil odšel, sem jela premišljati o sebi in o —

Matjan hitro. In o meni?

Vida. Da — in o tebi. In začudila sem se, ko nisem začutila v sebi one — ljubezni, da ti odkrito povem, Matja, — ki sem mislila, da jo imam . . .

Matjan. *Tiho — gleda v daljavo.* Jaz sem bil že preje videl vse to, in hotel sem ti reči besedo v slovo — pa prehitela si me sama, leto pozneje. In vendar, Vida — kaj te je bilo privedlo do razmišljanja sploh? Nisi bila take narave preje — lahkomišelnost si bila, vesela, lahkoživa.

Vida. Bilo je čisto naravno — in zelo navadno. Moja sestra se je poročila z možem, o katerem je mislila, da ga ljubi. Bila je prav take narave kakor jaz. In v zakonu je izpregledala, izpregledala je v strašno,

medlo noč, zakaj ni bilo prave ljubezni v njej, le navidezno je plalo nekaj v njeni duši, nekaj toplega . . . A sedaj niti tega ni več — in ona se muči in trpi, trpi noč in dan. In ločiti se nočeta, zaradi —

Matjan — zaradi „jezikov“?

Vida. Da — zaradi jezikov. In tako trpita oba. Pa, da bi vsaj ne bila tako mirna na zunaj. Pa to se kar nekaj reže v njiju. Strašno, je njuno življenje. (*Pokrije obraz z rokama. Čez nekaj časa.*) In vidiš, Matja, ta — četudi tako vsakdanji dogodek, me je privedel do razmišljanja o sebi in tebi. Pa ljubezni nisem našla v sebi. In vendar sem mislila, da sem te ljubila . . .

Matjan. Ljubila si me, kakor sem ljubil jaz tebe. Nekaj lepega, dobrega je bilo v vsem tem. A one globoke, neskončne, brezmejne ljubezni ni bilo ne v tebi in ne v meni.

Vida *gleda nekam v daljavo in govori počasi.* In vendar mi je časih žal po oni, oni ljubezni, recimo. Dolgčas mi je po njej, pogrešam jo. In zdi se mi, kakor bi mi nekaj odvzeli, nekaj neizrečeno lepega, dobrega, mladega. Zakaj glej, trpljenja ni bilo v onem čutu in ne prevar. Mirno, narahlo je brnela ljubezen v duši in bila je vsa rožnata, solnčna . . . (*Se zamisli*).

Matjan *jo globoko pogleda in ji stisne roko.* Poglej, poglej solnce, Vida — to današnje solnce. Poglej!

Vida. In kako mlado je vse! Škoda, da je Brigita bolna.

Matjan *se strese.* Bolna? — Pa kaj ji je?

Vida. Kaj ne veš ničesar, moj Bog?! Kaj ti niso pisali?

Matjan. Ničesar ne vem, ničesar.

Vida. Ha — ah — tu je!

Drugi prizor.

Prejšnja. Pavle.

Pavle hitro vstopi. Postaran je in bolj resen. Ona dva mu gres!a naproti. Pavle jima stiska roke in govori zamolklo.

Pavel. Klanjam se, gospodična Vida! — Pozdravljen, Matja!

Matjan. Pisal si mi bil in ravno še o pravem času me je dobila karta. Odhajal sem prav tisti dan iz Moskve v domovino.

Pavel. Seveda — ostani, pogovoriva se še kaj! — Pogrešal sem te dni človeka, kakor si ti.

Vida. Da, ostani še!

Matjan. Ostanem torej. (*Sede spet.*)

Pavle. Bi hotel videti njo?

Matjan *ga pogleda.* Njo? (*Kakor sam zase.*) Ah, morda bi bilo bolje — pa — da, da, — videl bi jo rad!

Pavel. Počakaj torej, saj tako gotovo pride, ko bo odšel zdravnik.

Vida. Upam, da bo Brigita kmalu dobra.

Pavel. Da — gospodična, telesno že. — Ali — ali kaj bo z onimi mislimi, ki jih ima. Vidite, to udari na razum, na voljo — in kaj potem, potem? Ah. — (*Se nasloni na mizo.*)

Matjan *se strese in upre pogled v vrata, ki vodijo v spalnico. Tudi Pavle in Vida se ozreta tja. Zaslišijo se koraki. Prihajata. (Tiho.)* Ona — Brigita! (*Vrata se nalahno odpro.*)

Tretji prizor.

Prejšnji. Brigita, zdravnik.

Brigita *vstopi in zdravnik. Vsi trije molče pogledajo Brigito, ki je v beli domači obleki, zelo izhujšana, bleda in vpadla. Govori tiho in glas se ji tres. Videti je vsa zamišljena in večkrat se prime za glavo. Ko se odpro vrata, obstane ob njih, pogleda v Matjana z dolgim pogledom in mu gre z omahujočimi koraki naproti, mu poda roko, ki jo molče poljubi in reče.*

Brigita. Pozdravljeni!

Vida in Pavle. Pozdravljena!

Brigita *ju prezre; proti Matjanu.* Gospod Matjan, vedela sem, da ste v bližini, čutila sem vas.

Matjan *stoji vidno nemiren in ves zmešan.* Da, vrnil sem se in sem vas obiskal. — Kako je, gospa Brigita?

Brigita *sede.* Kakor je.

Matjan *sede in jo gleda.*

Zdravnik, *ki že preje sega v roke Vidi in Pavlu, pristopi k Matjanu.* Zdi se mi, da se poznavata, gospod Matjan!

Matjan. Da, poznavata se, gospod doktor.

Vida. Saj v tem mestu se tako vsi poznamo; in če kdaj srečam tujega človeka, se začudena ozrem za njim in si mislim, odkod je in kako je pač prišel k nam.

Zdravnik. No, da, majhno mesto je to — majhno.

Brigita. *gleda ves čas v solnce in počasi diha je reče.* Kakšno veliko in zlato solnce je tu! Kakšna luč!

Matjan. Da, gospa Brigita, vsi se že čudimo tej svetlobi danes.

Brigita *trudno.* Kako dobro za človeka, ki lahko vidi in občuti to solnčno prešernost, to solnčno lepoto! (*Naenkrat z drugim glasom.*) Gospod Matjan?

Matjan. Gospa Brigita?

Brigita. Kako vam je bilo v tujini?

Pavle *jo ves čas nepremično gleda in ne more govoriti.*

Matjan. V Moskvi? Saj ni vredno besed, gospa Brigita! Življenje je bilo, kakršno je vedno in povsod.

Brigita. Torej nimate ničesar dostaviti? *(Ga hitro pogleda — in počasi omahne na fotelj.)*

Zdravnik in Pavle *hitro pristopita.*

Zdravnik. Oprostite, milostljiva, pojdite rajša še za nekaj časa v posteljo. Govorjenje vam škoduje.

Pavle. Da, Brigita, prosim — pojdi rajša počivat. *(Jo prime za roko.)*

Vida. Brigita, spremim te.

Brigita zamišljena. Da bi šla? — Imate prav. *(Trudno vstane in se nasmehne.)* Pustite grem že sama. *(Proti Vidi.)* Pridi še, Vida!

Vida. Pridem, takoj na večer pridem!

Brigita gre proti vratom, kjer obstane. Gospod Matjan, in midva, midva se še pogovoriva o delu, o delu! *(Ga gleda nekaj časa.)*

Matjan ji poljubi roko in govori s tresočim se glasom. Kakor boste hoteli, gospa! Klanjam se, gospa Brigita!

Brigita. Pozdravljeni! *(Nekaj časa še obstane, potem odide, kanarček zažvrgoli izredno veselo in dolgo.)*

Pavle. No, vidiš — srečo sem imel. — Izvedel sem bil po gospodični Vidi za tvoj naslov in zdaj po dveh letih sem si mislil, da se boš skoro vrnil in sem te torej prosil, če se vrneš, da bi se oglasil pri meni. In posebno še letos. *(Se zamisli — naenkrat.)* Pa sedimo, sedimo. *(Sedejo na fotelje. Vida sredi, na vsaki strani Pavle in Matjan.)*

Matjan. Posebno letos? *(Hitreje.)* Povej mi, kaj je z gospo Brigito?

Pavle *temno gleda vanj in reče.* Ne več? Mislim sem, da ti je pisala gospodična Vida.

Vida. In jaz sem mislila, da ste mu pisali Vi.

Matjan. Torej?

Pavle. Ah — to je žalostno, Matjan! *(Se zamisli.)*

Matjan. Žalostno? *(Poln napetosti zre v Pavleta.)*

Pavle. Bilo je pred tremi tedni — in Brigita je porodila dečka.

Matjan. Ah — čestitam! *(Mu hoče podati roko.)*

Pavle *plane pokoncu. Sede trudno in težko sope.* Otrok je — slep — slep — za vse žive dni slep.

Matjan strmi in se prime za mizo. *Nemo odpre usta, hoče nekaj reči — sklanja se vedno niže na mizo, slednjič dvigne glavo, pogleda v strop in stisne ustnice — komaj slišno reče.* Slep —

Vida *kakor v sanjah.* Kako lepo sije solnce danes in kako vse zlato in žareče je!

Pavle in **Matjan** *jo nemo pogledata.*

Matjan. In ona — gospa Brigita? — Že ve?

Pavle. Takoj je vedela — ona prva. — Ona nas je privedla do tega, da smo dali otroka takoj preiskati. Vse zdravnike sem poklical, — vse — vse — ali — vrag — Bog — in — in jaz ne vem — to je tako silno, haaa. (*Se strese in potem spet mirno gleda Matjana.*)

Matjan. Ona praviš, da je prva vedela? Govori jasneje — kako to, kako?

Pavel. Že pred porodom je bila Brigita zelo, zelo čudna. Hodila je vsa zamišljena in polna strahu po sobah, a na cesto ni marala. Niti v tiste aleje zunaj mesta, kamor je vselej tako rada zahajala. Cele ure je presedela ob oknu, cele ure ni govorila. In nekaj dni preje je popolnoma otopela. Ah Matjan, tiste dni je bilo težko, — a oni trenutek je bilo še težje. Takrat je zavpila v brezupni, mrtvaški grozi: „Poglejte ga — slep je — slep je!“ in je omedlela in šele čez dva dni se je zavedla. Takrat je bila gospodična Vida pri njej.

Vida se zdrzne. Da — in me je pogledala tako, tako neizrečeno obupano in mi dejala: „Vida — slep je.“ In jaz — jaz sem molčala. Potem pa je šepnila: „Vedela sem.“

Pavel. Tri dni ni potem izpregovorila niti besedice, le otroka je gledala. Vedno ga je gledala, vedno z istim dolgim pogledom —, komaj da je trenila z očesom.

Matjan. In zdaj? (*Komaj, da more govoriti.*)

Pavel. In zdaj časih vstane in gre k oknu in gleda v solnce. Dolgo — dolgo. Potem gleda nekaj časa otroka, nekaj časa spet solnce in šepeče, kaj vem, kaj si šepeče! — Ne razumem je! — Da, ponoči enkrat je govorila o nekih metuljih in belem cvetju. Tudi tvoje ime je vpletala vmes. Potem pa je ihtela vso noč. Bojim se, da ji ne bo še hujše. Onega mrzlega, topega pogleda se bojim in one brezbriznosti za vse, kar se godi krog nje. In vendar nekaj premišlja in premišlja, veliko premišlja.

Matjan se prime z obema rokama za glavo in zre v mizo. Da je prišlo tako — tako!

Pavel. Da — da je prišlo tako! Kdo bi si bil mislil kaj takega — takrat, ko si bil zadnjikrat pri nas. — Pa — pozabil si ono, Matjan?

Matjan zamahne z roko. Pozabil — že zdavnaj. —

Pavel. Prenaglil sem se bil v besedah, razumeš. —

Matjan. Razumem, razumem — pustiva to!

Pavel. Da, pustiva to! (*Pogleda na uro.*) Čudno, še zdaj ni zdravnika. Ob tej uri prihaja navadno. — Ah, pa pripoveduj kaj, Matjan! Kako ti je bilo v tujini?

Matjan. Kako mi je bilo? Kakor navadno, kakor mi je tu in povsod drugod. Gledal sem, čutil, mislil in delal. Časih je zabesnelo v meni sto-

tisoč odmevov rajske pomladi, časih se je zaprlo vse v meni in ni bilo žarkov, sama megla in noč. — (*Se zdrzne.*) Ah, glejta — kakšna luč je tu, kakšno solnce je danes!

Pavel se ozira. Da, poseben dan solnca je danes. Nisem še pozabil, da bi bilo kdaj bogatejše sijalo solce tu sem v salon. In kako žvrgoli kanarček!

Vida. Škoda, da vsega tega ne vidi Brigita!

Pavel se zamisli. Škoda — škoda. —

Matjan. Misliš, da ne vidi vsega tega?

Pavel. Ah, gleda pač, pa ne vem, če občuti vse tako.

Matjan zamišljeno. Da — morda občuti drugače. — (*Zunaj pozvoni. Kmalu nato se sliši moški glas in koraki v drugi sobi.*)

Pavel. No, torej zdaj je prišel zdravnik. Počakam ga tu, da mi pove, kako je Brigiti in otroku.

Matjan. Naj ostanem? (*Vstane.*)

Četrty prizor.

Prejšnji brez Brigite. Zdravnik.

Zdravnik. Ubogljivega bolnika imam in takih sem vedno vesel. In tako bo v kratkem zdrava, gospa.

Pavle. Ah, hvala vam, gospod doktor!

Zdravnik zamahne z roko. Ni treba! Storim, kar je v moji moči. (*Se obrne proti Matji.*) Ah, vi, gospod Matjan, zadnji čas precej govorijo o vas tu.

Matjan. Že mogoče.

Pavle. Slaven pisatelj boš — no, saj si si že —

Vida. Res, res, Matja.

Matjan. Hvala, hvala!

Zdravnik. Z zadnjo knjigo ste vzbudili zelo veliko pozornosti.

Pavle in Vida začudena pogledata.

Zdravnik. Kaj ne vesta?

Pavle. Zadnje čase sem ves zmešan — ne vem in ne slišim ničesar.

Vida. Ah, meni se godi isto.

Zdravnik. Torej še ničesar ne vesta?

Matjan nevoljen. Ah, pustite, pustite to, gospod doktor!

Zdravnik. No, no! Kaj bi! Da, da! Gospod Matjan je izdal knjigo čudne, čudne vsebine. Da veste, jaz sem odločno proti vam!

Matjan ironično. In drugi menda tudi, kolikor vem.

Pavle in Vida. Ha!

Pavle. Jasno mi je, Matja, izdal si ono knjigo.

Vida. Ono?

Matjan. Da, da, ono knjigo sem izdal.

Zdravnik. Sta slišala že preje o tem delu.

Pavle. Že preje. Pa, Matja, kako to?

Matjan. Kakor sem rekel.

Vida. Torej si vendar storil to. *(Se zamisli.)*

Pavle *vstane in hodi nemirno gorindol.*

Zdravnik. Tiste vaše besede, gospod Matjan, so — pa oprostite izrazu — jako podle in neresnične.

Matjan. Saj vam ne zamerim —

Zdravnik. Ni treba, govorim o knjigi, ne o vas.

Matjan. To je eno in isto.

Vida. Tako?

Matjan. Ah, Vida, razumi me vendar!

Pavle *sele.* To naj človek razume, kaj takega!

Zdravnik. Vaše besede so zelo brezsrčne, posebno v zadnjem poglavju. Ne rečem, jezik je lep, ali —

Pavle. Dejanja — ta so čudna!

Zdravnik. Da, dejanja. To je nenaravno, da bi umorila mati svojega otroka le vsled ljubezni do tega, ker vidi, da trpi otrok in je nesrečen. *(V tem se odpro nalahno in tiho vrata spalnice. Brigita pogleda in ob njih obstane. Vidi se le skozi odprtino ves njen obraz, ki izraža grozno napetost in muko. Nihče je ne zapazi, ker vsi poslušajo zdravnika, Matja pa kaže hrbet vratom in gleda skozi okno.)* V tem jaz ne vidim ljubezni materine, pač pa neko olajšanje zanjo.

Pavle. Prav.

Vida *je tiho in posluša pazno.*

Matjan. Tako, ha! *(Podpre glavo in zre venomer skozi okno.)*

V tem prihaja Brigita nalahno vedno bolj v salon in obstane pri odprtih vratih. Nagnjena je naprej tako, da se vidi, kako je pripravljena skočiti nazaj v spalnico. Mrtvaška bledota sije z lica, roke se krčijo, večkrat se prime za glavo.

Zdravnik govori dalje. Zato, vidite, ker vidim jaz pravo materino ljubezen v takih slučajih le v tem, da —

Pavle *mu seže naglo v besedo.* Da ostane mati vse življenje pri otroku in ga ljubi in skrbi zanj.

Zdravnik. Da, tako je!

Matjan. Čemu? Za tisto smrt, ki jo ima otrok v sebi?

Pavle. Matja, človek je!

Vida. Človek, vreden ljubezni!

Matjan. Ni cel! In zato mu je treba večje, večje, neskončno večje ljubezni!

(Brigita se strese.)

Pavle. Matja, ne govori tako, ah!

Matjan. Tako je — in ne drugače.

Zdravnik. Odločno sem proti temu, kakor sem že dejal.

Vida. Ah pustimo te strašne stvari, pustimo!

Pavle. Molčimo, da. Pa, Matja, ne razumem te!

Matjan *se ironično nasmehne.* Tudi drugi me ne.

Pavle *proseče.* Gospod doktor, povejte mi še enkrat, ali, ali je res zaman vse?

(Brigita napeto posluša.)

Zdravnik. Zaradi otroka?

Pavle *tiho.* Da.

Zdravnik. Kakor bi rad napel vse svoje sile — ne gre. Tudi kar se drugih kolegov tiče — nikjer, nikoder pomoči.

(Brigita stopi bliže.)

Pavle. Torej — zaman vse? *(Napeto zre v zdravnika.)*

Matjan *gubanči čelo.*

Vida *je vsa nemirna.*

Zdravnik. Popolnoma zaman je vse!

Pavle *sklone glavo.* Hvala!

Brigita se prime z obema rokama za prsi, stekleno pogleda, počasi odide in pripre vrata.

Pavle *čez nekaj časa.* Čuden slučaj, podoben tvojemu delu, Matja!

Matjan. Ah, Pavle!

Vida. Tu ne bi bilo kaj takega mogoče — Brigita — ne, ne —

Zdravnik. Kaj vam je! Pustite take slutnje — smešno je! *(Vstaja.)* Sicer pa, poldne bo — domov moram! — Klanjam se! *(Sega vsem v roko.)*

Vsi. Klanjam se!

Zdravnik *odide.*

Peti prizor.

Prejšnji, brez zdravnika.

Vida. Prijazen in domač človek je ta zdravnik, in zdi se mi, da slove daleč naokrog, kako dober zdravnik je.

Pavle. Da, da, zelo dobro zdravi.

Matjan. Škoda, da se že stara. Sploh je to tako čudno in skoro smešno, da človek prav v tistem času, ko ima nekaj prakse, recimo, odloži svoje delo, ker mu manjka moči v telesu.

Pavle. Tudi duša se navadno postara.

Matjan. Ne vedno.

Vida. Lepo je življenje, če je duša mlada in zdrava, in telo seveda tudi —

Matjan. Da, zdravje, zdravje — tudi v duši. In vendar nočejo razumeti besed, ki govore, da je življenje brez zdravja le smrt . . .

Pavle. Kdo pa vendar tega ne razume ?

Matjan se nasmehne. Ah, vi! Pa kaj — spet smo na istem potu naših besed. Poldne bo, in oditi moram.

Pavle. Pridi še!

Matjan in Vida vstaneta.

Vida. Tudi jaz moram domov. Pa je tako prijetno tu pri vas v tej sobi, polni solnca in rož. Pravi dom solnca in mladosti je tu!

Pavle. Da bi bil!

Vsi trije stoje in se ozirajo po sobi. V tem se zasliši iz sobe krčevit stok.

Matjan se strese in zavpije. Moje delo, ha — moje delo! (*Se prime za glavo in pade na fotelj.*)

Pavle in Vida ga kakor besna pogledata.

Vida razume in zavpije. Matja, sovražim te!

Pavle plane kakor norec, se prime za glavo in zavpije z divjim glasom. Zločinec! Proč, proč!

Hiti proti vratom, a ko jih hoče odpreti, omahne in stopi za korak nazaj. Na pragu stoji Brigita, vsa mrtvaška in kakor okamenela. Vsi trije se stresejo. Zunaj zazvoni poldne in zvoni do konca, votlo in zamolklo. Brigita stopi naprej, gre z rokama opiraje se za hrbtom ob zid do maurice na zidu. Ves čas zre nepremično v Matjo.

Pavle jo hoče prijeti za roko, a ona zamahne z dolgo kretnjo proti njemu. Potem pa govori trdo in s stisnjenimi ustnicami s pogledom na Matjo.

Brigita. Ne morem. Slep je — a moj, tako zelo moj! (*Se onesvesti in pade.*)

Vsi ostrme.

Konec.

Anton Loboda:

Misli o slovanskih narodnostnih problemih.

V slovanskem svetu imamo v teku zadnjih sto let v narodnostnem oziru pojave, kakor jih pač ni enakih med ostalimi evropskimi narodi. Semkaj spada takoimenovani slovanski narodni separatizem, pod čemer razumemo tendenco, da se hoče del kakega večjega naroda odcepiti od celote ter postati zase samostojen narod. Temu nasproti pa hoče zedinjevalna narodnostna tendenca, ki je le nasprotna smer pri istem pojavu, dvoje ali celo več narodnostnih skupin, ki so doslej veljale za samostojne narode, združiti v eden narod. Stremljenje pri posameznih narodih, ki se takemu nacionalnemu zedinjenju upira, imenujemo istotako separatistično. Ti tendenci se pojavljata pri raznih slovanskih narodih ali časovno med seboj ločeni ali obe hkrati, boreč se druga proti drugi za odločilni vpliv na narodovo bodočnost.

Najaktualnejši pojav te vrste poznamo pri sebi, ali bolje rečeno, tvorimo ga sami; zedinjevalno tendenco imenujemo tu jugoslovanstvo, to je ideja, ki stremi za tem, da se Slovenci, Hrvatje in Srbi, ki so bili in veljali doslej vsak zase za poseben narod, strnejo v eden jugoslovanski narod. Podobnih pojavov z zedinjevalno ali separatistično tendenco imamo v slovanskem svetu še več; važno pa je, da so omejeni na slovanske narode, da so torej specifično slovanski. Nam, ki smo vzrastli v njih, so nekaj navadnega, ali za zapadno-evropskega ali srednjeevropskega človeka, člana takoimenovanih historičnih narodov so prav nenavadna izrednost.

Moderno jugoslovansko gibanje, zlasti v obliki slovensko-hrvatsko-srbske kulturne kooperacije, je samo zaključek raznih nacionalnih in kulturnih stremljenj med Slovenci, Hrvati in Srbi, od Prešernovega dela pa čez osnovo ilirske ideje, Strossmayerjevega jugoslovanstva, misli srbsko-hrvatskega nacionalno-kulturnega edinstva do naše moderne nacionalistične ideje.

Enaki pojavi v slovanskem svetu so še na pr. med Hrvati trditve, da ni Srbov, temveč da so ti le pravoslavni Hrvatje, oziroma, da so Hrvatje le katoliški Srbi, dalje da so muslimanski Bosanci ali pa celo, da so Bosanci sploh poseben, samostojen narod, ter da so Slovenci le planinski Hrvatje, planinski Srbi. Imamo naposled slovanske Macedonce; vprašanje o njih nacionalni pripadnosti je postalo izza balkanske vojne

svetoven problem — laste si jih Bolgari in laste si jih Srbi. Blizu temu sporu je tudi bolgarska trditev, da so Srbi ob stari srbsko-bolgarski državni meji pravzaprav Bolgari, ter srbska trditev, da so bolgarski Šopi v resnici — Srbi. Pojavila pa se je med Macedonci tudi struja, ki stoji na stališču, da so, oziroma da naj postanejo macedonski Slovani — nov samostojen južnoslovanski narod. Vse to pa niso morda le teoretični prepiri sivih učenjakov — filologov ali etnografov po knjigah in papirju, temveč to so gibalne sile, živi nacionalni spori, pri katerih sodelujejo ti narodni deli, ki so objekt sporov, obenem sami kot aktivni debatantje o vprašanju lastne narodne pripadnosti.

To je naš jug. Enak pojav pa imamo tudi pri severnih in vzhodnih Slovanih. Vprašanje o narodni pripadnosti Slovakov je postalo prav v zadnjem času našemu jugoslovanskemu enako aktualno. Resnica je, da so bili v zadnjem času med Slovaki pristaši nazora, da tvori to slovansko pleme narod zase, ki je sicer češkemu zelo soroden, toda močnejše je pač zastopana struja, stoječa na stališču popolnega nacionalnega edinstva Čehov in Slovakov.

Ukrajinsko gibanje, ki se je v zadnjem času silno razmahnilo, hoče enotnost ruskega naroda razbiti, češ, da je samo navidezna, v resnici pa da razpada ta veliki narod na popolnoma samostojni skupini naroda velikoruskega in maloruskega. Od obeh se skušajo odločiti še Beli Rusi kot poseben narod. —

To je naš slovanski svet. Po ostali Evropi se nam čudijo, Nemci so zadovoljni in so sistemizirali za ta pojav rubriko posebne slovanske lastnosti: slovanskega separatizma. Mi pa, zvesti svoji desedanji vlogi, smo nekritično vzprejeli ta nauk, uvrstili v mislih to lastnost med karakteristične črte svoje plemenske konstrukcije ter jadikovali nad svojim nesrečnim značajem. Prav tako kakor smo svoj čas nekritično vzprejeli Herderjevo sociološko docela neutemeljeno, zgodovinsko popolnoma ovrženo domnevo o miroljubnosti, pasivnosti in pohlevnosti starih Slovanov. —

V resnici pa leže vzroki teh separatističnih teženj pri Slovanih, kakor tudi predpogoj za možnost in potrebnost nastopa zedinjevalnih nacionalnih stremljenj, čisto drugje; ti pojavi so le plod zgodovinskih slučajev, rezultat historičnih, državno-političnih usod posameznih slovanskih plemen. Enake tendence bi se bile bržkone razvile tudi pri Germanih, Romanih ter sploh neslovanskih narodih, ako bi bile pri njih dane za to potrebne, našim slične okolnosti.

Navajam samo splošno veljaven sociološki zakon, ako ponovno poudarjam, da je dolgotrajno skupno državno življenje tisti faktor, ki iz več ali manj sorodnih plemenskih delov, v gotovih okolnostih celo iz plemensko popolnoma različnih ljudskih skupin, zlije, vstvori eden enoten narod. Če na podlagi tega sociološkega zakona primerjamo historične evropske narode z modernimi slovanskimi ter z njih separatističnimi, oziroma zedinjevalnimi tendencami, je treba le, da se zaglobimo v zgo-

dovino slovanskega in neslovanskega dela Evrope, in kmalu se nam odkrijejo pravi vzroki navidezne različnosti pojavov.

Različnost zgodovine vzhodne Evrope, zlasti slovanskega sveta, od usode ostale Evrope se da karakterizirati v glavnem z naslednjim: V zapadni polovici našega kontinenta so se primeroma zelo zgodaj ustalile samostojne države. Obsegi teh državnih tvorbo in njih razmerja se medsebojno bistveno niso premikala oziroma spreminjala. Prebivalstvo vsake teh držav se je sestavljalo iz plemensko sorodnih delov, brez ozira nato, ali so ti nastali iz rasno najrazličnejših elementov (na pr. vsi Romani, Angleži), ki pa so se bili zlasti jezikovno že zelo zgodaj spojili, ali da so bili, — kolikor je zgodovinsko znano, čisto pleme (Nemci, Skandinavci). Skupna obramba na zunaj, skupni vojni pohodi, skupne notranje zadeve, skupni verski, politični, socialni boji, skupna državna, stanovska, cerkvena zborovanja in zlasti skupna uprava s skupnim upravnim (uradnim) jezikom; — vse to je imelo za ljudstvo ene države naravno, a nujno posledico, da se je v njem v vseh delih razvila zavest enotnosti. Oprt na toliko skupnih momentov se je z narastkom literature jezik, ki ga je bil najagilnejši del ljudstva uvedel v upravo, popolnoma udomačil in ukoreninil tudi pri tistih delih, ki so govorili sicer svoje posebno narečje, tako da so ga tudi ti deli sprejeli kot književno-kulturni jezik v vrsto svojih tradicij in se nikdar niso stavili ž njim v nasprotje. Ustvaritev kulturne enotnosti pa je obstoječo zavest politične skupnosti silno ojačila.

Vzhodna in južnovzhodna, slovanska Evropa pa je imela popolnoma drugačno usodo. Tu so se državne tvorbe pogostem in bistveno spreminjale. Glavno je, da ne po lastni volji slovanskih plemen, temveč proti njej. Toda v tej usodi se nikakor ne zrcali državnotvorna manjvrednost Slovanov, zakaj povzročile so jo zunanje v bistvu popolnoma slučajne okoliščine. Slovani so mejili posredno ali neposredno na Azijo, domovino nomadskih mongolskih ljudstev. Dočim je večji del ostale Evrope, ker je bil dovolj oddaljen, v zatišju, kako živel po svoje, so med nas pridrli po vrsti nomadski Obri-Avari, Madžari, Osmani-Turki ter Tatari, da ne računam manj važnih Bolgarov, Pečenegov in drugih, — razbili naše mlade državne organizme ter sredi med nami, iz naših živih členov zgradili svoje politične tvorbe ter tako nasilno udušili samosvoje državno-politične klice slovanskih plemen ali vsaj zadržali njih razvoj za nekaj stoletij. Kakor so veličini Klodvigove ali pa Karlove frankovske države sledile dolgotrajne periode nemoči, notranjih razprtij ter razpadanja, tako so višini Rastislavove ter Svetopolkove Morave, Dušanove Srbije, Jaroslavove ter Vladimirove Rusije v skladu z občeveljavnim naravnim ritmom sledile dobe upadka nacionalne sile, nesloge in razkroja. V tej negativni dobi se pa na obzorju frankovske države ni pojavil noben zunanji sovražnik, ki bi bil izrabil to nacionalno zadrego; vsled tega se je Klodvigova država lahko restavriral pod Karlom in je ravno tako pozneje Karlova po silnem upadku vstala zopet z Otonom. V nasprotju s tem pa slovan-

skim državam zemljepisna lega, ni dovoljevala prilike, da bi čakale na svoje regeneratore, ki bi jih dvignili onstran te po naravnem ritmu dane dobe nacionalne nesloge k še veličastnejšim višinam.

Pod vplivom teh nasilnih mongolskih ljudstev so bile naravne slovanske državne enote raztrgane in posamezni deli prizadetih slovanskih plemen pritegnjeni proti njih volji k popolnoma novim drugorodnim državam. Politični in vsled tega kulturni razvoj teh slovanskih rodov ni šel v premi naravni meri, da bi stvoril večje politične in kulturne enote. Tako smo nehali igrati aktivno vlogo v svojem lastnem življenju. Vsako nadvladajoče pleme oziroma ljudstvo je vplivalo na priklopljeni, podvrženi slovanski del v mnogoterem oziru; ta vpliv se je kazal zlasti v tem, da je podjarmljeno ljudstvo začelo uravnavati svoj prvotni način življenja po vzoru vladajočega, posnemajoč njegove gospodarske in upravne uredbe, njegovo javno in zasebno življenje, obleko, šege, način izražanja in jezik. Še veliko važnejša pa je postala okolnost, da so ti slovanski deli z drugorodnimi „sodržavljani“ preživeli v skupni usodi celo vrsto zgodovinskih dob, in sveži, vedno na novo oživljeni spomin na to skupno politično življenje je sčasoma zabrisal staro samostojno dobo ter ustvaril novo državno-politično tradicijo nadvladajočega naroda in vseh k njemu priklopljenih drugorodnih ljudskih delov, dočim so se vezi med prvotno enorodnimi plemeni bolj in bolj rahljale in je prihajala razlika vedno večja.

V očrtanih okolnostih se je uveljavljal proces diferenciacije, in njen rezultat je pojav, da tvori po preteku stoletij prvotno sorodno ali enotno pleme več posameznih, medsebojno več ali manj različnih delov ali narodov. Najlepši vzgled za to imamo Slovenci sami v sebi, ko smo se po gori opisanem načinu tekom stoletij nacionalno osamosvojili ne le od ostalih južnih Slovanov, temveč tudi od najsorodnejšega dela izmed njih — kajkavskih „Hrvatov“. Toda — kakor že zgoraj poudarjeno — diferenciacija je le drugo lice procesa asimilacije, tega primarnega sociološkega zakona pri tvorbi narodov.

Ta proces asimilacije kakor tudi njene obratne strani diferenciacije lahko zasledujemo pri raznih evropskih narodih; poznamo vzglede, ko je šel tako daleč, da je vse pleme sploh izginilo ter se spojilo z drugorodnim v nov narod (primerjaj: Germani med polatinjenimi prebivalci rimskega imperija; polabski Slovani in dr.). Pri podvrženih Slovanih pa je ta proces asimilacije-diferenciacije napredoval razmeroma vendarle počasi, kakor nam priča današnje stanje. Toda dosegel je za nas najvažnejšo, najusodnejšo in najnesrečnejšo posledico, da nam je bilo, ker smo izgubili svojo politično samostojnost, preprečeno, da bi se naša slovanska plemena v ravni smeri potom politične združitve spojila v večje nacionalne skupine.

Pravilnost teh izvajanj lahko preizkusimo, ako zasledujemo nastanek kateregakoli slovanskega naroda. Da pa ni takšen razvoj utemeljen v kaki slovanski rasni posebnosti, nam dokazuje na pr. vzgled pri Germanih, kjer so se Holanci in Vlamci razvili vsak v poseben narod, dočim so

ostali drugi, Nizozemcem tako močno sorodni Dolenji Nemci vzpričo ozke politične in kulturne zveze združeni z Gorenjimi Nemci v en narod.

Kakor je pač normalno pri premagancih, smo tvorili slovanski plemenski deli in drobci povsod, kjer so nas imeli v oblasti Madžari, Turki, Nemci, Italijani in dr. politično in socialno več ali manj brezpravno, večinoma popolnoma pasivno plast. Ker nismo igrali aktivnih vlog, smo ostali politično amorfna masa; in ne samo, da smo pozabili tradicije starih slovanskih plemen, — v tej neslavni dobi je bil samo jezik in deloma vera, kar nas je opozarjalo, da nismo člani nadvladajočega naroda; pozitivne plemenske zavesti torej pri nas vseh ni bilo ne v tej, ne v oni obliki.

Vendarle pa so razni momenti ob raznih dobah v raznih delih tega slovanskega ljudstva vzbudili kali samostojnega nacionalnega nastajanja, pri Srbih, Hrvatih, Bolgarih, Čehih doba njih državne samostojnosti, pri nas Slovenceh reformacija z ustvaritvijo slovenske književnosti. Ali za obseg na pr. našega narodnega početka so bile merodajne meje političnega območja nadvladajočega naroda. Ta obseg ni obkrožil etnografsko naj-sorodnejše skupine, kakor se ponavadi pri nas misli, temveč se je strogo držal usiljenih političnih meja. Tako smo se Slovenci razvili v posebno južnoslovansko skupino, kajkavci, ki bi bili pripadli po jeziku brez dvoma Slovincem, so se priklopili Hrvatom. — Prav do podrobnosti enako se je zgodilo s konstituiranjem razsežnosti slovaškega „naroda“.

Prišla je moderna doba nacionalizma, po francoski revoluciji vzbujena, če ne vstvarjena ideja nacionalnega preporoda, oživiljenje do teh časov, neupoštevanih, večinoma sploh pasivnih širokih ljudskih mas. Nacionalizem je imel svoj izvor, svoje globoke korenine v novih principih demokratizma, v načelih ljudske suverenosti, ki so takrat nastopala svoj zmagoslavni pohod čez stari in novi svet. Demokratizem in nacionalizem, vodilni ideji devetnajstega in dvajsetega stoletja, nastopata vsled tega vedno skupno ter izpopolnjujeta drug drugega. Njuno prodiranje z zapadne proti srednji ter vzhodni Evropi pa nam kaže kot posledico do sedaj očrtanega razvoja evropskih ljudstev dve skupini pojavov. K prvi skupini spadajo tisti narodi, ki so imeli že stoletja in stoletja svoje samostojne države. Pri teh „historičnih“ narodih nacionalizem sam na sebi ni imel prilike ali povoda, da bi se razvil, uveljavil, zakaj glavne zahteve njegovih idej: nacionalna država, nacionalna kultura, vsestranska nacionalna samostojnost in nacionalni procvit, so bile že izpolnjene v obstoječih državah. Zato je ostalo pri njih težišče modernega gibanja v zahtevah po demokratiziranju vseh panog javnega in zasebnega življenja; v narodnostnem oziru pa je ta demokratizacija sprejela vse tradicije tisočletne zgodovine, to se pravi: vzela je historične narode kot fakta, ni jih pa morda razdelila v smislu napačno umevanega demokratizma na posamezna narečja in etnografske posebnosti, da bi ta narečja gojila v samostojne književne jezike, etnografsko posebne dele pa v posebne narode.

Imamo pa skupino historičnih narodov, ki ob času nastopa in razmaha nacionalne ideje niso imeli svojih samostojnih držav, ki pa so jih imeli v prejšnjem času, in sicer tako dolgo, da se je v njih razvila vsestranska samostojna politično-kulturna tradicija, enaka dosedaj opisanim. To lastno „nacionalno“ državo so bili izgubili ali ker so jih bili premagali močnejši sovražniki ter si jih podvrgli, — vzgled za to so Poljaki, Grki, deloma Madžari, ali pa je država sama iz raznih vzrokov razpadla (pri Nemcih); pri Italijanih pa je takšno strogo državno-politično tradicijo bogato nadomestovala še starejša tradicija rimske preteklosti, nadalje pa vsa srednjeveška in novoveška zgodovina, ki sicer ne pozna skupne italijanske države, zato pa vsled izrazite zemljepisne enotnosti ter vzpričo raznih drugih okoliščin ozko zvezano politično in slavno kulturno življenje. — Pri vseh teh se je nacionalna ideja enostavno naslonila na obstoječe politične in kulturne tradicije ter se, črpajoč iz njih, z vso silo pognala v boj za svojo najvažnejšo zahtevo, za restitucijo stare nacionalne države.

V bistvenem nasprotju s tem pa je našel nastop moderne nacionalne ideje v slovanskem svetu, če izvzamemo historična slovanska naroda Poljake in (Veliko)Ruse, popolnoma drugačno situacijo. Tu, pred vsem pri južnih Slovanih, pri ogrskih Slovanih ter — če se postavimo na ukrajinsko stališče — pri Malorusih in Belorusih, sploh pravzaprav še ni bilo narodov. Tu ni bilo politične narodne tradicije kakor pri historičnih narodih, pa tudi ne kulturne tradicije, na kateri bi se naslonilo moderno nacionalno stremljenje. Namesto tega je našla politično in kulturno večinoma brezliko ljudsko maso, ki sploh ni vedela, h kateremu narodu pripada. Doslej brez lastnega kulturnega življenja, seveda tudi lastnega književnega jezika še ni imela. Kjer pa so vendarle že obstojali osnutki lastnih političnih ali kulturnih nacionalnih tradicij, so pa bili le slabotni, napol pozabljeni, gotovo pa ne last vseh narodovih slojev, — po drugi strani pa niti ne toliko krepko razviti, da bi bili natančno ustalili obseg „naroda“.

Tu je torej nacionalna misel našla popolnoma drugačno, veliko širše, težavnejše in bolj komplicirano torišče. Treba je bilo razreševati stvari, ki so se pri historičnih narodih izvršile avtomatično, same po sebi, ter jih je naravni razvoj kot izvršena dejstva postavil pred nacionalistične generacije devetnajstega stoletja. Pri nas je nacionalno-kulturno brezlika masa sama odločevala, presojala in ugibala, katere skupine naj se konstituirajo kot posebni narodi in kateri književni jeziki naj postanejo njih kulturno sredstvo. In ker je taka samoodločba glede konstituiranja novih, posebnih narodov sila kompliciran problem, je razumljivo, da so se mnenja cepila in da se še cepijo, — to je z drugimi besedami: da imamo separatistične in združevalne narodne tendence, ki se bore za odločilni vpliv na narodnostno bodočnost posameznih skupin.

Sodim, da je s tem podana bistvena karakterizacija razločka med romansko-germanskim Zapadom Evrope ter slovanskim Vzhodom, med historičnimi in nehistoričnimi narodi. In v tem razločku tiči ključ za ra-

zumevanje vseh navidezno kurioznih narodnostnih sporov in problemov med slovanskimi plemeni.

Specifično naš pojav je, da je imelo pri nastajanju mladih slovanskih narodov tudi jezikoslovje važno besedo. Delalo je v skladu z idejo demokratizma, gibalom vse nove dobe nacionalnega preporoda; ta je pri nas postavila v splošnem načelo, da naj se razvije vsako večje ljudsko narečje v književni jezik in ljudstvo, govoreče to narečje, v poseben narod. Jezikovna stran v takem smislu pa ni bila nikoli sociološki faktor, in ni nikdar tako odločilno vplivala na nastanek narodov; razgled po notranji sestavi historičnih narodov, ki imajo dovolj velikih izrazitih narečij, ki se niso in se ne bodo konstituirala v posebne narode, nam potrjuje to. Na oba ta dva momenta pa je v večini slučajev odločilno vplivala okolnost državopolitične tradicije, to je upliv pripadnosti k tujerodni državi, o kateri vemo, da je učinkovala med nami razdiralno, in to je tretji moment, najvažnejši pri drobljenju slovanskih plemen.

Ko nam je torej čas prebujenja narodov predložil vprašanje narodnostnega konstituiranja v samoodločitev, sta se skoro pri vseh Slovanih pojavili — poleg ideje o skupnem vseslovanskem kulturno-književnem jeziku — uvodoma označeni tendenci: separatistična, opirajoča se na ravnokar očitane argumente, in druga, zedinjevalna. Ta je negirala, oziroma je hotela premagati to vsiljeno nam medsebojno narodnostno razdelitev, smatrajoč obstoječe razlike med posameznimi skupinami za razmeroma neznatne, ter je hotela v kongruenci z notranjo etnografsko strukturo historičnih narodov sorodnejše narodnostne skupine konstituirati v večje narode.

Pri nas Slovencih sta navedeni dve smeri zastopani v Prešernovem delu ter v ilirski ideji, ki je hotela iti naravnost preko razdora, ki ga je vsekali tisočletni usiljeni nam razvoj med plemensko najsorodnejše skupine ter neposredno, brez nujno potrebnega prehoda, brez obzira na že obstoječo kulturno tradicijo, ustvariti enoten jugoslovanski narod. Danes, ko so se valovi nacionalne ideje pognali pač višje, nego kadarkoli poprej ter so se vsled tega tudi vsi slovanski narodnostni spori in problemi stopnjevali do najvišje mere, je ves slovenski narod enodušno podpisal zahtevo po popolnem nacionalnem združenju Slovencev, Hrvatov in Srbov kot svojo suvereno nacionalno voljo; v tej prevažni izjavi imamo najlepši primer slovanske narodnostne samoodločitve.

Hrvatje so pač postali preje politična nego nacionalna individualnost, toda ta je bila različna od današnje in se z današnjim pojmom in obsegom hrvatstva ni krila. Najstarejša politična Hrvatska je nastala v sedanji severni Dalmaciji, severozapadni Bosni ter zapadni ali primorski današnji Hrvatski in ta se je pozneje razširila do Drave in v Slavonijo ter proti južni Dalmaciji. Toda Madžari so preprečili nadaljni svobodni razvoj tega političnega organizma; vsled precejšnje avtonomije pa se je politična tradicija mogla rešiti še kolikortoliko dobro ohranjena. Bila je

izrazita dovolj, da je vplivala na ljudsko življenje v spredaj očrtanem smislu, izenačujoč razlike med posameznimi deli ter splela med njimi cel kompleks skupnostnih vezi. Povzročila je, da so plemena, sestavljena iz medsebojno pač razmeroma dovolj različnih jezikovnih, kulturno celo različno vplivanih delov, sprejela eden enoten književni jezik hrvatski, dasiravno se je to zgodilo šele v dobi narodnega preporoda, že po načinu narodnostno-kulturne samoodločbe. Slovenski kajkavci, čakavci ter štokavci, torej vsa tri glavna narečja modernega jugoslovanskega naroda, so si faktično bila vstvarila skupni književni jezik srbsko-hrvatski. Imamo torej tu vzgled in dokaz, da so razmotrivanja o vzrokih južnoslovanske narodne razcepljenosti ter o možnostih nastanka enega jugoslovanskega naroda popolnoma pravilna. Saj vidimo, da je mogla že ne posebno jaka ali izrazita hrvatska državna ideja, tradicija hrvatske državno-politične skupnosti, Slovence in Srbohrvate združiti v en narod. — Zamislimo pa se sedaj na podlagi tega v možnost nastanka jugoslovanske nacionalne enotnosti, ki se je nudila z državo Slavonca Ljudevita Posavskega. Ta znamenita — prva eminentno jugoslovanska — državna tvorba je obsegala veliko večino današnjih pravih Slovencev, Hrvatov in Srbov tja doli preko Timoka! Kaj vemo, kako energično, iniciativno in impulzivno bi se bili Slovenci udeleževali v takšni skupni državi in kako bi bili vsled tega vplivali na nastanek skupne kulture, skupnega književnega jezika!

Ko se je po poltisočletnem prekinjenju srbski narod začel regenerirati, to se pravi, ko se je, naslanjajoč se na staro politično tradicijo, začela ustvarjati moderna nacionalna srbska kultura, so odločilno vplivali na ustanovitev književnega jezika tisti narodni deli, ki so mogli biti vsled vsaj delne prostosti kulturno najagilnejši. Ob mejah habsburške monarhije in stare Turčije so vsled tega nastajala nacionalna kristalizacijska središča, okrog katerih se je zbirala pravoslavna južnoslovanska ljudska masa, ta politično in kulturno amorfna raja turške države; tudi tukaj se je proces narodnega preporoda vršil po načinu očrtane narodnostne samoodločbe. Tradicija predturške preteklosti je bila bržkone brez avstrijsko-ruskega imperialističnega antagonizma močna dovolj, da je vzbudila med balkansko slovansko maso še drugo narodnostno kristalizacijsko jedro, to je bolgarsko, ki je istotako pričelo zbirati okrog sebe brezliko ljudsko množico. V predturški dobi se politične razmere niso bile še toliko ustalile, da bi bili srbska ter bolgarska država druga proti drugi zavzeli trdne meje, — če se ni sploh razvoj bližal skupni državni tvorbi. Dočim so si Bolgari ponovno priklopili dolino Morave in Macedonijo, so segli drugič Srbi preko Velbužda — Kjustendila in Morave in si priklopili nele vso Macedonijo do Rile planine, temveč celo semkaj preložili prestolico v svoji najslavnejši dobi. Imenovane pokrajine so bile torej mejno ozemlje in spremembe prepogostne, da bi se bile mogle vzdržati tradicije katerekoli dobe. Ko so v moderni nacionalistični dobi valovi srbskega ter bol-

garskega narodnega preporoda zavzeli vedno večje kroge, so seveda trčili skupaj na imenovanem ozemlju, in s tem se je pričel med Srbi in Bolgari znameniti spor za narodnost te pasivne mase. Naposled pa se je v nji sami pojavila zahteva po narodnostni samoodločbi; ali pri tem so se mnenja spet križala. Nekateri so se odločili za Bolgare, drugi za Srbe, tretji pa so se hoteli konstituirati kot poseben macedonski narod, enakovrsten in enakovrsten že obstoječima; ob nastanku te tedence so se spet pojavile zgoraj očrtane okolnosti kot odločilni momenti.

Kuriozni pojav, da žive Hrvatje in Srbi, plemenska enota, teritorialno ne le sklenjeni, temveč celo pomešani, rabeč isti književni jezik, kljub temu ločeno nacionalno-kulturno življenje, nam je pač danes dovolj jasen. Današnje stanje je posledica ločene politične zgodovine in vsled nje nastale ločene verske kulture. Toda današnja principierna ločitev obeh narodov po veri je nastala šele v zadnji dobi, zopet po načinu narodnostne samoodločbe, le s tem razločkom, da je v tem slučaju verstvo glavni ločilni moment. Temu popolnoma enak pojav vidimo pri bosanskih muslimanih, ki so se tudi hoteli konstituirati kot poseben narod; narodnostna samoodločba se tudi tu opira skoro edino na versko-kulturni moment. Kakor imamo pri Srbih in Hrvatih pristaše srbsko-hrvatskega nacionalnega edinstva in danes jugoslovanske ideje, tako se hočejo tudi pri muslimanih nekateri strniti s srbskim, drugi s hrvatskim narodom, oziroma zlitii v jugoslovanstvo.

In najnovejši vzgled „slovanskega separatizma“ pri Malorusih-Ukrajincih! Jagić pravi, da so pač občutne razlike med velikoruskim in maloruskim ter beloruskim narečjem, da pa imajo ta tri narečja vendarle toliko skupnega in od ostalih slovanskih jezikov skupno-različnega, da tvorijo tem nasproti nedvomno jezikovno enoto. Nekateri jezikoslovci bolj povdarjajo jezikovno razliko med naštetimi deli; ali vse to tudi v tem slučaju ni merodajno za moderno ukrajinsko gibanje. Pač pa je merodajna okolnost, da so bili Malorusi le do mongolskega vpada državno združeni z Velikorusi, nato pa živeli dolgo dobo ločeni od njih, deloma pod mongolsko nadvlado, nato pa priklopljeni veliki poljsko-litevski državi. Da je bila ta zveza trajnejša in da je ni ovirala verska razlika, morda bi se Malorusi s Poljaki strnili v en narod. Tako pa Poljaki niso mogli premostiti že obstoječih razlik in proti poljski nadvladi so razvili Malorusi junaško, izredno romantično, samosvojo borbo za neodvisnost. Taka doba velikega narodnega odpora pa je zlasti primerna, da razvije v ljudstvu zavest samega sebe, krepko nacionalno tradicijo. In res jo je pri Malorusih razvila. Da bi se pa rešili Poljakov, so se združili z Velikorusi; toda ta kratka doba, odkar so združeni ž njimi, je bila pač prekratka in vsebinsko mnogo prerevna, da bi bila mogla razviti tudi v Malorusih zavest vseruske skupnosti. Tako vsaj je namreč podoba danes. — Zlasti pa je za ukrajinsko gibanje važno, da je pri inteligenci revolucionarni boj proti absolutističnemu carizmu, ki je bil — vsaj navidezno — obenem boj proti velikoruskemu centralizmu,

postal mehanično tudi boj za najširše umevano narodnostno demokratiziranje v ponovno označenem smislu, t. j. za ukrajinske narodnostno-separatistične težnje, za konstituiranje samostojnega maloruskega ali ukrajinskega naroda. — Pri beloruskem nacionalističnem gibanju so merodajne v bistvu podobne okolnosti.

Da velja pri Slovakah isto, kar pri ostalih slovanskih separatistih, je pač odveč razlagati vzpričo obče znanega dejstva, da so živeli Slovaki tisoč let nepretrgoma od ostalih Čehov ločeno, ves čas z Madžari združeno življenje. Da se ni zgodil usodni madžarski vpad, bi bil nastal tukaj enoten češkoslovaški narod, kateremu bi pripadal morda celo znaten, če ne velik del južnih Slovanov, zvezan ž njim preko zapadne Ogrske in vzhodnih Alp. In ta narod bi morda ne bil tako češki v najožjem pomenu besede, temveč bolj moravsko ali slovaško-češki; saj je imela Rastislavova in Svetopolkova država svoje jedro na Moravi in v današnji Slovaški.

En slovanski narod imamo, ki je ves čas, to je nepretrgoma celih tisoč let, tvoril samostojno državno-politično individualnost; to so Poljaki. In evo, pri njih edinih se ne pojavlja slovanski separatizem; tisočletno skupno življenje je vsa poljsko-slovanska ljudska plemena neločljivo združilo v nacionalno poljsko enoto. Imamo pa nekdanjo poljsko provinco Šlezijo, ki je le kratek čas pripadala k poljski državi, potem pa prešla v češko, oziroma nemško-avstrijsko odvisnost. In že imamo tu tipični slovanski pojav, da se Čehi in Poljaki prepirajo za narodnost vzhodno-šlezkih Slovanov!

— Sodim, da je treba slovanske narodnostne spore motriti z očrtanega stališča ter da jih je treba presojeti s pomočjo takšne genetične razlage, za katero sem hotel podati v pričujočem razmotrivanju kratek osnutek. Brezdvomno postane na tak način opazovanje zanimivejše in bolj smiselno, zlasti pa nam pojasni marsikak pojav, za katerega sicer nismo vedeli zadostne razlage. Nauči pa nas vrh tega, da se ne stavimo nasproti raznim narodnostnim tendencam na apriorno stališče, temveč, da jim priznamo vsem razvojno upravičenost in utemeljenost.

Trdno sem prepričan, da bi natančnejše raziskavanje zgodovine slovanskih narodnosti v marsičem podalo podrobne dokaze in dopolnila za očrtane misli. Sodim, da nam je ravno zdaj močno treba motriti svojo zgodovino samostojno in kritično, ne pa z očmi in možgani nemških in zapadnoevropskih avtorjev, ki pač poznajo svoje zadeve dovolj natančno, se pa ne morejo zadostno uživeti v posebnosti našega narodnostnega življenja in v njih vzroke.

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Fran Albrecht: *Mysteria dolorosa*. V Ljubljani. Založila Omladina. 1917. Str. 80.

Za „Deveto deželo“ je sledila naglo nova zbirka stihov pretežno z refleksivno liriko. Dočim pa se kaže Lovrenčič nekakega sportsmana v razglabljanjih — saj je dosegel, morda brez boja vzprejel, svoj credo — ter torej vse bolj estetsko. udeležuje svoje dušne darove v to smer, znači Albrechtova misel zgolj ljut napor za svetovni nazor, brez slehrne primesi nirvanskega fakirstva in taskalodrugitstva; utešiti hoče žejo, ki nas pali, željo po neskončnem. Iskati poslednje resnice, je zapisal jasno izvoljenki v album, tem bolj naj bi bil to poklic razsodnega moškega, predvsem noeta in poeta. Težnja za absolutnim, za pra-duhom, se vleče liki rdeče vlakno ne samo skozi dobro urejeni prvi oddelek »Iskanja in Spoznanja«, marveč zablesti ob raznih prilikah celo „Iz labirinta ljubezni“ ter vodi v „Inferno naših dni“. Vendar po vsem trudu pesnik naposled priznava človeškemu bogu: da si in nisi . . . Ali pa spada umovanje v poezijo? Desetkrat odveč bi bilo brskati po bogati zakladnici slovstvene zgodovine v dokaz, da vsaka modroslovska pesnitev še ni doktrina. Vprašanje in odgovor leži edino v obdelavi predmeta. Albrecht je malokdaj tako apodiktično pozitiven kakor v „Razodetju“, izvečine nudi le hotenja in stremjenja, žilavo notranjo borbo, ki javlja življenje in lepoto. Nič zakrknjenega pri njem: čutiš, da polje po njegovih verzih srčna kri. Iskren patos preveva te vrstice, krepak zanos, ki ga ne gre zamenjavati z bolnim izrastkom — šuplo patetičnostjo. Koga še ni oblila rdečica namesto votlo bobnečega gromovnika ob govorniških publicah — praznih sodih? Ničesar sličnega v Bolestnih Misterijih. Našega av-

torja si ne morem predstavljati s parnasovskim geslom: *sois impassible*, bodi neobčuten! Sicer se sramuje razgaljati svojo čustvenost v erotiških izlivih, zato pa se je mladostni plamen ritmično razlil, po kiticah klenega razmotrivaja. Tudi v obliki zapaziš — pogosti daktili — ognjeniško silo, ki dostikrat bruhne in raztrga stih, tedaj često brez rime, ter nato spet umirjeno teži proti dovršenosti klasične forme. Posebno v najnovjšem delu zaslедиš oblikovno harmonijo na pr. v prav uspeli „Igrī na nebu“, kjer brez meditacij opisuje vihar in vojsko na izrazit način: ponovno globok *ā* v pripevu, samo na koncu zazveni šibki *e*, vsa naša beda.

Evo nas pri podrobnostih. Poleg omejenega hlepenja po metafizičnem spoznanju, tipanja proti vesoljni sintezi, srečaš neredko motiv *samote*, v kateri zore duhovi. „Sebi v album“ oddoni s ponosnim odjekom: sam; enak nasvet je poklonil prijatelju P. Isti odmev čuješ v sonetih na pokojnega Medveda in drugod; med veselo družbo plitvih tovarišev ždi on tuj in tih. Trpka usoda slovenskega visokošolca je še poostrila to nagnjenje. S tem čutom se družī priljubljeni mu molk. Kakor nihče je otel pozabi naše okamenelo molčanje zadnje dobe, prim. „Molčali smo“. Toda malo prej je bil preroško zaslutit: dragi, najtišje je pred viharji! V nekaterih pesmih slika svoje razmerje do dekleta; grenak in gorjup je njegov izsledek: Nevredna tvojih hrepenenj, o mož, je še najboljša med ženami (46). Zraven filozofije naletimo izjemoma na neskajeno ubranost:

Tvoji črni lasje so se zlili po tleh
— goreči valovi — krog naju dveh
pod mračnim, meniškim topolom.

(Spomini.)

Mojstrsko predočuje razpoloženje „Promenada v snegu“:

Samá ne čujeta pomenkov svojih.
Snežinke padajo, to popje belo,
ki v tujih vrtiljeh je nekje vzbrstelo,
in ves v plamenih belih svet žari.

„Himna“ in „Veter“, čista zastopnika vnanje prirode, sta sveža kakor Hofmannsthalov Vorfrühling. Kraj prijateljstva in socialnega usmiljenja (cf. „Na križišču ulic“) slavi večkrat, skoro v celem zaključnem ciklu, domovin^o, žlahtno bol rodnega plemena, naše preganca.

Pojdi, lična knjižica, med svet sorodnih src; a tebi, borilec z bogom, naj se ne posuši žila kakor biblijskemu Jakobu, temveč hodi svoj pot pomneč Župančičeve brzozavke na slavilce: Kdor iščeš lastnih ciljev in cest, ti meni, jaz bom tebi zvest ... In kadar biješ, odet v cesarske kopri^{ve}, ob dunajski tlak Pesem granitnih cest, si obnóvi svoj granes:

Ne hoti častilcev krog sebe cel roj!

A. Debeljak.

Josip Ribičič: Razvaline. Trst 1917.

Na korist goriškim beguncem založil Zdravko Katnik. Cena 2 K. — Zopet majhen prispevek k naši, doslej hvala bogu še prav pičli vojni literaturi, ki je pri drugih narodih okužila menda že prav vse ozračje. K sreči pa niti ta naša vojna literatura, kar so nam je rodile in že vsilile razmere, ne pada še v ono, po večini neprebavljivo in odurno banalnost, ki označuje to vrsto književnosti. Vobče se naša še vzdržuje, čeprav včasih le še s silo, na neki gotovi etični in umetniški višini. — Tudi to Ribičičevo zbirko moramo uvrstiti v vojno literaturo. V enajstih, tu posrečenih, tam ponesrečenih črticah nam riše pisatelj materialne in duševne razvaline, ki jih ustvarja vojna vsak dan: porušen dom, poteptano polje, invalida, nezvesto ženo, begunko i. t. d. Črtice kažejo gorko čustvo, a precej površno opazovanje, pomešano pogosto celo s pravimi neokusnostmi. V tretji nam riše n. pr. prav neverjetno sentimentalnega in človekoljubnega uradnika, ki narahlo in naivno skuša povedati ženi, da ji je padel mož. „Žena pa ga je začudeno pogledala

in zamahnila z roko in nos se ji je porbarval bakreno: „Vrag ga naj vzame, saj me je tako samo tepel!“ — V peti črtici n. pr. si vlačuge in pijanci v predmestni beznici pripovedujejo z vso naslado, kako je nekdo nezvesto „babo ocvrl na štedilniku“ i. t. d. Vojna nam je rodila vsepovsod toliko gorja in bede, da bi pisatelj z lahkoto našel hvaležnejših motivov, če nam teh ni mogel podati vboljši obliki in — brez nemških vzklikov.

Fran Erjavec.

Vladimir Nazor. Stoimena. Priče. „Mat. Hrvatska“ 1916.

Nazor je v Slovencih znan osobito po svojem Velem Joži, ki simbolično predstavlja borbe hrvatskega naroda z Italijani. Tu kakor v pesnitvah Hrvatski Kraljevi opazaš nekaj beg iz neposredne resničnosti bodisi v zgodovino, ki je po mnenju mnogih bolj zmetnost nego veda, bodisi v carstvo fantazije. Tudi v pričujočih pravljicah, kakor so pač realistične v enem pogledu, je bajni živelj očitno in ostro začrtan. Tako n. pr. je Snježana kot v ruski narodni pripovedki čudežno oživljena lutka, v ostalem pa živi precej po človeško: kovačevemu Stanku je vodnica, ideal, blagi duh, dočim je strastna Crvenkosa hobotnica, ki mu sesa mlade moči. „Oče“ je pomembno povečan: prišedši iz Amerike ubije ženo, a nezakonsko dete čuva z nezansko nego in naporom, ker je bil ta otrok ves prožet z njegovim znojem. „Ja sam gledao u tebi trud svoj i sve svoje i nisam više mogao da te iščupam iz njedara svojih ...“ Gobavec, nekdanji gusar, ki na Mrtvem Ostrovu izsušuje okuženo mestece in končno ozdravi, je nazadnje tajinstveno zrastel v velik lik ... Stoimena je bajna himera, imenovana tudi Nada, Svoboda, Pravda, Oblast, Sila itd.; oddaleč je jako lepa, od blizu pa vsakega uniči. Nekoč so jo pregnali s planinskega vrha v pečine na dno ponora. Ko je niso več videli plesti zlatih las, je bilo ljudstvo zasužnjeno. Kraljev sin jo zopet oprosti. Prav plastične so nekatere slike n. pr. sužnji, ki vrše žito; pripovedovanje je prepleteno s pestrimi primerami kakor zora-tkalka str. 146; včasih se zdi preobširno in zveza med posameznimi dogodki

semertam ohlapna. Večina osebnosti se lahko umeva simbolično.

A. Debeljak.

Marin Bego: *Novela*. „Mat. Hrvat.“ 1917. Str. 141.

Stara Prodavačica cvijeća dela imenitne kupčije z nagrobnimi vencii, saj jo mežnar obvešča o vseh bolnikih. Zoper „črno ženo“, so brezuspešne vse nakane patentiranih prodajalcev, dokler je ne izpodrine smrt, oz. mlajša cvetličarka. „Mi tako strašno zamišljamo smrt! ... tako čudno je zamišljamo, mjesto da je vidimo u onima, koji dolaze iza nas i koji su sposobniji od nas“ ... Naslednje 3 novele se dotikajo spolnih vprašanj. Krasotica Jelica se zaroči z nebistroumnim Markom na prizadevanje priletnega sosedu Grge, ki si obeta užitkov na Markov rovaš. Med tem se razplete ljubezen med Jelko in zalim Nikšo; a nekoč se poželjivemu Grgi posreči premamiti mladenko, ki sedaj odbije vse snubce in v samoti hitro dohira. Motivacija je prepuščena čitateljevi domišljiji. Ali naj mislimo na splošno na žensko dušeslovje? Pisatelj je to čutil, zato umuje pripovedovalec naposled, češ, koliko življenj gre, da se zadovolji vsem raznim strastem in pohotom: „Nije li u tom sva tajna, sva raznolikost, sva bijeda i veličina života, nije li to njegov konačni cilj?“ ... V „Ošteti“ posili sedmero Rakovčanov Nikolino ženo Anico; vsak je obsojen na 18 mesecev in 100 gld. globe. Po poldrugem letu dvigne Nikola 700 gld. odškodnine, ki pa mu je v pogubo, kajti vedno misli na studni dogodek in v razdraženosti zažge nasprotnikom hleve, poseka vinograd, zakolje par krav itd., dokler ga ne ubije eden sosedov, dobivši ga pri svoji soprogi v ogradi ... Divje sestre: starejša Jandra služi v mestu pod psevdonomom „Mira“ grenki kruh s svojo poltjo; nič o tem sluteč pošljejo po 3 letih od ubožnega doma mlajšo Andjelko za njo. Trpko in tožno je, kako prikrija prva svoj položaj, da bi rešila nedolžno dekle, ki pa nekaj sluti in ki ji slučaj vse razodene, pri čemer se ji celo zmeša ... Bego je živahen, ljubeznjiv, zajemljiv pripovednik lahkega sloga, ki ume tudi kočljive zapletke podati na sprejemljiv način.

A. Debeljak.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Izdaje jugoslav. akad. znan. i umj. Knjiga XXI. Urednik D. Boranić. U Zagrebu 1917.

Ena najlepših in najzanimivejših publikacij akademije, poleg „Rječnika“ nekake „gruntne bukve“ naše narodnosti, kakor je imenoval E. Albert Gebauerjev češki slovar. Pri vsem tem pa ima ta zbornik še mnogo širši okvir ko „rječnik“; govori namreč o narodnem življenju in običajih vseh balkanskih Slovanov in je tako publikacija, v kateri je najbolj čisto izražen oni program akademije, ki je označen v njenem imenu.

V tem zvezku nadaljuje Josip Kottarski svoj podrobni opis „Lobora“, ki bo tako — pozabljeno selo tam nekje pod hrvaškimi hribi na zapadu — dobil počasi popolno monografijo. Tak način opisovanja je v „Zborniku“ že znan in metodično preskušen; pri nas imamo komaj enak poskus v Kovačičevem „Središču“. Strohal priobčuje zanimive „Prilike iz stare hrvatske glagoljske knjige“ in podaja tako bogato rokopisno gradivo za primerjalne študije. V uvodu konstatira že sam par paralel, ki so jih v narod zasejali glagoljaši, in opozarja na zanimivo dejstvo, kako je ta praksa glagoljaškega pridiganja na svoj posebni način modificirala (oziroma petrificirala) verske nazore njihovega teritorija. Radoslava M. Grujića „Plemenski rječnik ličko-krbavske županije“ bo mogoče pri nas koga opozoril na enake študije in na bogato gradivo, ki leži — neporabljeno — v imenikih članov Mohorjeve družbe. Peisker (Die Abkunft der Rumänen wirtschaftlich untersucht. Graz, 1917. Str. 40) dokazuje iz krajevnih imen po Slovenskem, kakor: Lahovo, Lahoviče, Lahinja, Lašče, Lašina, Laško, Lahomno, Lahomšek, Lahonšček, Lahov, Lahonci, Lahovna, Lahovnik, da se selitve Rumunov po balkanskem polotoku niso ustavile v Istri in pred Trstom, kakor je sodil Miklošič, ampak da so segale daleč v notranjost slovenskega ozemlja. S tem je začet zanimiv problem za zgodovino naše asimilacije in narodne konsolidacije; zgodovinarji imajo zanj v imeniku Mohorjanov obilo gradiva!

V prvi vrsti pa nas tukaj zanimajo Ilesičevi „Izvori i paralele nekih, napose narodnih priča“. Razprava je priobčena na prvem mestu v „Zborniku“ (izšla je tudi v ponatisku) in obravnava deloma tudi slovenske motive. Pričakovanju, ki ga zbudi naslov razprave, pa sledi na koncu precej neprijetno razočaranje: niti za en obravnavani motiv ne dobimo dokazanega izvora, pač pa kopico osamelih paralel, ki za znanost nimajo prave vrednosti, ker ni pisatelj niti pri eni poskusil dokazati njih medsebojne literarne odvisnosti. Priobčil jih je, kakor so se mu pač v teku časa nabrale; ta način pa za obravnavanje takih problemov nikakor ne zadošča. Ali Ilesič res misli, da je izvor Levstikovi baladi „Živopisec in Marija“ Heroltov „Discipulus“? — Odkar je Francis Bacon prvi govoril o popotovanju literarnih tem in motivov, imamo preko Dunlopa (The history of prose fiction — ki je širšim krogom pristopna tudi v razširjenem nemškem prevodu *Liebrechtovem*) in Chassanga (L'histoire du roman et de ses rapports avec l'histoire) vse do najnovejših raziskav (n. pr. *Radermacherjeve* o grškem heroju Hippolitu in sveti Tekli) dovolj trdno znanstveno tradicijo, ki je ustvarila trdno metodo za taka raziskovanja. Neglede na to, da imamo v raziskavah Polivke dovolj izdelanih metodičnih vzorcev, po katerih se lahko posname način znanstvenega raziskovanja našega narodnega blaga v prozi. Zdi se, da je Ilesič vrednost teh osamelih paralel precenjeval (toda to se primeri samo kakemu znanstvenemu začetniku!) in da se ni dalje potrudil. Če bi n. pr. v *Liebrechtovem* Dunlopu našel na str. 308. (oziroma v opombi 390 a) še trije paralele k Levstikovemu „Živopiscu“, bi se bil pač moral vprašati, ali so vse štiri enako vredne in pri kateri je mogoče, da je bila Levstikovi baladi „izvor“. Tako pa se je zadovoljil z osamelo paralelo, ki mu je bila menda ravno s svojo osamelostjo — ki pa je osamelost samo zanj! — morda celo znanstven dokaz in jo je kratkomalo notiral, misleč si, ostalo bodo že opravili drugi. Toda tam, kjer je on nehal, se znanstveno delo „drugih“ šele začne.

Za nenavadno metodo njegovega raziskavanja je značilno tudi sledeče: treba bi mu bilo samo odpreti starega *Goedekeja*, pa bi bil videl, da nam nasploh in njemu še posebej prav nič ni treba raziskovati, kje ima svoj izvor *Schillerjev* „Der Gang nach dem Eisenhammer“, *Bürgerjev* „Der wilde Jäger“ ali „Das Lied vom braven Mann“, *Goethejev* „Der Totentanz“ ali Hansa *Sachsa* pustna burka „Der fahrende Schüler im Paradies“ — in kje se nahaja kaj enakega. Vse to so opravili pred njim že drugi — Nemci — in temeljito. Da materije ni znal strokovno razločiti, se vidi na tem, kako meša brez reda in sistema pravo narodno blago in njega literarne forme ali pedagoške, „in usum delphini“ prirojene redakcije. Še ono malo znanstvenosti, kar je je v njegovem kratkem uvodu, je diskreditiral s svojim edinim autorjem; način, kako so literarni motivi prehajali v narod, ki je torej za njegovo raziskavo principialnega pomena, nam ilustrira s pomočjo Novakovičevega — romana.

Enake teže in baže so tudi ostali njegovi prispevki, ki jih je v zadnjem času priobčil pri zagrebški akademiji. Dovolj, da stoje tukaj njih naslovi: „Kalendari Adama Filipovića-Heldentalskoga“, „Četiri priloga istoriji našeg preporoda (O stogodišnjici Davorina Trstenjaka)“ in „Ilirac Josip Drobnić“. Vse so samo gole „quiquiliae“, ki so prezgodaj izletele iz pisateljeve miznice. *Dr. Jož. A. Glonar.*

Dr. R. Nachtigall, Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache. Gedruckt als Manuskript bei „Leykam“. Graz 1917.

Vprašanje enotnega albanskega književnega jezika že ni več tako nova stvar, postalo pa je tem bolj pereče, odkar se je politično zanimanje za ta balkanski narod povečalo. Da je tu na vsak način treba trdnega temelja, bo jasno vsakemu, ki je le kdaj študiral albanščino. Že študij tega jezika je bil težaven in je motil učenca v marsikaterem oziru; prvič ni bilo do najnovejšega časa nobene dobre, zanesljive praktične knjige in drugič je tudi Weigandova slovnica iz leta 1913., dasi ima to lepo in veliko prednost, da temelji predvsem na centralnem narečju

elbasanskem, v marsikaterem oziru še nepopolna in težka, predvsem ker se mora radi neenotnosti pisane albanščine ozirati na narečja, kar je praktični knjigi gotovo na kvar. Te nedostatke vrlo občuti vsak tujec, ki proučava albanski jezik, tem bolj pa Albanci sami. Albanska literarna komisija v Škodri je izbrala, da odpomore tem težkočam, gori omenjeno centralno narečje, ki naj tvori jedro književne albanščine, in je sklenila, še na mestu samem dalje proučiti in vpostaviti enotnost v spornih točkah. K temu proučevanju je bila povabila tudi slovenskega učenjaka, g. vseuč. prof. R. Nachtigalla v Gradcu, kateremu so Albanci tudi že glede njegovega izdatnega sodelovanja pri Pekmezijevi albanski slovnici dolžni veliko hvalo. V gori omenjeni knjižici, sestoji iz predgovora (str. III.—VI.), promemorijev k aktualnemu vprašanju (str. 1.—18.) in dodatka k tem (str. 19.—29.), nam podaja g. prof. Nachtigall svoje mnenje o enotnem književnem albasanskem jeziku po sledečem razmotrivanju:

Kar je doslej pisanega v albasanskem jeziku, je pisano ali v narečju Gegov, bivajočih v severni, ali pa v narečju Toskov, bivajočih v južni Albaniji. Ti dve narečji pa se toliko razlikujeta drugo od drugega, da Gegi težko ali sploh ne razumejo Toskov in obratno. Radi tega je popolnoma izključeno, da bi eno teh dveh narečij moglo kdaj tvoriti književni jezik celega albasanskega naroda. Ako pa bi obe narečji obstajali še nadalje v rabi književnega jezika, bi Albanci bogve kdaj prišli do enotnosti. Umeten jezik, mešanica obeh narečij, bi bil pa nekaj protinaravnega in bi že radi tega nikdar ne mogel postati last naroda. Iz tega vidimo, da vprašanje enotnega književnega albasanskega jezika ni tako enostavno, kot bi marsikdo prvi trenutek mislil. Vendar nam drugi kulturni narodi podajo luč na pot: Vuk je postavil pri Hrvatih in Srbih centralno jekavsko narečje v rabo književnega jezika, koroški Slovenec in Belokranjec, ki se prav težko med seboj razumeta, bereta dolensščino, tudi centralno narečje, in jo umeta. Enako spajaj tudi pri Albancih centralno narečje zunanja in tvori enotni književni jezik! To narečje pa je elbasan-

sko, ki ga moreta razumeti oba dela, Gegi in Toski. Prof. Nachtigall utemeljuje to izbero, ki jo je že pred leti storil albanski kongres v Elbasanu in zdaj tudi literarna komisija v Škodri, zelo temeljito. Pri pogledu na razlike, bodisi fonetične, bodisi morfološke narave, v obeh narečjih in tozadevnih odgovarjajočih refleksov v elbasanskem govoru določi prof. Nachtigall, oziraje se še na jezik v Kristoforidijevih delih, obliko, ki bodi lastna enotnemu književnemu jeziku. V sintaktičnem in leksikalnem oziru mora pa seveda podati doneske vsako narečje, t. j. ves narod, posebno še, kjer je treba tujke nadomestiti z živimi domačinkami. *Zaraj težko stvari pisate, go*

Še mnogo večji pomen pa dobi elbasanski govor kot temelj književnega jezika, ako pomislimo, da je to narečje takorekoč že literarno in tudi med narodom močno znano po spisih Konštantina Kristoforidija, ki je spisal tudi albansko slovnico in slovar. Zelo zanimivo je dejstvo, da se je tudi Kristoforidi držal načel, ki jih proponira in utemeljuje g. profesor Nachtigall. Treba je torej le spise Kristoforidija prepisati v novo ortografijo in že je storjen velik korak na poti do enotnega književnega jezika. V tem duhu je nasvet g. prof. Nachtigalla: „Schafft zunächst die Grammatik nach Kristoforidi und dem Elbasaner Dialekt“ (str. 29) popolnoma utemeljen, edino praktičen in zato tudi edini, ki more prinesiti tudi vspeh.

V dodatku polemizira g. prof. Nachtigall s prof. Lambertom, ki smatra škodransko narečje za pripravno, da tvori temelj albasanskega književnega jezika. Njegovi ugovori so jasni in popolnoma upravičeni. Nasprotno pa sem mnenja, da bi bilo vendarle najbolje, vzeti za palatalne *k'* in *g'* (sedaj *q* in *gj*) hrvatske znake (glej str. 21. in 10.); istega mnenja je sicer tudi g. prof. Nachtigall, ki pa le sprejme naposled znaka *q* in *gj* z dostavkom „die einmal hergestellte Einheit soll nicht weiter gestört werden. Spätere Zeiten werden gewiss auch hierin besseren Wandel schaffen“. A v poznejših časih, ko so gotovi znakovi že popolnoma vdomačeni, to ni več tako lahko; zato bi bilo pač dobro, da se to takoj ukrene.

Razmotrivanja g. prof. Nachtigalla nam podado tole njegovo mnenje glede enotnega albanskega jezika: na podlagi Kristoforidijevega jezika in elbasanskega narečja bodi zgrajena nova slovnica; imenovano narečje bodi merilo albanski ortoepiji, Kristoforidijev jezik pa primer za pismeno fiksiranje. Kot podlaga, ki daje pravo smer, bo to gotovo dovolj.

G. prof. Nachtigall nam obeta v pričujoči knjižici več razprav o posameznih fonetičnih pojavih albanskega jezika, izmed katerih hoče biti najzanimivejša pač razprava o ž-ju. Temeljitemu učenjaku želimo, da bi mu bilo kmalu možno, o tem podati svoje nazore, s čimer bo obogatil tudi primerjajočo slovnico.

Dr. Ramovš.

LISTEK.

† Anton Trstenjak. Dne 17. dec. 1917. je umrl Anton Trstenjak, kontrolor mestne hranilnice ljubljanske, ki se je zlasti prejšnja leta živahno udeleževal našega kulturnega in političnega življenja. Domá iz Slovenskih goric ob hrvaški meji, je obiskoval, kakor večina starejše vzhodno-štajerske inteligence, gimnazijo v Varaždinu, odkoder je odšel na dunajsko vseučilišče, je študiral slavistiko pri Miklošiču in pomagal Stritarju pri upravi „Zvona“. Na Dunaju je osnoval „Slovensko literarno društvo“ in predsedoval par tečajev akad. društvu „Sloveniji“. Leta 1882. je prišel v Ljubljano za učitelja na Mahrovo trgovsko šolo; nato je bil dve leti uradnik v trgovski in obrtniški zbornici, od l. 1889. pa v mestni hranilnici ljubljanski, kateri je do svoje smrti posvečeval svoje najboljše moči. — Trstenjakovo književno delovanje je po večini prigodnega značaja. Za Miklošičevo sedemdesetletnico je opisal slavljensko življenje in znanstveno delovanje, ob tristoletnici Iv. Gundulića je priobčil v Matičnem Letopisu črtico o pesniku Osmana. Od leta 1884. do polovice 1887. je bil urednik „Slovana“, za katerega je napisal dolgo vrsto člankov o slovanskih razmerah. Tu čitamo tudi njegov obširni opis potovanja Slovencev v Prago l. 1885., ki ga je izdal posebe v knjigi „Spomenik slovske vzajemnosti“. Ob petdesetletnici književnega delovanja Davorina Trstenjaka je opisal jubilarja kot „novičarja“, založil in uredil je Kocbekove „Pregovore, prilike in reke“ ter je zasnoval z dr. Jos. Vošnjakom „Narodno knjižnico“. Rajniki je žrtvoval mnogo časa društvenemu delovanju.

Bil je predsednik pevskega društvu „Ljubljana“, bil je sedem let tajnik „Dramatičnemu društvu“, kjer je deloval s Fr. Gerbičem za razvoj slovske operete ter je skrbel za domač glediški in operni naraščaj; za oder je prevajal igre ter zbiral gradivo za zgodovino slovskega gledišča. Za petindvajsetletnico Dramatičnega društva je izdal ob otvoritvi novega gledišča svoje najboljše delo „Slovensko gledališče“ (1892), ki nam je še sedaj dragocen vir za zgodovino naše drame. „Pisateljskemu podpornemu društvu“ je bil mnogo let odbornik ter je skrbel pred vsem za ugodno denarno stanje društva. Ob njegovi petindvajsetletnici je sestavil spominsko knjižico o razvoju in delovanju društva. S podobnimi prigodnimi spisi se je spomnil petindvajsetletnice delavskega pevskega društva „Slavec“ in dvajsetletnice Mestne hranilnice ljubljanske. Trstenjak je bil vnet odbornik „Maticе Slovske“ in „Društva slovskih časnikarjev“, nastopil je neštetokrat kot spreten agitator in zagovornik stanovskih interesov. Zanimal se je mnogo za prekmurske Slovence; o njih je poročal v „Slovskem Narodu“ in „Ljubljanskem Zvonu“, kateremu je bil mnogo let zvest sodruđnik.

J. Š.

Juriš na naš jezik. V zadnjem času „jurišajo“ naši žurnalisti po časopisu s tako vneto, da so potegnili celo že literate za seboj, torej ljudi, ki bi že po svojem poklicu morali paziti na čistost in lepoto našega jezika. Pametnega razloga za to novotarjijo ni lahko najti. Da menijo s tem pospeševati razvoj našega jezika „v

jugoslovansko smer“, kakor se včasih piše, ni lahko verjeti; saj jim je menda znano, da beseda ni niti jugoslovanska, ampak izposojena od Turkov (iz turškega jürüjüş, jürüş, jüriş)! Vzrok je menda le tista — recimo ženska — zaveranost v vse, kar je *eksotično!* Besede nikakor ne potrebujemo, pognati jo moramo celo tje, odkoder se je pritepla. Saj imamo domače besede „naskok, napad, naval“ in iz njih izvedene glagole „napasti, naskočiti, navaliti“, ki so poleg vsega še brez težav umljivi tudi ostalim južnim Slovanom, ki jih deloma rabijo celo tudi sami. Stvar pa gre še dalje: dočim imajo Hrvati in Srbi poleg imperfektivne oblike „jurišati (juriševati, jurišivati), tudi še perfektivno „jurišiti“, bi nam moral — kakor vse kaže — služiti „jurišati“ za oba, vendar tako diferencirana pomena. Iz naših domačih glagolov pa lahko brez težav tvorimo tudi imperfektivne oblike. Tako bi morali dati *devet* naših besed za *dve* turški! Ti dve tujki vzameta s tem našemu jeziku mnogo izrazite plastike. *Po tej poti bo postajal naš jezik vedno bolj podoben heraškemu plašču, ki je vseprek pokrpan z raznobarnimi tujimi zaplatami.* Posebna slovenska modrost je poleg tega še v tem, da se šivajo tuje zaplate na domače sukno tam, kjer je še celo, lepo in trdno! Ne zapravljajmo tako lahkomišelnost bogastva našega jezika!

J. A. G.

Phonetica ad Mysteria dolorosa. Radi enotnosti rabimo stalne diakritične znake. Velelnika góri, zóri imata širok *o*, ker je naglas prešel nanju z zadnjega zloga: gori, zori, kakor se še govori. Vsak *o* in *e* je širok, ako se je povdar preselil kesneje nanj, žena, sestra, prvotno kot danes ruski ženà, sestrà. Torej góri, zóri! Namesto sój je bolje sōj, védi = znaj, védi = pelji (ê = ä). Temà je gen. plur., temà nom. sing. in se prav ujema s peklà. Napek je dozorel, dobro dozōril (ó = uo, u); v troheju ˘ ˘ pozna notranjščina krativec samo na poluglasniku ˘, n. pr. pri Albrechtu: na stēzo, peklà nepokoj, dolenjščina pa

sploh ne. Odveč sta akcenta na slabih stikih: koléno — zeléno. Dalj — pal — pozval niso rime. Da ne premoremo gibljivega *e* v gen. pl., bi si ga morali izmisliti. Le izreci zvezo tožb strašnih, bitk krutih, nam. tožeb, bitek, zgodob. Prim. hrv. otaca, forama, češko forem, barev, dasi *rv = rf* ni pretrd. V pesmi se je ogibati podobnih soglasniških kopic: ničnost vso, in v strahu (= pa v strahu), kot v kremen, kot v cerkev (= ko v k), daleč svet (= v dalji svet), toneš v svojo noč (= v svojo toneš noč).

Cato iz utice.

Fr. X. Šalda, češki kritik in pisatelj, je praznoval 22. dec. 1917. svojo petdesetletnico. Graški dnevnik, ki so imeli pred prazniki mnogo pisanja, so prinesli o njegovem delu cele podlistke. Šalda je v sedanjem češkem kulturnem življenju markanten pojav. Njegovo ime tudi pri nas ni neznano. Šalda spada med one velike pojave moderne literature, ki bi jim rekli kratko: borci in tvorci. Vso svojo mladost je bil Šalda borec: poznamo ga pred vsem kot kritika. V zadnjih letih je nastopil tudi kot tvorec: v pesmi in v prozi. Ima kot borec in tvorec mnogo nasprotnikov, a še več prijateljev. Gotovo je, da mu nihče ne more odrekati velikih zaslug za češko literaturo v zadnjih desetletjih. Šalda je kritičen duh širokega razgleda in jasnih ciljev. Pozna umetnike in umetnost, pozna svet in domovino. Pisal je v raznih revijah. Sam je urejal „Volne směry“, „Novino“, „Česko kulturo“ in „Kmen“, ki je začel izhajati med vojno. Izdal je nekaj knjig svojih kritik: „Boji o zítřek“ (Boji za jutri), „Moderní literatura česká“, „Duše a dělo“ (Duša in delo) in dvoje beletrističnih del: „Život ironicky a jiné povídky“ in „Loutky a dělníci boží“ (Lutke in delavci božji), velik roman v dveh delih. Na češki univerzi predava o zapadnih literaturah.

Dr. I. L.

Kulturni-politični pregled je moral v tej številki vsled tehničnih zaprek izostati.

Tovarna kemičnih izdelkov
GOLOB & K^o

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Naročite

„DOMOVINO“

poljudni tednik za kulturo, gospodarstvo in politiko.

Cena za tekoče leto 12 K.

Upravništvo „Domovine“ v Ljubljani, Sodna ulica št. 6.

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance,**
neveste, krsite, godove itd. velika izbira.

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne
razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrka F. ČUDEN,
Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.

Ljubljanska kreditna banka

LJUBLJANA, Stritarjeva ulica št. 2

(v lastni hiši).

Delniška glavica 10,000.000 K. Rezervni zaklad okroglo 1,500.000 K.
Sprejema denarne vloge na knjižice in tekoči račun
ter obrestuje po ugodnih obrestih in sicer od dneva
vlog do dneva dviga.

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent,
državnih papirjev, zastavnih pisem, delnic, srečk in valut ter
izvršuje vsa borzna naročila kar najtočneje. Eskomptuje in
vnovčuje menice, devize, kupone; daje predujme na vrednostne
papirje, sprejema vse vrednote v depot in oskrbo; priporoča
ognjavarne „safedeposits“ v poljub. porabo pod lastnim ključem.

Preskrbuje vinkulacije in devinkulacije zlasti vojaških ženitbenih kavcij.

Izdaja promese za vse srečke k vsem žrebanjem; zavaruje
srečke proti kurzni izgubi. Izvršuje plačila na vsa tu- in ino-
zemska mesta; opozarja zlasti na stalno zvezo z Ameriko.

:: Poslovno mesto c. kr. avstrijske razredne loterije. ::

==== **Aprovizacijski krediti.** ====

Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici in Celju.

Trgovina železnine in poljedelskih strojev

FRAN STUPIČA

v Ljubljani, Marije Terezije cesta števil. 1

==== priporoča svojo zalogo. ====